

Dr.TORÓ ÁRPÁD

VOLT EGY OSZTÁLY

2010.június 25.

A fedőlapot tervezte és fényképezte: dr. Balla Árpád

Volt egy osztály
- dr. Toró Árpád -

2009. június 25.

Bevezető

A könyv címének már az első szavánál megbicsaklik a kezem, ugyanis az a gimnáziumi osztály, amelyről írok, nem volt, hanem ma is létezik, és létezni is fog, amíg az osztály füttyjelét közölünk az utolsó is le nem adja. Azt, hogy földi életünk eme jele, mikor s kitől fog elhangzani senki sem tudja. Itt lent, a jeladók száma nagyon megfogyatkozott, ott fönny gyülekezik az osztály. Azt, hogy itt mikor fogy el, s ott fönny mikor lesz teljes a létszám, az a közeljövendő titka. De hogy várva a füttyjelre, hiába ácsorgok a Kossuth utca sarkán, vagy a sétatér bejáratánál, szinte bizonyosnak vehető. Hát így tűnnék el? Az az osztály, amely öreg tanáraink szerint is egyedi és páratlan volt. Az az osztály, amely az öt társadalmi rendszerből másfélnek a székelyföldi változatát testközelből ismerte, s az utolsóban se Istent, se embert nem ismerőben pedig élni kényszerült. Az az osztály, amely egy háború borzalmának, s két háború után a világ legaljasabb békediktátuma következtében – két impériumváltozásnak és egy reménykeltő döntésnek utolsó élő tanúja?

Egy különleges küzdelem által szerzett tudás és tapasztalat nyomtalan eltűnése gondolatának a hatása alatt, nagyon szomorúan és elkeseredve indultam el, amikor füttyjelünk hasít a fülembe, szívembe. Lábam futásra ösztökélnek, hogy a forrást megkeressem, amikor feltűnik „öcsém” (Nagy Levente) egy paksamétával a kezében. Úgy látszik a jelet a többiek is meghallották, mert pillanatok alatt mind körénk gyülekeznek. Amikor mind a negyvenkilencen együtt vagyunk, „öcsém” elarakja a papírjait. Íme itt vannak azok az emlékek, amelyeket az elmúlt hatvan esztendő alatt összegyűjtöttem. Bizonyára sok minden hiányzik abból, amit nyolc év alatt átélünk. Egészítsétek ki, s ha ti is úgy gondoljátok, hogy nyom nélkül nem tűnhetünk el, akkor foglaljuk egybe, s azzal a szándékkal-hittel adjuk közre, hogy nyomot-irányt mutasson azok számára, akik úgy mint mi ezt a népet kívánják

szolgálni. Az egyetértés teljes, de kit bízunk meg, ki legyen a krónikás? Én Bogyót – osztály nevem – javaslom, ha elvállalja?! Megpróbálom, de ifjú korom emlékeitől, s a felelőségtől, hogy amit leírok méltó és követhető legyen megremeg a kezem, ezért ahol kell fogjátok meg. Hát indulj tollam, s vess papírra mindent, ami bennünk nyomot hagyott, s hozzájárult ahhoz, hogy azok lehessünk, akik lettünk. Nagy betűkkel írd arról a kicsi népről, amely a világ kezdete óta legyőzhetetlenül itt küzsdölődik a Hargita alatt, s minket azért küldött, hogy élet-halál harcában ne közkatonaként, hanem tiszttekként szolgáljuk. Különösképpen írd azokról, akik önmagukat adták azért, hogy mi tanulhassunk. A vasakarátú édesapákról, a szelíd, de megtörhetetlen édesanyákról, akik nélkül nem jött volna létre ez az osztály.

Írd a korról, mely farkas-ordítástól volt hangos, s fullasztó sötétjét csak az elindulásunkkor törte át a reménység sugara, amely aztán csak a lelkünkbe, a szívünkbe költözve élhetett tovább. A városról, amelynek macskaköveit is puha pázsitnak érezte lyukas cipőnkön át a lábunk. A városról, amelynek szelleme, ha valakit megérintett az attól szabadulni nem hogy nem tud, nem is akar, mert úgy érzi, hogy ilyen a világon több nincs.

Kiemelt betűkkel írd azokról, a több évszázados iskolákról, amelyek ezt a szellemet szülik és terjesztik, s amelyeknek mi diákjai voltunk és vagyunk.

A hivatástudat vezérelte tanárainkról, akiknek sokszor még vatikáni valuta sem juthatott, mert az „Isten fizesse” első szavának a kiejtése is bűnnek számított. Ők voltak, akik nem szavakkal, hanem példamutatásokkal alakították a nyers vasat nemes acéllá. Mementóként a maiak számára minden iskola elé állíts egy szellem-szobrot abból, amit ők örökségül hagytak.

Ne felsorolás, hanem besorolásképpen írd mindenről, ami ennek az osztálynak a történetébe beletartozik. Úgy írd, hogy ezáltal is az osztály ne csak tovább éljen, hanem tovább is szolgálhassa ezt a kicsi népet.

I.

1943 november 3. az iskolakezdésre szokatlan dátumról csak annyit tudtunk, hogy az a részünkre győzelemmel végződő háború miatt van. A valódi okról talán még a felnőttek is keveset tudhattak, mert vidéken kevés volt a rádió és a sajtótermék. De ahol ezeket követték, azok sem tudhatták meg az igazságot, ugyanis ezek csak a közlgő végső győzelemről tudósítottak. Ezért általában mindenki élte a már megszokott életét. Minket, leendő gimnazistákat, az „új élet” izgalmán kívül semmi sem érintett és érdekelt. A jó előre kiküldött tájékoztató szerint szüleink valahogy, valahonnan, előteremtették – ehhez valóban teremteni tudás kellett – a konviktusi élethez szükséges előírtakat: a szilvaíztól a dión át a fuszulykáig mindent, de mindent, s megtöltötték a duszákat – szalmazsákokat -, hogy elindulhassunk azon az úton, amely nem csak a mi, hanem a népünk boldogulása felé vezet. Még a legmerészebb képzeletet is felülmúló teljesen új úton, amelyen a vágyak és remények köveit egy olyan jövőbe vetett hit olvasztotta egybe, amelyet többé soha senki szét nem választhatott, s tőlünk el nem vehetett. 1940-ben „a magyarok bejövetele” a lehetőségek útjainak százait nyitotta meg. Nem voltak megszervezett szalagátvágások, avatások, a szívekben, a lelkekben volt az ünnep. Mintha egy csodálatos kéz, a Mindenható keze tenyerelt volna erre a földre áldást szórva minden felé!

Mi, a legmagasabbra vezetőt, azt az utat választottuk, amelyet nemcsak a huszonkét évi rabság alatt, hanem előtte is, csak kevesen járhattak végig. Végig az egyetem elvégzéséig, ugyanis, akkor, csak nyolc gimnáziumi érettségivel lehetett egyetemre menni.

Mint ercskékben a vérsejtek a szív felé, a kicsi falucskákból, úgy indultak, s döcögve igyekeztek a dúsás szekerek abba a kicsi városba, amelyet 1505-ben a székely nemzetgyűlés (székely constitució) anyaszéknek nevezett, s amely a székely előnevet, Bethlen Gábortól kapta. Az 1448-ban először említett Udvarhelyből így lett Székelyudvarhely, ahová mi is elindultunk. Hogy milyen volt az a város, amelynek a kezdetét, azt hogy mikor húzta föl a sátrát a végleg idetelepedett, senki sem tudja, mint hogy azt sem, hogy kik lehettek az első cüvek-cölöp verők. Mi hittel hisszük, hogy őseink, a világ kezdete óta itt élnek, s a hunokkal egybeolvadva alakult ki az a nép, amelyet székelynek neveznek. Az előbbi véleményem első része csak föltételezés, a második, mármint a hun eredet, biztosnak vehető. Bár ennek írásbeli nyoma nincs és nem is lehet, mert a 453, Attila halála előtti történelmet, csak szájhagyományok őrzik. Ezért nevezik ezeket mondáknak. Mivel ezek a nép hagyományai, s nem valami írástudó saját képzeletével is felöltöztetett un. dokumentumok, ezért ezek hitelessége közelebb áll a valósághoz. Természetesen a mondáknak is különböző színárnyalatai lehetnek, de ezek csak cifrázásai, díszei a valóságnak. A monda tehát a valóságos történés szájhagyománya, se nem kitalált mende-monda, mint a pletyka - amely nem asszonybeszéd, mert az anyósom mondta – vagy amelyet

egyres hagyomány nélküli népek találunk ki. Mivel ezek gyökerei mesterségesek, ezért a virágai sem lehetnek csak művirágok. Egy bizonyos, hogy a gyökéresztés részleteit, soha senki megfejteni nem tudja, de annak, hogy a gyökérből egy olyan fa – nép – nőtt ki, amelyet az évezredek vihara sem tudott kitépni bizonyítéka az, hogy ma is itt élünk.

Az első írásbeli feljegyzés – pápai jegyzék 1333 – azt jelenti, hogy az egyház már adófizetőként is számon tartotta. 1357-ben tartott első székely országgyűlés viszont már ennél is többet jelent, nevezetesen, hogy a világi hatalom is kezdett vele foglalkozni. Nem elégedett meg azzal, hogy védte a gyepűt, hanem ennél többet akart, elvenni a legdrágább kincsét, a szabadságát. Az ezt szándékozó, külső és belső ellenség elleni küzdelem kényszerítette ki a védelmi önmegszerveződés olyan fokát, amelyhez hasonló is kevés lehet. Hiába volt a Mátyás király uralkodásából eredeztető kiváltságlevél, amelyet azóta több is követett, ezeket, a székelyeket igába kényszeríteni akarók mindig megszegtek, ezért a székely szabadságharc soha nem szűnt meg. Jó példa erre, hogy az Izabella királynő által 1557-ben kibocsátott szabadságlevelet semmibe véve, újra megpróbálták a vérségből származó jogokat elvenni. Ugyanis 1562-ig minden székely kivétel nélkül nemesnek számított, élvezve annak minden előnyét. A székelyek között, személyes szabadságjogban nem volt különbség. E sajátos jogrend eredménye, hogy minden székely büszke a nemességére, másrészt demokrata, mert maga fölött nem tűrt urat. A székely jogérzet és közszellem ezért volt érzékeny és féltékeny a jogegyenlőségre és szabadságra. Bonfini szerint, a székelyek annyira szabadság szeretők, hogy készebbek inkább meghalni, mint szabadságukat feladni.

Ennek egyik bizonyítéka, a Székely Támadt várának még meglévő csonka tornya – fala. A várat János Zsigmond 1562-ben a székely felkelések megfékezésére építtetett. De hiába, a szabadság szeretet minden várfalnál erősebbnek bizonyult. A várat, mint a zsarnokság jelképét 1599-ben lerombolták. Erre a sorsra jutott a Székely Bánja vára is Háromszéken.

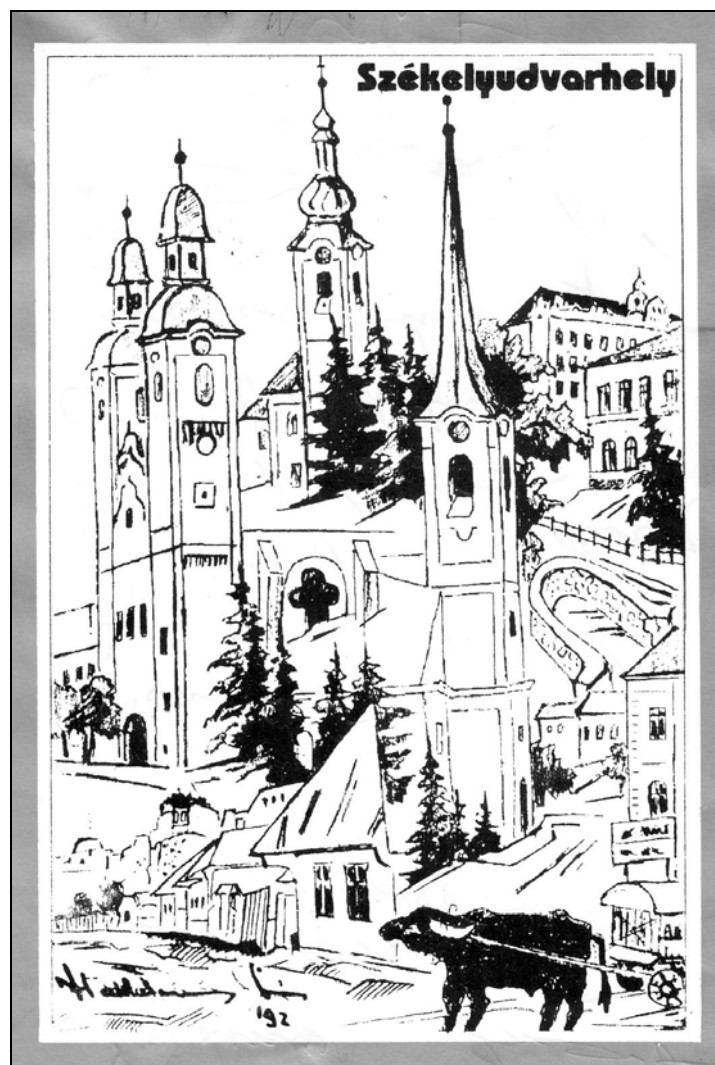
A várak lerombolásával sajnos csak a „jármot” sikerült összetörni, mert a zsarnokság szelleme más-más ruhát öltve magára, különböző módszerekkel próbálkozva fennmaradt, s így a székelyek szabadságharca, mind a mai napig folytatódik, s tartani is fog, míg a világ, mert a zsarnokság, s a székely is örökéletű.

Azt, hogy a nagy küzsdőlődésben való, jó vagy rossz-szándékú részvétel, vagy éppen az ezen való csodálkozás vonzotta-e ide az akkori „nagyokat”?, de hogy itt közülük sokan megfordultak az bizonyos. Hogy csak a fejedelmeket említsem itt járt János Zsigmond, Bethlen Gábor, Rákóczi György és Apafi Mihály. Látogatást tett itt Hunyadi János és Tökhöli Imre is. Arról, hogy mennyit látott a városból, vagy hányan láthatták Petőfi Sándort és

Táncsics Mihályt, akik egy éjszakát töltöttek a városban nincs följegyzés. De Jókai Mór itt jártát, a csonka várról készített rajza is bizonyítja.

Azt, hogy ezek a látogatások milyen hatással voltak erre a városkára senki sem tudja. Ha a nagy író zsenit Szabó Dezsőt kérdeznénk, aki nemhogy ezeket, még az ő itteni tanárkodását is eredménytelennek tartotta, mert amikor megkérdezték: mit csinál? azt válaszolta: székely falakra hányom a tudomány borsóját. Én azonban csak annyiban adok neki igazat, hogy a borsó a falról valóban visszapattan, de a nyoma ott marad, mint ahogy az ő nyomát ma még emléktábla is őrzi. Mert nincs egy akár jó vagy rossz mozzanat, amely valamiképpen vagy valakiben nyomot ne hagyna. Ennek pedig egyenes következménye, hogy egy közösség szellemi világa, az évszázadokon át egymásra ható, megszámlálhatatlan apró vagy nagy tett, vagy csak vélemény egymásra hatásából alakul ki. Tehát ez egy olyan ötvözet, amelyet soha többé részére bontani nem lehet. Így alakul ki a genius loci; a helység szelleme.

Hogy milyen volt a város szelleme? Nagyságára nézve akkora, hogy az egész Erdélyre kisugárzott, s egyes sugarai az egész Kárpát medencét megérintették. Milyensége pedig olyan, hogy akit megérint, de különösképpen akik ebben nőnek föl, a világ bármely sarkába vetődjenek, ezt mindig magukban hordják, s mindig ide visszavágynak. Ott valahol messze, csak akkor érzik igazán boldognak magukat, ha álmaikban, vagy egy csendes zugban, senkitől sem zavarva, magukhoz ölelhetik azt, amit fizikailag itt hagytak.

Különösen nagy és nemes szellem élt és alkotott ebben a városkában, ahol még a huszadik század közepén is, reggel és este, tehenek sétáltak át a „főtéren”. S bár a központban levő pár emeletes ház kivételével ma lefitymálólág csak putrinak nevezett épületecskék adtak otthont az itt élőknek, mégis olyan szellem áradt ezekből a hajlékokból, amely példaképpen szolgálhatott, s szolgált az itt tanulni vágyó fiatalok számára. Ennek bizonyítására, csak néhány olyan példával hozakodok elő, amelyek egyben a „teremteni tudás” képességét is magukban hordják.

Amíg Európa akkori városaiban, úgy születtek, s haltak meg az emberek, hogy erről semmiféle nyilvántartást nem készítettek, itt 1689-től bevezették az anyakönyvelést. Ehhez szorosan hozzátartozik az elesettek és

betegek nyilvántartása és az ezekről való gondoskodás. Ebből fakadóan 1707-ben aggházat és 1717-ben ispotályt létesítettek.

Azt hogy a szellem itt valóban az egekig ért, ezért teremteni is tudott, mi sem bizonyítja jobban, hogy 1593-ban a római katolikusok és 1670-ben a reformátusok középiskolát létesítettek. De az igényeket csak a szellem szárnyalása tudta kielégíteni úgy, hogy 1853-ban létrehozta az agyagipari szakiskolát, és 1871-ben a főreál iskolát.

Mivel a folyton alkotni vágyó lélek is csak pihenés után tud munkálkodni, ezért nemes szórakozásról is gondoskodni kellett. Ezért jött létre a Kollégium Theatrum 1801-ben, dalegylet 1860-ban és 1873-ban a Társalkodó kaszinó, stb. A testi gyógyulás mellett a lélek megújódását is szolgálták a fürdők. A fürdők száma és milyensége szerint méltán nevezték fürdővárosnak.

A város külső képét nézve, mintha az idő beállt volna, a Kossuth utcán ácsorgó, a leánykákkal szemező diákok közé, szinte semmi változás. Az 1920-ban lerombolt millenniumi emlékmű és a vasszékely szobra helye, mint kisírt szem, üresen bámul a semmibe. Csak a főter felső része öltött magára ünnepi új ruhát. A patkónak nevezett tér felső részében, a kőbe vésett címereink idézték a múltat, s az országzászlóval együtt hirdették a jelent és a jövőndőt. A tér alsó részének fái alatt, keddenként nem csak zöldség, gyümölcs és gabonapiacként szolgált a várost, hanem a város és falu találkozó helyeként hírforrás is volt egyben. Nagyvásárkor, az un. vásárnapján az egész teret beborították a pogácsa és pecsenyesütők sátrai. Az itt nyüzsgő tömegből sohase hiányzott a potyát, hazait váró, s pénz hiányában csak a süllőgő hús illatát nyeldeső diákok hada sem. A Kossuth utca sarka most is, mint ki tudja mióta „szamár-szigetként” szolgált a járókellőket, de főleg a leánykákat bámuló diákokat.

A kép változatlanóságát igazolja, Tamási Áron, alig két évtizeddel előbbi megjegyzése „egy csomó krumplikő körül három középiskola, s négy templom búsul az ég felé”.

Föltétlen ide kívánczik, hogy ebben a városban soha semmiféle vallási, nemhogy villongás, még csak megkülönböztetés sem volt. Ehhez nem volt szükség az 1568-as tordai országgyűlés, a világon elsőnek kimondott vallásszabadság határozatára. Itt az emberiség, a tett s nem a szóbeszéd volt a fontos. Itt valóban, aszerint a mondás szerint éltek, hogy ne imádság legyen az életed, hanem az életed legyen imádságos. Ez volt az a város, ahol mindenki egyszerűen csak udvarhelyi volt. Hogy mi köze van az előbb nem dió, hanem csak mogyoróhéjban elmondottaknak egy gimnáziumi osztály történetéhez? Több mint sok, meghatározó, mert egy helység szelleme döntő módon befolyásolja annak lakóit. A szellem, amelyet sok-sok évszázadon át lakói alakítottak olyanná, amilyen. Tehát ez egy kölcsönhatás eredménye, egyik visszahat a másikra. Ebből nem csak mindenki részesül, hanem részese is annak. Az iskolák nem véletlenül alakultak itt ki. Ezek egy fejlődésre vágyó nép szüleményei. Azért jöttek létre, hogy a világ fejlődésének, kialakulásának eredményeit ide behozzák, amit aztán a város saját hasonlatossága átdolgozva tesz magáévá. Tehát a genius loci olyan kölcsönhatás eredménye, amelynek véres verejték a kötőanyaga. Tehát nem mindegy, hogy a duszás – szalmazsákos – szekereken ülők hova igyekeznek.

Erdély visszacsatolás óta, három bentlakásos iskola várta, hogy gondjaiba vegye a duszás szekerek utasait. Ki kell hangsúlyoznom, hogy ezek között a cél tekintetében semmi különbség nem volt, legfeljebb az ehhez vezető úton akadt néhány a hagyományokból fakadó apró eltérés.

Mivel a mi szekerünk a Református Kollégium udvarára érkezett, ezért szól erről az emlékezés.

Az egymás után érkező szekerek mindenikéről két-három piros bocskai sapkás prepa, vagy szürke tetejű sapkát viselő kollégista kászálódik le, s cipeli a duszáját abba a szobába, amelyet részére kijelöltek. A fikákat egy-egy nagyobb diák, vagy az ügyeletes tanár vezeti a megfelelő hálóba, amelynek ajtaján a lakók névsora volt olvasható, megjelölve a szobafőnököt. A kicsi kutya a nagytól tanul ugatni elv alapján, ezen nagyobb és kicsi diák neve egyaránt szerepelt. A kisebb szobákban 8-10, a nagyobbakban 15-20 ágy volt elhelyezve. Mindenikhez tartozott egy szék és egy szekrényke. Azért csak „ke”, mert sem hely, sem igény nem volt nagyobbra. A ritkán érkező potya – hazai – és fehérmű, ebben bőven elfért. Az egyetlen felsőruha számára magunk voltunk a vállfa és akasztó. Minden hálónak még egy érckályha volt a tartozéka, amelyből a dorombolás helyett a pár nappal ezelőtt még „rigó fűtyült” fa siratta az erdőt. Dél felé lehetett, amikor a pedellus – iskolaszolga – meghúzta a csengőt, amelynek hívó szavára osztályonként a Backamadarasi Kiss Gergely emlékoszlopa körül gyűltünk össze.

A tanárok közül, még szálában is kiemelkedő Haáz Rezső igazgató úr nyitotta meg az iskolai évet.

Nem pátosszal, hanem örökérvényű, szívhez szóló szavakkal beszélt Bethlen Jánosról, az iskola alapítójáról, aki a fiatalon elhunyt leánya emlékére ezer aranyat adott ennek az iskolának az alapítására. Hát van ennél szebb és maradandóbb emlék? tette fel a kérdést. Beszélt a régi tanárokról, külön kiemelve Backamadarasi Kiss Gergelyt, aki nem csak emeletet épített az öreg falakra (1773-ban), hanem jó részt gyalog járta meg Bécset a rebellió miatt bezárt iskola újranyitásaért. Szólt a régi diákéletről, amelyből a máig élőket megpróbáljuk tovább éltetni. A tanulni akarás példajaként a szolga-diákokat említette, ők céljaikért soha semmit föl nem adtak. Kövessétek, a régi idők szellemét idézve a nagy harangra mutatott

Ellenséges buta kezek örökre be akarták fogni a „száját”, de csak megsebezni – megrepeszteni – tudták. Hivatása szerint, az ő hangja adott jelt az iskolaév megkezdésére és befejezésére. De, ha valakinek korábban ért volna véget az év – meghalt – akkor ő búcsúztatta, vagy ha valakit méltatlannak tartottak a kollégista névre – kicsaptak – akkor a rángatása alatt kellett elhagyja ezeket a falakat. Utoljára hagyta az iskola címerének a méltatását: három piros rózsát egy tudós kígyó szájában egy könyvvel ölel körül. A kép magyarázata: „per spinas ad rosas” felirat. Töviseken át a rózsákhoz. Bizony sok tövis fog megszúrni, amíg a közelükben juthattok. De a küzdeni tudóké a jövő, ezért ti soha föl ne adjátok. Végül Bethlen Gábor „Arte et marte” jelszavát idézve nyitotta meg, az 1943-44-es tanévet.

Becsengettek. Mindenki elfoglalta a helyét, a számára kijelölt osztályban. Az osztályok a második emeleten egy „zárt” körfolyosóból nyíltak. A „zárt” szót, azért kell kihangsúlyozzam, mert az első emeleti hálósobák ajtajai, beüvegezetlen, nyitott folyosóból nyíltak, ezért, a nem kellően záró, régi ajtók alatti, szélfúvásból, már az ágyban következtetni lehetett, a kinti időjárásra. Az első osztályban mi, 67-en vártuk az osztályfőnök megérkezését. Megjegyzem, hogy a „csengő” szava szent volt. Az óra, a csengő elhallgatásától annak megszólalásáig tartott. Itt tanultuk meg, hogy a siker egyik legfontosabb tényezője a pontosság. Az órát azért találták ki, hogy a végtelen időből részünket kimérje.

A mi osztályfőnökünk Horváth József, magyar szakos tanár, talán harminc év körüli, nagyon jó megjelenésű, cserkészparancsnok, szája szögletében bújdokáló mosollyal, egyből nagyon kedveltté vált. A magyar mellett a románt is ő tanította. Igen, a románt, melyet főtárgyként oktattak akkor, abban az azóta annyit szidott rendszerben. A kisebbség nyelvét – akkor ők voltak kisebbségben – tanították a többségnek!

Ezen az első órán, nemcsak az órarendet ismertette, hanem egy diáktól elvárható magatartást is. Az előjárók és egymás tiszteletét. Az idősek, a gyengék, a nők segítségét. Ekkor hallottunk először a lovagiasságról, és ami egész életünket át kell haszna, a hazaszeretetet fogalmáról. Szavait, úgy ittuk, mint szomjas a forrásvizet. Feloldódott feszültségünk reménységgel és lelkesedéssel teli vizében úgy lubickoltunk, hogy az majdnem a partot is elmosta, amikor a nagyobb diákok a folyosó falán lógó táblára mutattak, amelyen ez a figyelmeztetés állott: ne rohanj, ne kiabálj, ne verekedj! De hát milyen a diák: csak egy kis időre tudja visszafogni a lovát, ezért olyan valamit kellett kitalálni, amely azt úgy zabolázza meg, hogy biztonságos legyen, de az meg ne sérüljön. Ezért a három bentlakó felügyelő tanárnak /Mátéfi Béla, Horváth József és Baczó László/ a kettőt egy csapásra alapján, az az ötlete támadt, hogy útnak indítanak egy noteszecskét, amelyben a fenti figyelmeztetést megszegő beírja a nevét, ami a heti elszámoláson 25 fillért jelentett. A vándor-notesz, mindig az utolsó szabálmegszegőnél volt, aki direkt leste a következő áldozatot, akinek azt átadhatja. Mivel a notesz mindig ismeretlennél volt, s mert a diáknál szegényebb nincs, ezért, hogy éppen csak fizetni ne kelljen, a szabályt igyekeztünk betartani. No, de azért ne gondolja senki, hogy a notesz üresen maradt volna, mert csikót csak visszafogni lehetett, de teljesen megfékezni nem. De hát nem is volna diák-élet, ha nem így lenne. Márpedig az volt, van és lesz is. Igaz, hogy nem mindegy, hogy az milyen. A miénk nagyon nehéz, küzdelmekkel teli, de mert mindig győzni tudtunk, ezért csodálatosan szép volt. Ezért, örök hálával tartozunk drága

szüleinknek és tanárainknak, akik megtanítottak arra, hogy a soha föl nem adó becsületes helytállással is lehet győzedelmeskedni. Amire a folyosót és a vele kapcsolatos tudnivalókat megismertük a szünet véget ért – A másodpercnyi pontossággal belépő tanárt fölállással üdvözlöttük. A hetes jelentette: az osztálylétszám 67 stb. Az óra mindig feleltetéssel kezdődött. Írásban, csak félévi dolgozatokban kellett számot adni arról, amit eddig tanultunk. A feleltetés jegye mindig titkos volt, ezért csak sejteni lehetett, kivéve a „berugást” – bukó jegyet -, amit biztosra lehetett venni. A feleltetés, a közvetlen kapcsolaton át nemcsak a diák fölkészültségéről adott alaposabb tájékozódást, hanem a diák egyéniségéről is. Tehát a valósághoz közelebb álló értékelést tett lehetővé, mert itt nem lehetett puskázni – csalni -. Itt a félretájékoztatásra csak a sugás adott némi esélyt. Ez viszont a kérdezett diák idegessége miatt, félrehallása következtében olyan szavakat, vagy mondatokat szült, ami szállóigévé vált. Álmatlan éjszakáimon, ma is felidézem annak a sugásra váró diáknak az alakját, aki az egyik huncut osztálytársa sugására öntelt büszkeséggel fordítja a Hannibál ante portas mondatot, a Hannibál a kapu előtt helyett úgy, hogy Hannibál azelőtt portás volt. Természetesen az ehhez hasonló félresikerült sugáson kívül akadt egy-egy olyan is amelyik célba talált, vagy csak mi gondoltuk úgy, mert a tanár nem szólt, de a jegybe beszámította.

Az előbb leírtak nem elkalandozása, hanem bevezetése annak az órának, amelyik most következik, s amelyet egy olyan tanár tanított, aki az elmondottak példázata lehetne. Mintha a régmúlt idők tanártípusaként hagyta volna itt a történelem.

Közepes termetét alacsonyabbá tette, hogy háborús rokkantsága miatt, egyik lába rövidebb volt, ezért enyhén bicegve járt. Ekkor már szokatlan, rövidre nyírt haj, hófehér ing, nyakkendő, amelyet az ing gallérján átszúrt arany-nyakkendőű rögzített. Régimódi, de mindig gondozott öltönyben, s cipőben, mintha a múlt járt volna közöttünk. Ő volt az, akinek még a

mosolyát se láttuk, pedig tele volt humorral és mindent rímbe foglaló iróniával. Talán ennek a rezdülésmentes arccal előadott, humoros megjegyzéseinek tudható be, hogy a latint bár nem szerettük, de nem is utáltuk. Rendszerint három-négy diákot feleltetett illetve kérdezett egyszerre. Mindenkitől megkérdezte az ige fokát, s ha egyik sem találta el, akkor a lehető legnagyobb komolysággal csak annyit mondott: alsó, felső, király, ász, kártyázzunk. Láthatólag nagyon élvezte, ahogy derülünk rajta. Direkt vártuk a megjegyzéseit. Benedekfit, akinek a latin nem volt éppen az erőssége, gyakran kérdezte, s mert egyszer a kályhát majdnem ledöntötte, mindig így szólította: no lássuk, mit szól ehhez Benedekfi a kályhadöntögető? Mivel ő az audió ige ragozását nem tudta, ezért csak annyit mondott: audió édes fiam, ez neked kemény dió. Vagy ugyancsak ennek az igének a ragozását nem tudónak: üres dió mogyoró, neked fiam ez való. Ezeknél jobb képességfelmérést még nem hallottam. Különleges, igazi jó tanár volt Jaklovszki Dénes.

A következő órán, az akkori szokás szerint, Mátéfi Béla tanár úr mutatkozott be. Ő a számtant és a fizikát tanította. Szikár, katonás megjelenése, nagyon megfontolt, mélyen érző és gondolkodó embert takart. Nemcsak a megjelenése volt tekintélyt parancsoló, hanem sokoldalú tudása is. A pontosság és precizitás mintaképe, aki a mondatot is félbeszakította, ha a csengő megszólalt. Kitűnően magyarázott. Ha igaz, hogy csak az tud valamit érthetően megmagyarázni, aki annak minden részletét ismeri, akkor nála ez valóban így volt. Kitűnő tanár volt. Bár tárgyán át is tudott nevelni, ő ezt nem tartotta elegendőnek, ezért mint bentlakó tanár, ezt azzal egészítette ki, hogy pénzügyi dolgainkat intézte, úgy, hogy a zsebpénzt mindenki köteles volt neki leadni. Ő erről pontos nyilvántartást vezetett, s csak indokolt esetben adott ebből annyit, ami éppen szükséges volt. Íme a sporlásra és a beosztásra való nevelés jól bevált formája. Hazafiasságát nem szavakkal, hanem tetteivel igazolta, akkor, amikor szép pályafutást ígérő anyaországi állását feladva,

eljött ide, ahol most nagyobb szolgálatot tehet a hazának. Felejthetetlen élmény, ahogy a Bécsi döntést megelőző napokról beszélt és arról, ahogy mint kerékpáros hadnagy a trianoni határt átlépte.

A legkedveltebb tantárgy, s a diákok kedvence Horváth tanár úr következett. Mesélve lopta belénk az anyanyelv és irodalom szeretetét. Az első órán, nem csak azt szerette volna megtudni, hogy ki miként fogalmaz és milyen helyesen ír, hanem azt is, hogyan éltük meg az első napokat. Őszinteséget akart, ezért annak íratott levelet, akinek hazudni nem lehet: az édesanyáknak. A levél édesanyámnak, olyan pedagógiai érzékre vall, amelyhez hasonlót is keveset tapasztaltam. Minden ténykedésével, a mi emberré és magyarrá való formálódásunkat szolgálta. A természet megismertetésén át, a szülőföld szeretetét akarta szívünkbe lopni. Sikerült. Az életünk örök emléke maradt diákéletünk első és sajnos egyben utolsó osztálykirándulása. Az, amit Horváth tanár úrral a Máréfalvi Reztetőn láttunk, hallottunk és éreztünk, az úgy az életünk részévé vált, hogy most öreg korunkban is melengető érzés emlékét idézi.

Haáz Rezső tanár úr, nemcsak csodálatos nagy és egyenes termetével, hanem az ebben lakó énjével is kiemelkedő volt. Úgy tanította a rajzot, hogy kézen fogva vezetett el a képzőművészet világának a bejáratáig. Sajnos, a történelem megakadályozta ennek az ajtónak a kinyitását, s így ma is csak a környékén tapogatózunk. A kollégium földszintjén levő, általa alapított múzeum ablaka előtt nem lehetett úgy elmenni, hogy a nagyformátumú „szolgadiákok” képe előtt meg ne álljunk, s azt a kort, amelyet tőle tanultunk meg értékelni, vissza ne idéznénk. Csodálatos festményeiben a múltat örökítette meg. Múlt nélkül nincs jövő, mondta s vakáció előtt arra kért, hogy kutassuk föl a pincében, padláson kallódó régi tárgyakat, s hozzuk be a múzeumba, ahol azok, megtekintőkben, élővé válva visszavarázsolják a múltat, elviselhetőbbé teszik a jelent, s reményt keltenek a jövőre. Rudi bácsi élő emlék nemcsak

a volt diákjai, hanem mindenki számára, aki ismerte, vagy aki most ismerkedik vele, a székelyudvarhelyi Néprajzi Múzeumban.

Az éneket, nagyrészünknek eddig, a legények s leányok vasárnap délutáni sétái, a táncok és lakodalmak alkalmával éneklők, vagy a kocsmákból kihallatszó nóták jelentették. A zenét pedig a muzsikus cigányok vagy a rezesbandák képviselték. Mindezt, egy természetes, spontán valaminek tudtuk. Csak éppen halvány sejtelmeink voltak arról, hogy annak abc-je is lehet, amelyet ezekkel le lehet írni. Ezt az írni, s olvasni tudást a zene csodálatos világának megismertetését szolgálta, a zeneoktatás. Mivel ez nagyon nehéz és fáradtságos volt, ezért elhivatottsága kellett legyen annak, aki erre vállalkozott. Különös elhivatottsága kellett legyen Benke László tanár úrnak, aki Budapestet hagyta ott azért, hogy minket itt erre oktasson, s tudatosan is megszerettesse azt, ami a miénk: a népdalt. Nagy reménnyel jöhetett ebbe a részére furcsa világba, amely Neki, sajnos sokszor öröm helyett ürömmel fizetett. Szomorú hálával gondolok vissza a nagy dioptriás szemüveget viselő alakjára, ahogy szinte sírva mondja: hát ez a magyar ifjúság? Fájó szívvel idézem föl, ahogy egyesek, gyenge látását kihasználva, kezük helyett lábukkal szolmizáltak. Örök hálával gondolunk Rá, aki megtanított a zene abc-re és még az ilyen magamfajta botfűlűekkel is megszerettette a népdalt. Áldozatkész emléke előtt fejet hajtva, bocsánatkérésképpen eldúdolok egy tőle tanult népdalt.

Bár a református kollégium egyházi iskola volt, benne mégis több volt a világi, mint a vallási nevelés. Ez azt jelenti, hogy a vallási nevelés nem a dogma, vagy az egyház állandó hangoztatása nélkül folyt a Mindenhatóban vetett hit s a tiszta erkölcsre szóló nevelés. Ehhez nem kellett sem a magunk állandó dicsérete, sem a mások ócsárlása. Minden más ez irányba mutató szándék lehetett az jó vagy nemes, mégis ellentétes hatást válthat ki. Meggyőződésem, hogy Sipos Géza vallás-tanár urat is a legjobb szándék vezette, s amit mondott az is megfelelt a valóságnak mégis idegen volt tőlünk.

Mivel a gyermek mindenben csak a jót keresi, ezért visszatetszést keltett bennünk, amikor a reformációról és annak okairól beszélt, mert valahogy úgy éreztük, hogy gunyoros bírálata a más vallásúakat sértheti.

A diák azért lett diák, hogy mindent megtudjon, ezért ahol csak lehet, mindenütt kutakodik. Nem szereti, ha kérdéseit válasz nélkül hagyják, s még kevésbé, ha kérdéseit félremagyarázzák. Ő ezt tudatlanságnak véli. Ez pedig egy tanár legrosszabb minősítése. Pedig hát hol van a mindenre választ adni tudó, amikor sok dologra válasz sincs. Ez igaz, de a diák szerint, erre is van egy válasz a „nem tudom”. A diák erre a legnagyobb, a visszautasításra pedig a legrosszabb minősítést adja és soha sem felejtí el. Hát mi sem felejtíhettük el a tanár úr ama kérdésünkre adott elutasító magatartását, ami a teremtésre vonatkozott, s így szólt! A szellem hol volt, s mit csinált, ami előtt teremteni kezdett? Íme egy a sok-sok, a tudomány által meg nem magyarázható kérdés közül. Illetve erre a válasz: ahol a tudomány végződik, ott kezdődik a hit. Ma ennek tudatában, a fenti kérdést a tanár úrnak föl se tennék. A nagy tudású, nyakas kálvinista Sipos Géza tanár úr, emberré, s magyarrá nevelő nemes szándékáért, a hálás emlékezést megérdemli.

A vallási nevelésről szólva, hadd említsem meg a kötelező vasárnapi istentiszteleten való részvételt, a hétfő reggeli praecest és a szombat déli hálaadó istentiszteletet. Mentünk, mert muszáj volt, gyenge és gyarló öltözékünk miatt, a jéghideg templom nem igen volt kedvünkre való. Gondolataink inkább jártak az ágak hegyén, mint a prédikáción. Ha onnan le is szálltak az nem az áhítat, hanem a velünk szemben ülő prepák miatt történt, akikkel mindig kerestük a szemezést. Ha ez véletlenül sikerült, a tekintetünk egymással összetalálkozott, az fölért egy bűnbánó imádsággal.

A fentiek csak felszín, ami alatta, mögötte voltak, az egy olyan lélek embertformáló munka, amely egy életre meghatározta a Mindenhatóban vetett hitünket, s azáltal az igazságra, szeretetre, békességre való törekvéseinket. Minden résztvevő emléke legyen áldott.

Mivel diákéletünk nagyrésze az internátusban zajlott, ezért a bentlakás döntő módon hozzájárult az „emberré” formálódásunkhoz. Itt nemcsak a rendet, a rendszerességet, fegyelmezettséget tanultuk meg, hanem az egymáshoz való viszonyulást, másszóval a társadalmi életet is. Mivel mind vidékiek voltunk, ezért ahány gyermek annyi vidék, annyi falu szokásaiból alakult ki egy olyan egyveleg, amelyet nevelő tanáraink összeötvöztek a kollégium évszázados hagyományaival. Ezért a diákok spontán egymásra való hatásán kívül óriási jelentősége volt a tudatos nevelésnek. A tanár, s diák egymásra való hatásának közös izzadmányaképpen így alakult ki a kollégiumi szellem. Természetesen erre ráakodott a város szellemisége. Így született meg az a magatartás, amelyet udvarhelyinek szokás nevezni.

Nem mulaszthatom el, hogy meg ne említsem ezen évek egyik szellemi kovácsának a nevét. Mátéfi Béláról, Horváth Józsefről már szóltam. Baczó László nevét itt említem meg először, de nem utoljára, kiemelve, hogy amíg az előző kettőnek le kellett ereszkedniük ahhoz, hogy magukhoz öleljenek, Baczó László úgy tudott tanár lenni, hogy diák is volt egyben. A bentlakásban nekik, nemcsak az előszobájuk volt közös, hanem az ügy is amiért szívvel, lélekkel harcoltak. Ők elmúltak, de amit ránk hagytak az örökre velünk maradt.

A bentlakási élet a múlt hagyatékára épült. A hálósobában a „szobafőnök” volt a „mindenható úr”. Bár csak három-négy osztállyal járt fölöttünk, a fikák fölött, mégis hihetetlen tekintélynek örvendett. Ő volt a rend őre, az előírt szabályzat betartója. Ehhez viszont semmiféle durvaság nem tartozott. A kollégiumban, mindenféle testi fenyegetés bűnnek számított, ezért ezt senki nem követhette el. Ezt a szellemet nem tudom mással magyarázni, mint ezeknek az évszázados „falak” sugárzó, átörökítő képességének. Nem volt alkalom, ahol ezek a „falak” előljáróink, tanárainkon át meg ne szólaltak volna. Csak a múlt képes lelkesítően hatni, hát mi lelkesedtünk. A tudásért, a jóért, a szépért való lelkesedés, a diák legfontosabb jellemzője, s mert a

lelkesedés a legfertőzőbb „betegség”, így alakulhatott, s terjedhetett a szellem, amiben mi akkor éltünk.

A tanáraink ezt tudták, ezért még a régmúlt egyes elnevezéseit is átvették. Ilyen volt például a „vigil” -hálósobai szolgálatos kisdíák, aki mindig utolsónak hagyta el a hálót. Az apparitor, az a felsős, aki felügyelő tanár kisegítőjének számított. Az első gimnazista „fica” vagy a még nagyobb, de még nem felsős „nebuló” megnevezése természetes volt. Ennek tudható be, hogy bár a csikót sokszor nehezen lehet betörni, mi könnyen, s hamar megszoktuk a rendet. Bár kezdetben, nem éppen volt ínyünkre a hatórai ébresztő, a jéghideg vízben való mosakodás, a napi cipőpucolás és a fogmosás. Ez utóbbihoz, keféje mindenkinek volt, de fogpasztája csak nagyon kevésnek lehetett. Az ennek helyettesítésére előírt só, vagy porrátört holtszén dobozait, csak nagyon ritkán nyitottuk ki. A reggel fél héttől fél nyolcig, délután öttől hétig és este fél nyolctól fél kilencig tartó szilenciumokat is, amit egy negyedikes diák felügyelt, hamar megszoktuk. Valamivel nehezebben szoktunk le a villanyoltás utáni beszélgetésről, illetve suttogásról. Talán még ennél is nehezebben vettük be, a városba való járás az un. kimenő tilalmát, ugyanis a kimenőhöz írásbeli engedély kellett, amelyet a dolgozó-főnök javaslatára a szolgálatos tanár hagyott jóvá. Nem azért, mert a városban sok nézni való vagy keresni való lett volna, hanem csak úgy, diákcsínyként, de főleg, mert ebben a szabadságunk korlátozását éreztük – a diák erre a legérzékenyebb – ezt a szabályt megpróbálták kijátszani. Hátul az udvar sarkában volt egy kapu, amely egy hosszú udvaron át a Kossuth utcába vezetett, ezért ez kitűnő lehetőségnek ígérkezett. Debiczki az udvar tulajdonosa velünk érezve a kaput nagyon gyakran nyitva „felejtette”. Mivel az ezen való „kilógás” dicsőségnek számított – minden diák erre vágyik – ezért ritka lehetett, aki ezt meg nem próbálta. Meggyőződésem, hogy erről a tanáraink is tudtak, de mint ártatlan diákcsínyről bölcsen hallgattak.

Ha van valami ami, a diákra jellemző az, az hogy mindig éhes. Ezért erről néhány szót, de körítés nélkül. Az ebédlő a prepákkal – tanítónő jelöltek – közös lévén, s mert ők mindig előbb ettek, sokszor idegesen taposgattunk, amíg ránk került a sor. A hosszú asztaloknál öt volt egy társaság. Ebből egy nagyobb diák volt az asztalfőnök, aki nem vett részt az étel kihordásában, de mindig először vett a tálból, s csak utána a hetes. Közbevetőleg megjegyzem, hogy a tanárok asztalán ugyanaz az étel volt, mint a diákokén. Nem az egyenrangúság, hanem az egyenjogúság nagy példája ez. Azt hiszem, semmi sem jelzi jobban a rosszabbra fordulást, mint a gyomor, amelyik, ha nem nekitetszőt kap, akkor korog, s ha üres, akkor kornyikál. Ezt tapasztalatból mondom, ugyanis amíg az első időben hetente kétszer volt disznóhús, s reggelire kakaó vagy kávé vajas kenyérrel, a közeledő vihar előszele először a disznóhúst fújta el, majd a marhahúst is mind ritkábban, ritkábban engedte az asztalra. Kávé helyett a köménymaglevest, s vajas-kenyér helyett az ízest fújta bé, amely viszont szégyenletében nemcsak összekuncsorodott, hanem meg is barnult.

Eget, s földet rázó vihar közeledett.

Kikaptuk a húsvéti vakációt, már pakolódtunk, amikor a pedellus meghúzta a csengőt, amely a rajzterembe szólított. Néma csend ült a különben zsibongó teremre. A szájak úgy megnémultak, hogy a szívek kalimpálását szinte hallani lehetett. Sejtettük, hogy itt most egy olyan bejelentés történik, ami valaminek a végét jelenti. Horváth tanár úr soha nem botorkázó hangja, most erősen botladozott. Hiába próbált minket, s talán magát is azzal vigasztalni, hogy a Kárpátokon át az ellenség soha nem fog áttörni. Ahogy reszkető kézzel, a Kárpátok vonulatát rajzolta a táblán, érezni lehetett, hogy amit mond, és amit ő már tudni is vél, az nem ugyanaz. A fölöttünk köröző „fekete madarat” nem tudta elűzni, csak azt bámultuk, s úgy éreztük, hogy nemsokára le fog csapni ránk. A nagy tölgyfa – kapu, síri hangon meg – megnyikordult, ahogy

alatta némán búcsúzkodtunk. Éreztük, hogy a kapu nemhiába sír. A történelem közelgő vihara talán örökre becsapja.

Ha valaki megkérdezné: hogy telt a vakáció, a „Nagy vakáció II.”, amelyik 1945 márciusáig tartott, azt válaszolnám, hogy sok félelemmel és kevés élelemmel, ami kiegészült sok rühvel és tetűvel. Ez volt a „kicsi életünk” nagy sorsfordítója, olyan, amelyhez még csak hasonlót is keveset könyvel el a történelem. Miért? Mert erőszakkal megdőntött társadalmi rendhez hozzátársult egy impériumváltozás is. A kettő együtt olyan fájdalmat okozott, amelyet nem tudom lett volna-e még egy olyan nép, amely ezt kibírta, túlélte volna, mint a székely. Itt most valóban, egy különleges rombolás romjaiból kellett valamit építeni, hogy a Sors istenhidege meg ne vegyen. A legfontosabb a „Nagy Reménységünk” veszett oda. Egy-egy kis sziporka, ami megcsillant, az csak a képzeletünk szüleménye volt. Gondoljunk csak az ablakok üvegén látni vélt Jézus és Mária képekre, vagy az egyszerre százak által látott, égi csodákra. Nem voltak ezek mások, mint a hit kapaszkodói. A hitté, amely ezt a népet itt évezredekken át megtartotta. A hit megtartotta, s a remény éltette. A remény, amely legtöbbször nem más, mint az önvigasztalásunkra kitalált hazugság. Mégis éltető ereje van, mert a jövő felé mutat utat.

II.

Ez a két tényező volt, amely a front átvonulása után, de még a háború befejezése előtt, a Római Katolikus Főgimnázium kapuját újra megnyitotta. Tehát itt valóban a Múzsák csak addig hallgattak, amíg a fegyverek szóltak. Évszázadokkal ezelőtt, a „pásztorok nélkül szétszóródik a nyáj” felismerése hozta létre a szervezett „pásztorképzőket” az iskolánkat. Ha ez akkor időszerű volt, hogyne lett volna az ma, amikor száz felől leselkedtek ránk a farkasok, s a „pásztorok” száma megfogyatkozott. Itt most külszíntől függetlenül: ki milyen formában imádja az Istent, csak a „nyáj” léte számított. Ennek tudatában nyitották ki a nagy kaput, amelyen át minden tanulni vágyót fogadott. Ismert és ismeretlen nagy hazafiak, az emléketek legyen áldott és szándékoktok örök életű.

Az általunk ismertek, természetesen a tanáraink voltak. Sajnos vannak nevek, amelyek a mi, már megkopott „táblánkon” kiolvashatatlaná váltak. Nekem nem tanári tevékenységük minősítése miatt van vastag betűvel a „táblára” írva, Bíró Lajos igazgató és Oláh Imre tanár úr neve, hanem mert ők már jóval a „katonai-kötelezettségen” túl most újra „fegyvert” fogtak. Talán egy korosztállyal volt lennebb Jaklovszki Dénes és Dr. Dobos Ferenc. Tőlük

korban nem sokkal maradhatott el Mészáros Imre, Benke László és Bíró Páter. Az ekkor szárnyát bontogató Vinczeffi Endrével és Péter Attilával folytatom a névsort. Végül két olyan név, amely mögött nem volt tanári diploma. Ők a szükség önkéntesei voltak. Azt, hogy Botár Béla, ki? azt tudogattuk, de „Jobb a kőnek” című verses kötetéről csak később szereztünk tudomást. Tellman fiatal vegyész, valódi neve után föltétlen oda kell tegyem a „Téli” álnevet, amelyet nem kis rizikóval, azért kapott, s amelyet se tanár, se diák el nem árult, hogy német származása miatt el ne vigyék. Hát egy iskola szellemének kell szebb példázata, mint ez?

Nemhogy ma, akkor sem tudtuk, hogy a három második osztályban, hányan voltunk. Úgy gondolom, hogy körülbelül százötvenen lehettünk. Amit nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy köztünk soha, semmi megkülönböztetés nem volt. A tanítani, s a tanulni akaráson kívül, talán közös nyomorúság, de méginkább a jövőnket fenyegető veszedelem volt az, ami ennyire eggyé kovácsolt.

Nem különböző íróeszközökkel, s pecsételt papírra írott törvény volt az, amit, ha valaki megszegett, azt kidobta magából az iskola, s a város. Ezt megmásíthatatlanul és letörölhetetlenül láthatatlan kezek vészték a „szellem”, az erkölcs falára.

Talán a kivétel erősíti a szabályt alapján, mindig akad, aki azt a törvényt megszegi, vagy megpróbálja észre nem venni. Megbotránkoztató magatartása volt a Bíró „tatát” követő Hant Géza igazgató úrnak. Ő volt az egyetlen, aki vallási különbséget tett, amikor minden reggel a bejáratnál állva a kollégisták fejéről lelopkodta a sapkát és sokszor azokra rá is taposott. Nem sokáig tehette, mert az íratlan törvény láthatatlan bírója az iskolából és a városból is kidobta. Ez a „bíroság” csak azokkal volt nagylelkű, akik cselekedeteiket őszintén megbánták. Ezeket egyelőre csak ideiglenesen mindig felmentette. Így nyert megbocsátást Mészáros Imre tanár úr is, aki durva szavairól – menj, apád kössön a jászol mellé – és verekedős szokásairól

lemondott. A végleges felmentés bizonyítékként még a nevét is megváltoztatta, így lett a diákok réméből Pupi-ból, azok kedvence Mészi tata.

Hogy milyen volt a tanítás? Ez annál sokkal több: oktatás volt. Ez azt jelenti, hogy a tanulás, s a nevelés egymással kézen fogva járt. Ezt egy belső késztetés, s nem egy külső törvény határozta meg, s mint ilyen áthágni nem lehetett.

A rend, s a fegyelem magától értetődő volt. A diák hanyagsága nem csapott át rendetlenségbe, vagy huncutsága szemtelenségbe. Tanáraink nem azért tették azt, amit tettek, mert ezt előírták, hanem mert a helyzet ezt kívánta. Az órákon való pontos megjelenés természetes volt, minthogy az is, ahogy ott megjelentek. Soha sem láttunk tanárt, piszkos cipőben, vagy vasalatlan nadrágban, zakó, vasalt ing és nyakkendő nélkül megjelenni. Egy életre szóló példaadás volt ez, mert a rendetlen külső ugyanilyen belsőt takar. Az alább említett pár példa nem azt jelenti, hogy sok-sok hasonló más ne lett volna. Volt, de ezek úgy egymásba fonódtak, hogy különválasztani őket már nem lehet, beépültek az életünkbe, vagy már teljesen elmerültek az emlékezés tengerében. Hogy a még fentúszkálók közül miért ezeket említem? Talán, mert ezek voltak a legmeghatóbbak, s legnagyobb hatást keltőek.

Dr. Dobos Ferenc, néma földrajz-órája, mindennél többet beszélt. Ez a mindig kedélyes, magas, egyenes tartású – olimpikon – ember, összeroskadva, szomorú szemekkel végignézett az osztályon, majd leül Magyarország térképe elé és sír. Egy órán keresztül, a néma csendet, csak a néha visszafojtani nem tudó zokogás töri meg. Az elszállt reményünket nagyon keserű sóhajok kísérik. Ezen az éjszaka írták alá Magyarország halálos ítéletét. Íme, amikor a némaság hangosabb, mint a leghangzatosabb beszéd. Azt a fül, ezt a szív hallja meg. Az elszáll, de ez örökre megmarad. A mi hazaszeretetünk is elkísér a sírig.

A kezdetben furcsán és idegennek tűnő barna csuhás, koszorúra nyírt hajú Bíró Pater megtalálta a hozzánk vezető utat. Ma is hallom a: Még kér a

nép, A kutyák dala és a Farkasok dalának sorait és a versek elemzését. Szeretni a népet, amelyből vétettünk, s megalkuvás nélkül küzdeni a jogaiért és a szabadságért. Ez a feladatotok. Csak annyit mondott, de ez elég volt egy életre.

Oláh Imre tanár úr tudta, hogy a diákot nem erőszakkal és fenyegetéssel lehet nevelni. Ez volt az első március 15-e, amely már nem volt ünnepi szünnap. Nem akartunk ebbe beletörődni. Nem mentünk órára, elhúzódtunk a WC-be. A tanár úr valahonnan megtudta, s megkeresett. Szomorú megelégedéssel végignézett, majd fátyolos kérő hangon csak annyit mondott? Ha ezt azok ott megtudják, akkor lehet, hogy a iskolát bezárják. Elindult, s mi utána. Íme, amikor a diák esztét, csak a szívéen keresztül lehet megszólítani.

Ha a hivatását, s munkáját unó tanárról hallok, akkor mindig Vinczei tanár úr ötlík az emlékezetembe. Ő, mintha általunk, velünk akarná megváltani a jövendőt, olyan lelkesedéssel, s jókedvvel lépett mindig az osztályba. S elsősorban, nem jókedvre való hangolás, hanem a gyökereink megismertetése, táplálása, s tovább adására való ösztönzésre, minden óra előtt elénekeltetett egy népdalt. Hosszú évtizedek falairól visszaverődve, még mindig hallok a: Tavaszi szél vizet áraszt, csodálatos népdalunk dallamát. Csak később jöttem rá, hogy a kitűnő botanika tanításánál ez sokkal többet jelentett, mert amíg az agy befolyásolhatósága tág határok között lehetséges és pótolható, addig a lélekké csak jól meghatározott korban és időben. Ami a gyermekkorban elmarad, az pótolhatatlan. Vinczei tanár úr ezt nemcsak tudta, hanem alkalmazta is.

A fentiek csak egy nagyon nehéz kor átéléseinek a kiragadott példái. Sok hasonlót lehetne még felhozni, de sok olyan is van, amelynek csak a lelki lenyomata maradt meg. Ezek lehet, hogy hatásukban még fontosabbak, mint azok, amelyeket az emlékezet megőrzött. A diák „szívmalma” jót, rosszat mindent befogad, s mindent, de mindent megőröl. A tanárnak tehetsége, de főleg hivatása szerint ebből kell megsüsse a jövő nemzedék „kenyerét”. Minél

régebbi a liszt, annál értékesebb a belőle sült kenyér. Ebben a „kemencében” – iskolában –, már négyszáz éve sütik a „kenyeret”. Nagy feladatot kap az, aki ebből a kenyérből eszik. Hát mi ezzel táplálkoztunk.

A gimnázium tartozéka volt a konviktus, amelynek nem csak abban volt jelentősége, hogy a diákok nagy részének otthont adott, hanem abban, hogy a tulajdonképpeni nevelésünk itt történt. Hogy kik által? Hát egymás által. Itt minden diák nevelt és nevelő is volt egyidőben. A hasznos együttélés követelménye az alapszabályzathoz és egymáshoz való alkalmazkodni tudás. Természetesen ez mindenkinél másképpen történik, s kifelé csak néha nyilvánul meg. Ugyanis sokféle, a fentebb említett, a tanárok által kiosztott „cipó” megrágásának a módja, s ízének az el vagy el nem fogadásának a kinyilatkoztatása. A fenti két dolog összefonódását hívjuk úgy, hogy diákélet. Hogy akkor milyen volt? Háború utáni. Ennek pedig legfontosabb jellemzője volt a szegénység. A hús ritkaságnak számított, de nem is kívántuk, mert a konyha felől, sokszor lehetett döghús szagot érezni. Reggelire az átlátszó köménymag-leves mellé egy szeletke félbarna, vagy egészen barna kenyér,

vacsorára hetente egyszer, szilvaízzel bekent puliszka és egyszer két-három pityóka volt az adag. A potya – hazai is gyengén csordogált, mert otthon is szükség volt. Ha valaki hazait kapott, s azt nem tudta titokban tartani, akkor szekrényvizsgát színlelve, a nagyobb diákok elvették. Számunkra, volt kollégisták számára, ez nem csak szokatlan, hanem elítélendő is volt. Minthogy a testi fenytés is, amelyet itt rendszeresen gyakorolt a dolgozó főnök, az un. duktör. Ez, sajnos, egyes tanárok részéről is divatban volt. Az egyik tanár, eme elítélendő cselekedetére rá is fizetett, mert a sértett, Márton Domi, akit költőként ismertünk, egy pofot úgy visszaadott a kistermetű László Béla – Dedi- tanár úrnak, hogy az menten megszámlálhatta, hogy az asztalnak hány lába van. A tanár csak fájdalomával fizetett, de a diákok által nagy tekintélyt szerzett Domit az iskolából kicsapták. Így büntették meg a szamarát megrugdosó székelyt is, pedig a rúgást nem ő kezdte.

A fentiekből, sajnos már akkor megtanultuk, hogy csak az igazság a gyengékké, a jog nem. Ezért a nép mindig megpróbál az igazságának érvényt szerezni, föllázad, s megbünteti azt, aki őt elárulja. Kicsiben ez történt, azon az éjszakán, amikor egy furcsa hang ébresztett. Fölnéztek, s hát a jelre innen is, onnan is felemelkedik egy-egy fika – mert még csak azok voltunk -, s az egyik ágyban lévő pokróccal letakarják, s alaposan elverik. Az árulkodónak, amiért megpokrócolták, mégsem az volt az igazi büntetése, mert az arcáról a kék foltjai elmúltak, de a láthatatlan bélyeg örökre rajta maradt.

Nem csak érdekes, de tanulságos is, hogy gyakran nem a tetsző, a kellemes, a jó szüli a jót, hanem ennek a fordítottja, a kellemetlen.

Mi is akkor utáltuk meg egy életre szólóan a terrorba hajló erőszakot, a diktátumot, amikor sokszor lyukas talpú cipőben, s nagyon gyenge öltözékben esőben, sárban, hóban és fagyban kötelező volt a délutáni séta. Akik ezt kigondolták, azokat bizonyára jószándék vezérelte, csak hát nekik vagy nem volt ilyen élményük, tapasztalatuk, vagy a végrehajtó hatalom cselekedett rosszul. Valóban rosszul, mer ez nem szolgálta az egészségünket, de

megtanított arra, hogy nem minden jószándék angyali, főleg akkor nem, ha ezt ördögien hajtják végre.

Ezek a fent említett apró-cseprő dolgok csak arra valók voltak, hogy azt a sok-sok igazán szép, további életünket is meghatározó élményeinket felerősítsék.

Tanáraink, ebben a remény, és hitevesztett korban nem csak a remény pislákoló lángját tudták újra feléleszteni, hanem a jövőbe vetett hit tüzét is képesek voltak újra meggyújtani. Az, hogy itt a diák nem csak iskola vagy osztálytársa a másiknak, hanem barátja is, egy életre szóló élmény, és útmutatás.

III.

A háború véget ért, fájdalmat és nyomorúságot hagyva maga után. A kilátástalanság sötétjében mindenki a reményt adó égboltot kémlelte, melyen a képzelet szülte látomásokat hamar felváltotta egy igaznak tűnő csillag, amelynek kápráztató rózsaszínben játszó fénye nemsokára vörössé, s alakja ötágúvá változott.

Természetesen, a háború sötét árnya utáni rózsaszín maga ösztönözte az erdélyi magyarságot. A magáratalálás első megnyilvánulása a jövő keresése volt. Ahogy ezt ebben a csalóka fényben meglátni vélte, azt menten meg is akarta fogni, csak hogy ehhez nem volt elég a régi összetört út javíthatása, a már megkezdett újat, a jövőndőbe vezetőt is folytatni kellett. Ehhez pedig a régiek pótlásán kívül sok új szakmunkásra volt szükség. Éppen ezért minden, de minden lehetőséget meg kellett ragadni, hogy ezt biztosítani lehessen. Ezért, bár hevenyészve, de kezdtek újra megnyílni az iskoláink, s azok még bővültek is. Így lett a bezáráskor csak öt osztályos kollégiumból nyolc osztályos. Mi kollégisták visszamentünk a volt iskolánkba. Állítom, hogy ebben a vallási meggyőződésünknek semmi szerepe nem volt. A gimnáziumra, amely minket befogadott, s vallás és vallás között soha semmiféle különbséget nem tett, csak a legnagyobb elismeréssel és szeretettel gondolok vissza. Azt, hogy miért jöttünk vissza, arra csak az a z egyetlen válaszom lehet, hogy minden édesanyát szeretek, de az enyémet a legjobban. Ez az élet alapvető törvénye. Ha valóban így lenne, akkor soha nem volna gyűlölködés. Hát mi valóban így éreztünk.

Az öreg alma mater valóban anyai szeretettel fogadott, de hát ekkor mit adhatott volna mást, mint a szeretet tüzeiben sült korpakenyeret. A háború okozta szegénységet fokozta egy olyan szárazság, amelyen talán csak évszázadonként adódik. Volt, ahogy volt, de soha senki, sem tanár, sem diák nem panaszkodott. A tanítani akarás, s a tanulni vágyás minden mást elnyomott. A cél elérésének a reménye szülte lelkesedés pótolta a hiányt. Itt

valóban igaz volt, hogy a reményteli üres gyomorral sem érzi az éhséget. A reményvesztett teli hassal is éheznek.

Azt hogy a reménynek milyen hatása tud lenni, mi sem bizonyítja jobban, mint az, ha újra hív a nemzet, akkor még rozsdás karddal is meg kell jelenni. Hát őket hívta nemzet, és meg is jelentek. Szabó András, a régi kollégium igazgatója, vagy Nagy Elemér a kollégiumi könyvtár védelmezője megint kirántotta a kardját, és ott voltak a résen. Valóban a résen, mert a tanárok egy részének a sorsa valahol az iskolától távol, még mindig ismeretlen volt. Jött, de inkább már csak cammogott a két öreg. Mintha valaki ott Fenn tudta volna, hogy még egyszer valamikor szükség lesz rájuk, azért hagyta volna meg öreg keblükben fiatalon dobogni a szívüket, s ráncos homlokuk mögött a még mindig friss elméjüket! Mi ezt érezve és látva, nagy tisztelettel fogadtuk ezt a látszólag divatja múlt két öreget. A jó fél évszázaddal korábbi kort idéző ruházatuk s megjelenésük, amin máskor nevetgélünk volna, most még a huncut diák grimasza is elmaradt. A Szabó András tanár úr orra hegyén gyakran himbálózó csepp is inkább sajnálattal vegyült tiszteletet váltott ki, mint gúnyolódást. A Nagy Elemér tanár úr lábán levő, eddig még sosem látott hegyes orrú cipő láttán teljes komolysággal nyúltunk a fenekünkhöz, arra gondolva, hogy mi lenne, ha ezzel...

Talán, a háború okozta kora-érettségünket bizonyítja az a magatartásunk is, ami Nusi nénivel, a képző tanárnőjével történt. Nusi néni, aki eddig még soha fiú osztályban nem tanított, valószínű ezt, s nem csak a számtan óra izgalmát, állandó izgó-mozgó magatartásával próbálta levezetni. Egyik órán addig-addig feszengett a széken, míg az a katedráról le nem billent, s Nusi néni hanyatt esve felső ruhájával a nyaka körül, a földön nem találta magát. Az osztályt az ilyenkor szokásos röhögés helyett néma csend ülte meg, s az első padban ülők azonnal segítségére siettek a nőiességét takargató tanárnőnek. Íme, amikor a kamaszok leggyakoribb képzelgését is el tudja nyomni a valóság.

Föltétlen meg kell említenem a maga után nem éppen pozitív emléket hagyó, ekkor csak betanító, majd igazgatóvá avanzsált Lévy tanár urat, aki a később említett eset után vált kegyvesztetté, s nem azért, mert a világ-földrajzot úgy tanította, hogy sem az akkor nekünk tetszetős meséiből, sem a földrajzból nem maradt meg semmi.

Nem az ismeret hánya volt az, ami Nagy László francia tanárt nevetségessé tette. Nem kellett a diák minden apróságot felismerő tehetsége ahhoz, hogy ő enyhén szólva is ütődött. Hát mi lehetett más, aki nem csak máskor mondta, hogy „nagyon helyes”, hanem akkor is, amikor két diák a szobája ablakán bemászva, éppen a dolgozatok jegyeit javítgatta ki, amikor a tanár úr hirtelen az ajtón belépett. A diákok úgy megszeppentek, mint béka a kígyó előtt, s csak ártatlan szemekkel bámultak, mire ő csak annyit mondott: „nagyon helyes”.

Hát ilyen volt, milyen más lehetett volna egy háború utáni tanári kar? Nem az akkor szerzett tudás, hanem a népük iránti elhivatottságuk marad örök példaképünk, s mondatja velünk: Isten áldja meg az emléküket.

Bár a város és az iskola szelleme egymástól elválaszthatatlan – hisz ez, az egymásra hatás közös gyümölcse – hogy mégis külön-külön említem, annak az az oka, hogy egyes megnyilvánulási formái különbözőek.

Minden háború rombolásokkal jár, s ezek célja a régi minél nagyobb tönkretétele. Ennek következtében mindig romok maradnak, ahol előbb-utóbb megjelennek ezek haszonélvezői, a patkányok. Ez alól a törvényszerűség alól csak az a nagyon ritka kivétel, amikor a falak olyan erősek, hogy csak megremegnek, de nem törnek össze. Kétség kívül, egy-egy repedés mindig keletkezik, de ezek veszélytelenek. Hát ilyen szilárdak voltak a városka óriási kultúrájának, szellemiségének a falai. Ennek tudható be, hogy rom, s szemét nem lévén patkányok helyett csak egerek jelentek meg, s a „kóbor kutyák” is elkerülték a várost. Pedig most lett volna rá alkalom, még a haragosok sem rugdosódtak. Az a pár „egér”, akit az a bizonyos vörösödő csillag

megrészegített, még azok sem rúgtak úgy be, hogy pocsolyába essenek, s oda másokat is magukkal próbáljanak rántani. Jó példa erre Dobos Ferenc (Feri bácsi) magatartása. Iskolai ünnep lévén, erre ő is meghívót kapott. El is jött, s ott ült a tornaterem első sorában. Balogh Ferenc hegedű-művész által alakított 150 tagú énekkar (jellemző, csak így lehet kijátszani a tilalmat) énekelni kezdte a szózatot, a meglepetéstől még a lélegzet is elállt, s a „most mi lesz?” dermedten ülő tömegből föl, s vigyázba állt Dobos Ferenc, akit olyan lelkesen követ a tömeg, hogy a felszakadt sóhajok az ablakokat is megremegtették. Ekkor, s így lett a diákok előtt belőle Feri bácsi, s pár hét vagy hónap múlva így került sor arra a történetre, amellyel azt az időszakot jellemezni lehet. Az esemény lényege: valamelyik havasalji faluból egy székely eladni hozott egy szekér fát, amelyet az új hatalom előfutárai elkoboztak. Az illető részben a jogtalanság, részben, mert otthon a sok gyermek várta a betevő falatot, panaszosan ment a polgármesterhez. A polgármester azonnal az illető segítségére sietett. Fölmegy a törvényszékre, hogy ott az igazságnak érvényt szerezzen. Ott az új honfoglalók vezére, a törvényszék elnöke Feri bácsit letartóztatja, mutatván, hogy ki az úr a csárdában. Az eset pillanatok alatt a diákság tudomására jutott, csoportba verődve, 50-60-an lehattunk (én kísérő voltam) fölmentünk a törvényszékre. A kapus megmondta, hogy az emeleten melyik szobában tartják Feri bácsit. Az emeleten, amikor az őt meglátott, úgy eltűnt, mint Decebal a törökbúzásban. Feri bácsi majdnem könnyezve csak ennyit mondott: Hát megjöttek, édes fiaim? Hát ilyen volt a kor, s benne az udvarhelyi szellem.

A kollégiumi pedig csak annyiban volt más, amennyire az iskolai oktatás sajátossága ezt megkívánta. A bezárás előtt két tényező befolyásolta. Az egyik, hogy az előző évek diákjai mára már megnőttek. Az akkori fikák mára már negyedik, az akkori ötödikesek pedig már készültek az érettségire. Olyan is volt köztük, aki a háború poklát is megjárta már. Tanáraink magatartásának tulajdonítható, illetve köszönhető, hogy az igazi sorsdöntő

események hatását próbálták tompítani. Az ebből való tanulság egy része életre szóló. Nincs olyan hatalmasság, amely ha erőszakkal nem is, de a szív s az agy közös erejével le nem győzhető. Természetesen ez időkérdése, ezért minden időt nyerő kis megoldás is életmentő lehet. Ilyen volt az a ma kicsinek tűnő, de akkor nagy jelentőségű cselekedet, ami akkor az „úr” megszólítás körül történt. Nem tudták, honnan tudták volna, hogy ez a szó nem csak az uralkodást jelenti, hanem ez egy magatartásforma – az egymás iránti tisztelet kifejezője – ezért ennek használatát megtiltották! Ekkor még, inkább a megsejtés, mint az „elvtárs” megszólítás lényegének tényleges ismerete volt, ami tiltakozást váltott ki. Az volt a megérzés, hogy az akkor már látótérbe kerültek uralkodását leplezi, ezért azt mellőzve „úr” szó helyett a bácsi szó nyert polgárjogot. Így lettek a tanáraink Jóska bácsi, Laci bácsi, stb.

A másik, a hatalom ehhez hasonló kijátszása az volt, amikor a cserkészetet megszüntették. Hogy miért? Ezt se akkor, se azóta soha senki meg nem tudta indokolni. Nem is tehetette, mert ez nemzetközi is, és emberi is volt. Hát akkor? Pont azért, mert az egyetemes emberi értékek szerint működött. A kollégium is erre nevelt, ezért ragaszkodtunk ehhez. De hát a széllel szemben? Ennek következménye kézenfekvő, tehát butaság lett volna ezt tenni. De a kényszernek engedelmeskedni kell, fakadjon az bármilyen forrásból. Most itt a szívünk s lelkünk mélyén fakadó forrás kényszerének is eleget kellett tenni. Mivel a „szél”, de akkor inkább még csak a szellő egy irányból fújdogált, ezért a vitorlákat nem volt nehéz beállítani, azonban a hajónak más nevet kellett adni. Így lett a cserkész hajóból „regös” hajó, amely egy –egy kis kitérővel járta a cserkészet szabályainak megfelelő utat. Valóban járta, mert vasárnaponként kimentünk egy-egy faluba, ahol főleg a magatartásunkkal keltettük a legfontosabbat, a reményt, amelyben egymásra találva a diák gyomornak is megadtuk, ami neki járt.

Ez a kettő a sok közül, ami az emlékezet almáriumában megmaradt. Azonban, jelentőségükben semmivel sem maradnak el azok, amelyek már csak lelkünk

lenyomatában léteznek, mert ezek összességéből alakul ki az, amit úgy hívunk, hogy magatartás, jellem.

A bentlakás régi rendje változatlan maradt. Az, ami most külsőségében nagyon nagy belső hatást tett, az az, hogy a szobaszámok helyébe, a nemzet nagyjainak nevei kerültek. Ennek kieszelői, a már mind többet és többet hangoztatott internacionalista jelszó, nemzettudat romboló hatását, ezzel is megpróbálták kivédeni. Sikerült! A hálósobai tevékenységünk, még egy lényeges dologgal bővült. Mivel a szegénység leggyakoribb vámszedői a tetvek, hát most volt lehetőségük eme tevékenységüket kifejtteni. Nincs undorítóbb, mint a szegénytől, a koldustól lopni. Már pedig a tetvek, s velük karöltve a rüh ezt teszik. Mivel a szegénységet legyőzni nem tudtuk, ezért ennek kirablói ellen kellett felvegyük a harcot, amely ekkor elég reménytelen volt, ezért el kellett kerülni a közvetlen ütközetet. Meg kellett akadályozni, hogy hozzánk férközhessenek. Ennek érdekében, minden este a 40 W-os égő alatt egyenként át kellett vizsgálni az inget és minden más fehérneműt. Nem emlékszem, hogy valaki gatyakorcában tetűt talált volna, ezért kerültük el a kiütéses tifuszcárványt. Az ártatlanabb fejtetű, a rühvel együtt elég gyakran nyújtotta a vakarózás legnagyobb élményét. Ez a vakarózás volt az egyetlen „kellemes”, amit a háború örökbe itt hagyott. Sok „pereskedés” folyt, amíg ettől az élvezettől valahogy megszabadultunk.

A konviktusban a reggeli köménymagleves végleges polgárjogot nyert. Mintha a háború a disznók ellen is folyt volna, a disznóhús végleg eltűnt. A főtt pityóka (krumpli) helyét vacsorára a szilvaízes puliszka váltotta fel. Szerettük volna, ha a semperleves (fuszulyka) valóban gyakori lenne, de sajnos hetente csak egyszer került az asztalra, egy közepén kilyukasztott pánkó kíséretében. Nem csak a gyakorisággal, az adaggal is baj volt. Ennek ékes bizonyítéka, hogy egyik osztálytársunk, a már legénysorba cseperedett Illyés, azt mondta, hogy ő, ha odaadnánk, megenné az egész tállal – hét rész.

Kipróbáltuk, nem lakott jó, mert a hét pánkót is megeszi, ha mi lemondunk róla. Ezt már kipróbálás nélkül is elhittük.

Állítom, hogy a diáknak van egy tartalék esze, amelyet a tanulástól megkímél. De hogy ez se maradjon kihasználatlanul, ezt is működteti, s általában olyan dolgokra használja, amely mások bosszantásán át, saját szórakozását szolgálja. Természetesen nagyon nagy szükség esetén, még a tanulásra is kénytelen befogni, vagy olyan részére hasznos, komoly dolgok kieszelésére, amelyre csak a diák képes.

Mivel az utóbbi komoly kutatást és sok időt igényel, amelyre koromnál fogva már nem futja, ezért maradok a könnyebbik résznél, ahol az emlékek almáriumának ajtaját csak meg kell pattintani, s máris dúvadnak szembe az akkori élményeim.

Vizi bácsi nem azért volt a diákok kedvelt borbélyja, mert üzlete a kollégium mellett volt, azzal egy nagy téglakapuval összekötve, hanem azért, mert a kisdiákat is magázta, és úrfinak szólította. Különösképpen a fikák nagyon kedvelték. A felsősök egy része, Apucihoz járt nyiratkozni, itt ugyanis már eléggé „ínycsiklandósan” az ellenkező nemről is szó esett. No, de Vizi bácsihoz visszatérve, nem tudom mi okból, tél elejére halasztotta a kéményseprést. Ezt az állandóan az ablakban leselkedő diákat észrevették. Márpedig, ha a diák valamit észrevesz, főleg, ha az vagy nem időszerű, vagy a megszokottól eltér, akkor egyből azt kezdi fontolgatni, hogy ezt miként lehet a fonákjára fordítani, vagyis nevetségessé tenni. Közbevetőleg ha valaki az előbbi mondatot nem értené, annak annyi, hogy nálunk, aki össze-vissza értelmetlenül beszél, vagy cselekszik, arra azt mondják, hogy fonákol, s így nevetségessé teszi magát. Vizi bácsi fonákságát könnyű volt észrevenni, de ezt neki, s környezetének tudtuladni miértje csak a diák eszének abban a bizonyos szegletében foganhatott meg. Természetesen vannak diákok, akiknek ez az agyi része az átlag fölött működik. Ezek ezért nagy népszerűségnek örvendenek. Ilyen volt a kollégiumban Akácos Bálint, aki a

jelen esetben azt találta célravezetőnek, vagyis hogy Vizi bácsi bosszankodjon, s mi ezen ne vessünk, hogy a nagykapu tetején átmászva a ház tetejére a kéményt bedugják. A kieszelő vezetésével este sikerült az elméletet gyakorlatba ültetni. Reggel, aki csak tudott az esetről, ott volt az ablakban, s leste Vizi bácsi üzletnyitását. A kemény hideg követelte a sürgős tűzgyújtást. Azt, hogy a tűznek lángja volt-e, azt nem tudom, de a füst úgy dúvadt ki az ajtón, mintha bent egy mozdony okádná. Vizi bácsi félig megfagyva az ajtó előtt úgy topogott, mint a kutya szokott bizonyos dolog előtt, s szidta a tegnapi kéményseprői munkát. Az ügyet a kéményseprők zárták le, szabaddá téve a füst útját, s egyúttal kiderítve, hogy nem ők, hanem mások a bűnbakok. Ezek kibenléte nem volt kétséges, csak diákok tehettek ilyent. Természetesen csak a füst szállt felfele, a hír a vízszintest követte. Vizi bácsi műhelye üres lett a füستől, a város viszont tele a hírral. Mindenki nevetett, a végén még Vizibácsi is. Ez pedig ebben az időben, nem volt kicsi dolog. Véggkövetkeztetésként annyit, hogy ez a város olyan kultúrával rendelkezett, hogy még a szellemes viccet is megértette, értékelte.

Egyik este felé cipekedés, kínlódás zaja üti meg a fülem, gondoltam megnézem. Odasomfordálok, s hát öt vagy hat nagyobb diák, egy nagy vízipuskát szándékszik a második emeletre hurcolni. Néztem, s csak gondoltam, de nem mertem megkérdezni. A titok úgy éjfél körül derült ki. Május első éjszakáján szokásban volt az éjjeli zene. Légvonalban, alig húsz méterre lehetett a tanítónőképző bentlakása. A nagy prepáknak természetesen már udvarlói voltak, s ezeknek kijárt az éjjeli-zene. A nagy diákok – a diák mindent tud, csak a leckével van néha baja – ezt megnesszentették s ennek a „fogadtatására” készültek. Amikor az udvar, magas téglafalán létra segítségével, átcipekedett a zenekar, a gálába öltözött udvarlók, s a képző ablaka alatt megszólalt a zene, a prepák úgy kiültek az ablakokba, mint tavasszal a méhek a kaptár elé, ha virágillatot sejtenek. A nótákra nem emlékszem, csak arra, hogy amikor a zenészek a: Csak egy kislány van a

világon-t elkezdtek húzni, akkor egy diák lekiáltott: hát egy kislány vagyok én, s erre működni kezdett a vízipuska. A víz pillanatok alatt úgy szétszórta az éjjeli-zenét adókat, mint tyúk a töreket. Ez a vízbefulladt éjjeli-zene olyan kacagást, de főleg ricsajt váltott ki, mint amikor a csóka sereget a fáról valaki megzavarja. Másnap tudta, s derült rajta az egész város, de azt, hogy ki, kinek szánta volna, de főleg hogy kik voltak a „zavartkeltők”, a „bűnösök” ezt senki sem kutatta.

A diákokat bosszantotta, hogy négy bentlakó tanárnő, közülük három „vígözvegy”, vagy „vénléány” valósággal üvegbura alatt tartotta a prepákat. Hogy ezek az erkölcs-csöszök, miért tették, nem tudom, de hogy nem ismerték a diákszerelmet, abban bizonyos vagyok. Mivel ez ellen minden kísérlet hiábavaló - gondolták -, ezért legalább fölbosszantják őket. Ártalmas, de hasznosnak ígérkezett, egy éjszakai riadalomkeltés. A sok, hogyan közül, a választás a macskára esett. Fogjunk egy lehetőleg fekete macskát, a lábait ragasszuk dióhéjba, s éjszaka engedjük el a bentlakásban. A kifundálást – kitalációt – tett követte. Mondanom sem kell, hogy milyen riadalmat váltott ki a macska, ahogy ide-oda rohangált, neki-neki ugorva az ablaknak. A meglepetés kellemetlensége csak akkor oldódott, amikor kiderült, hogy a furcsa jelenség okozója, egy „dióhéjas” macska. Tanárnő, s prepa, mindenki a macskát hajkurászta. Amikor a macskát sikerült eltávolítani, a megnyugvás csendjét olyan nevetés váltotta föl, amilyen csak diákszívekből eredhet. Már nem is a tény, hanem az foglalkoztatta, hogy vajon ki lehetett ennek a szellemes „bosszúnak” a kitalálója. Mindenkit szórakoztatott még a tanárnők is nevettek, természetesen ott, ahol a prepák nem látták. Bár az éjszaka nyugalma zavart meg, senki nem indított eljárást, ennek a nem akármilyen diákcsíny kieszelőének föl kutatására. Helyette gondolatban mindenki megveregette a vállát annak, aki ezt kifundálta. Ez a bizonyíték arra, hogy diákcsíny volt, van és lesz. Nem is lehet ezek nélkül, a diákélet követelményeinek eleget tenni. Különösen nem most, amikor ehhez még

olyan történelmi megrázkódtatást is el kellett szenvedni, amelyhez hasonló is csak ritkán fordul elő. Tanulni csak gondok nélkül lehet. Márpedig ezekből volt bőven. De mert a legjobb gondúzó a humor, ezért ebből több kellett, hogy legyen, mint máskor. Volt is. Minden napra jutott valami, ha más nem, az azon való nevetés, hogy ki hogyan rúgott be – kapott bukójegyet. Vagy, hogy kit béreltek föl arra, hogy Kell Pista német óráját, az osztály ajtaja előtt, egy nagy füttyel megzavarja, s így a feletetést elodázza. Mert ő zenetanár is lévén, érzékeny volt erre a hangra, s így képes volt az órát félbeszakítani, s a füttyülő tettet a folyosón kergetni, akit soha nem tudott, vagy nem is akart utolérni. Derűs napok követtek egy-egy rosszul hallott sűgásból eredő hülyeséget is.

Természetesen ezek csak parányi szippantásai annak a „légmörnek”, amely körülvelt, s amelynek illatai, elválaszthatatlan részei voltak az életünknek. Nem kell csak megpattintani, az emlékezés almáriumának ajtaját, ahhoz, hogy kidugják fejüket az ünnepnapok. Ünnepek, amelyek nélkül az egész élet, csak szürke hétköznapiokból állna. Az ünnep mindig, de különösen ezekben az években, sokkal többet jelentett, mint tanítási szünnapot. Ekkor, a külsőségében megjelenő ünnepléshez, mindig hozzátartozott egy rejtett lelki mozzanat, amely a hétköznapiok világmindensége után, a Mindenhatót kereste. Ezekre az évekre esik az, amikor nemzeti ünnepeinket kezdték kiszorítani, a proletár nemzetközi ünnepek. Mivel nálunk csak munkások voltak, proletárok nem, s mi egy nemzetet át tartottuk magunkat a világhoz tartozónak, ezért ezeket, soha be nem tudtuk venni. Ma is fölpezdül a vérem, ha az utolsó március 15-i ünnepségre gondolok. Ekkor már csak nagy-gyűlés volt, de felvonulás nem. Illetve, az hivatalosan tiltva volt. A tiltott szót a diák soha sem szerette, ebben az esetben éppenséggel nem, mert a nemzettudatot, ezt a drága kincset látta megerősölni. Ezt nem engedjük, s csak azért is. Hátra arc! hangzott a jelszó, s a diákság elindult az úton, a tömeg követte a járdán. Életünk legszebb, legmaradandóbb felvonulása volt ez. Azt, hogy miként lesz egy nemzetközi jelvényből nemzeti, Sipos Géza pap-tanár mutatta

be. A május I-i felvonulásra kiharcolt diákok, a Kossuth utca, már kirügyezett hársfái alatt várakoztak. Mindenkinek kiosztottak egy kerek, fehér, karton jelvényt, amelyre vörös betűkkel ez volt írva: Éljen május elseje! A tanár úr szó nélkül feltűzte a jelvényt, de úgy, hogy alá egy zöld levelet helyezett, így, ebből piros-fehér-zöld lett. Senki nem beszélt, de követte a példáját. Hogy lehattunk volna mások, mikor ilyen tanáraink voltak?

Nem ünnephez köthető, de ünnepi példa volt az, amikor a nagy diákok az Orbán Balázs székely kapuját, hogy megmenthessék, a Szejkeről darabokra szedve, hátunkon hozták be, a Haáz Rezső igazgató tanár úr alapította Néprajzi Múzeumba.

Az emlékek tárházának ajtaját nem tudom becsukni, mert a küszöbön áll egy toprongyos, kicsike emberke, aki nem azért jött a kollégiumba, hogy a tehetségét fitogtassa, hanem, hogy a napi betevőjéhez egy pár fillért szerezzen. Ha nem itt születik és él, akkor Bálint Péter székely fejszámoló híresség lehetett volna. De hát a Mindenható úgy döntött, hogy a világ tapsa, s pénze helyett, maradjon fölemelő, lelkesítő példának, itt ahol az aranynál értékesebb szellemi kincseket takar a föld. Takar, de nem rejteget. Nekünk elég, ha csak rájuk gondolunk, s máris megjelennek, s olyan energiával töltenek föl, amit úgy hívunk: túlélés. Ezeknek a „szellemidézéseknek” tulajdonítható a népünk örök-élete. Én most Bálint Pétert idézem meg, aki úgy játszott a milliókkal, mint a gyermek a fuszulyka szemekkel. A négy számtani alapműveleten kívül, négyzetre emelt, gyököt vont, s tette azt úgy is, hogy amíg a műveletet végezte, egy ismeretlen szöveget olvasott, amelynek a tartalmát a végeredménnyel együtt elmondta. Mi nem csak csodálkoztunk, hanem büszkék is voltunk, hogy ő a miénk. Hát van nagyobb tette-készítőbb, mint az ilyen „büszkeség”? De lehet egy zseninek nagyobb elégtétel, mint népének az elismerő „tapsa”? Nem. Mert a világ tapsolása sokszor kétszínű és mulandó, de a néppé, az őszinte és örök. Ha nem lettek volna lelkesítő, s küzdelemre készítők Bálint Pétereink, akkor már rég nem

volnánk itt ezen a földön, ahol minden más nációbeli, életképtelen lett volna. De voltak, s lesznek, mert a Mindenható tartja tenyerén ezt a népet.

A nyomok száma végtelen, hisz nincs olyan óra, sőt perc, amely valamilyen nyomot ne hagyna. Ezek nagyrésze össze-vissza rendezetlen, de nem jelentéktelen. A másik része valamilyen utat jelöl. A jó irányba vezetőket nagyrészt úgy befedték az évek, illetve úgy beépültek az életünkbe, hogy csak egy iránymutató vonalként maradtak fenn. A hamisakat, a rosszakat viszont olyan durva bakancsokkal tapostak a lelkünkbe, hogy sem az egymásra sodródó évek, sem a különböző „szelek” nem tudtak betakarni. Ezek a durvasággal, erőszakkal és rosszindulattal, kártékonysággal és embertelenséggel kikövezett utak, amelyeket a félelem és a bűn tart egybe. Bár ezekhez tiltó táblát helyezett a történelem, még mindig vannak, akik megpróbálnak rájuk lépni. Azért, hogy az ilyenek minél kevesebben legyenek, mementóként idézek föl egyet. Sajnos a koronatanuk már fentről figyelik azt, amiről én, az egyetlen élő bizonyosságot teszek. Tóth Dini barátom volt az, aki a titok ajtaját megnyitotta. Valóban megnyitotta, mert a titoktartásra kötelezett pedellus, édesapjától a zár kulcsát elcsente, s így jutottunk be, a kollégium melletti IKE termének a küszöbéig. Azért csak addig, mert a plafonig érő, egymásra dobált könyvektől tovább menni nem lehetett. Ezek a könyvek mostanig a kollégium könyvtárának féltett kincsei voltak. Számukra itt jelölték ki a „siralomházat”, ahonnan egyenesen a krematóriumba kerültek. Nagy Elemér tanár úr, aki több évtizeden át gyermekeiként vigyázta, s gondozta a magyar irodalom ezen gyöngyszemeit, most csak könnyet hullatott, de a szavakat nem. Négyszemközt is csak annyit mondott: ez a néember, ha tudná, hogy milyen bűnt követett el! Ez a „néember”, a tanítónőképző, az új hatalom által nagyraértékelt igazgatónője: Váróné Tomori Viola névre hallgatott. Undorral írtam le a nevét, mert aki könyvet éget el, az lelket öl, tehát gyilkos. Hogy ezt miért tette, s később Dr. Tömöri Ödön pap-tanár javaslatára – a koronatanú Haáz Sándor tanár úr, akinek az

elmondása szerint, amikor az emlékmű mellett mentek el, Tömöri a tudás szellemét képviselő Nemtőre mutatva azt mondta: Viola, nem tudom, hogy még mindig mit keres ott, ez a misztikum? Miért vetette le a Nemtőt a Backamadarasi Kiss Gergely emlékművéről, az csak később derült ki, amikor azt a régi énjét takargató leplet lerántották, s ott a nyilas-kereszt jelvényt megláthatták. Hát ezek ne hagytak volna életre szóló nyomot a gyermekek lelkén?!

A diák azért diák, hogy mindenben kételkedik. A tanulási ösztön nem más, mint ezekre a kétkedésekre választ keresés. Ha mindenben, akkor hogyan kételkedne a mézes-mázás emberben, az olyanban, mint aki a nagyon tisztelt és szeretett Haáz Rezső tanár urat követte az igazgatói székben. Jó lett volna megtudni, hogy ki van a máz alatt. Csakhát ezt a festéket olyan ragasztóból keverték, hogy nagyon nehéz egyből leválni.

Rendszerint csak egy-egy repedést lehet rajta ejteni, vagy csak kis darabkákat róla lepattogatni. Bár ritkaság számba megy, de előfordul, hogy valami okból, a mázas dobja le magáról egyből az egészet. Így történt ez a jelen esetben is, amikor eddigi nevelésünk hatékonyságát bizonyítva, nevezetesen azt, hogy a diktatúra minden formáját utáljuk, s hogy a továbbiakban is közmegegyezésen alapuló életet kívánunk élni, ezt az igazgatóúr tudomására akartuk hozni. Mivel az igazgató úr egyes diktátumai a fentiekkel ellentétesek voltak, ezért – a diák másik fontos ismerve a lázongás – föllázdunk ellene. De a mi háborúnk tisztessége megkívánta, hogy ezt megelőzze egy békeajánlat, vagy egy hadüzenet. Ennek érdekében, egy küldöttség alakult, melyben minden osztálynak egy képviselője volt. A VII. osztályt Antal Pista képviselte, aki nem rég szabadult a börtönből. Azért zárták be, mert részt vett a város történetének azon legnagyobb tüntetésén, amelynek egyik szervezője a diákság volt, Kakasi Árpival az élen. A nép élén az értelmiséggel, félt az egész égboltot magáénak akaró vörös csillagtól, s utálta azokat, akiket fényre elvakított, vagy szépet ígérő szele, az aljból, a fenékről, a felszínre kavart,

ezért tiltakozott, ezek hatalomra kerülése ellen. Ez az erőszakba torkolt tüntetés, a nép akaratának a kifejezője volt. Ezen vett részt Antal Pista is, aki ezért hat hónapi fegyházbüntetést kapott. A küldöttség az esemény megkövetelte komolysággal lépett be az igazgatói irodába, ahol az igazgató úr, vagy azért, mert valaki besúgta a küldöttség célját, vagy mert ilyen eseményre a kollégium életében még nem volt példa, nagyon paprikás hangulatban fogadott. Ahogy felsorakoztunk, anélkül, hogy vezetőnk egyetlen szót is szólhatott volna, egyenként végigszemlélte, s amikor Antal Pistához ért, gunyoros undorral azt mondta: „mi van, te itt vagy te börtöntöltelék?” Erre, ma sem tudom, hogy nagyobb diáktársaimat mi fogta vissza – valószínű a kollégium szelleme -, hogy megmaradtak a gyalázkodó szavak szintjén s nem került sor a tettlegességre. Az utánunk becsapódott ajtó mögött ott maradt egy meztelen, emberiségétől és magyarságától kivetkőzött egyén.

Ilyen volt ez a kor, s benne egy korszak képviselői. Hát hogy ne hagytak volna maradandó nyomot a most formálódó szellemi létünk falán?

Van-e nagyobb öröm a célbaérésnél? Ha még egy rövid távú cél elérése is nagy örömet okoz, akkor milyen lehet az, ami csak nyolcévi küzdelemmel érhető el? Állítom, hogy abban a korba a legnagyobb esemény az volt, amikor az iskola sokat szidott és áldott csengője utoljára csengetett ki.

Az „utoljára” teszi legnagyobbá s különlegessé a most csengő hangját. Legnagyobbá, mert mostanra a kicsi fika nem csak egyszerűen felnőtté, hanem éretté is vált. Különlegességét pedig az adta, hogy ők az elsők, akik az út kezdetén lévő csodálatos reménysugarak eltűnése után is a „pályán” tudtak maradni s annak minden akadályát, alkonyban tapogatózva is, le tudták győzni. Az ember, az egyén társas lény, egyedi öröm nincs, azt mindig valakivel vagy valakikkel meg kell osztani, s annál nagyobb, minél többen részesülnek belőle. Természetesen ennek a csengettyű-hangnak, a napnak, az egész iskola részese volt. Hát hogy ne lettek volna boldogok azok a tanárok, akik ezen a sokszor mégcsak gyertyafényű se úton őket végig tudták vezetni.

Az öreg falak is díszbe öltöztek. Virág borított mindent. A pedellus fölvirágozott csengettyűjének lassú ütemére az öreg diákok végigjárták az egész épületet, elbúcsúzva külön-külön minden osztálytól, a dolgozó-tanuló szobáktól s végül a hálókától, amelynek ágyaiban nehéz álmoktól is gyötört éjszakákon vágyaik beteljesüléséről a mai napról álmodoztak. A legszebb diákbúcsúztató volt. A még itt maradtakat körülálltuk, akik „föl búcsúszóra cimborák..” énekelve vonultak az öreg harang lábához, amely rekedtes-repedt hangján hosszú évtizedek után szólalt meg megint. Örömtől és örömtől fénylő szemekkel bámultuk őket a faragott vándorbottal a kezünkben és hímzett tarsollyal a nyakunkban, benne az útravalóval, az örök reményt adó Újszövetségi bibliával és a minden körülmények közötti kitartást szimbolizáló vörös hagymával elmenőket. Némán, és mégis sokat beszélően álltak, mint az iskola öreg falai. A maradottak nevében egy öreg-diákjelölt elbúcsúztatta, megfogadva, hogy nyomdokaiba lépünk. Az elmenők elköszönője pedig arra tett fogadalmat, hogy eltántoríthatatlanul követik azt a célt, amelyet ez az öreg iskola számukra kijelölt, ennek maroknyi népnek a szolgálatát. Az ölelkezés, búcsúzkodás, amelyek soha, de soha nem lehetnek teljesen édesek, mert azokba mindig, de mindig belevegyül az a keserű, sós lé, amit úgy hívunk, hogy könny.

Hát egy kicsi diák számára lehet fölemelőbb, örök élmény-nyomot hagyóbb, s további küzdelemre sarkalóbb, mint ez?

Sajnos csak két kicsengetésnek lehattunk a tanúi. Két nehéz, de csodálatos esztendő eredményének. Olyannak, amely alatt a nagy diákból érett „öreg” diák lett, s a kicsi felsőssé cseperedett. Két esztendő, amelyek alatt évtizedek eseményei sűrűsödtek. A történelmi kor, és a mi életünk is most a maga útján ment. Csak amíg az előbbi viharos sebességgel, elsodorva mindent rohant egy olyan természetestől eltérő úton, amelyen csak a diktatúra tartotta meg, addig, amíg az előtte levő szakadék kikerülhetetlenné nem vált. A mi biológiai fejlődésünk a normális úton haladt. Így lett az előbbiből kór, a

mienkből pedig kortörténet. Nem szándékom a részletes kór vagy korrajz, ezért csak azokat említem, amelyek az életünket döntő módon befolyásolták, illetve az utóbbinál annak jellemzői. Természetesen a kettő egymástól elválaszthatatlan, hisz mi ebben a kórban cseperedtünk serdültté, majd felnőtté. Azért különleges ennek a világnak a története, mert mi ebben az embertelen korban is meg tudtunk maradni embernek, s magyarnak. Ki tudná megmondani, hány nyílt és alattomos kísértésnek és próbálkozásnak voltunk kitéve? Kimondhatatlanul nehéz volt, s nem mindenki bírta. A három évvel ezelőtti osztálylétszám alig a felére csökkent. Bár kísérettségi után leányok is kerültek hozzánk, így is alig haladta meg a negyvenet. Különben sem a környezetünk, sem az iskola nem változott. Az évszázados falak ugyanúgy sugározták felénk a múltat, s tanáraink a régi hagyományokra építve próbáltak eligazítani a jelenben s fölkeszíteni a jövőre. A változás velünk, bennünk történt. Ugyanis a kicsi fikából nebuló, azaz serdülő lett. Az érdeklődési körünk kitágult, s a látótérben megjelent az a képzeletbeli lény, aki kezdetben csak egy kicsi helyet kért a szívünkben, később nem elégedett meg a résszel, egészet követelt. Ezért éjjel, s napalt betöltő küzdelem kezdődött. Nem hagyott nyugton. Ott ólalkodott a tanár magyarázata mögött, vagy a könyvek betűiből formálta magát. Minden más álmunkat üzte, hogy övé legyen az éjszaka. A végén ő győzött, a legyőzhetetlen, övé lett az egész szívünk. Vele beszélgettünk, őt rajzolgattuk, neki írtuk az első verseinket s minden délután csoportba verődve az osztályteremben neki énekeltük a:

Fehér karácsony az ablakrácson
Elküldöm neked ezt a szerelmi dalt
Szívemmel írtam, e dalban sírtam
Minden mi fáj talán virágot hajt.
Fehér a táj, csodás, minden egy áldomás
Ne félj, csak jöjj közel, ez vallomás.

Valóban álmodoztunk. Magunk elé képzeltük azt a lényt, aki ha néha a valóság világában is megjelent, úgy szaladtunk utána, mint lepkét kergető gyermek a virágos réten. De mint az a pillangót soha meg nem foghatta, így nekünk sem maradt más, mint a kergetőzés. Ez egy olyan fenséges világba vezetett, amely semmivel össze nem hasonlítható, aminek a neve: diákszerelem. Emléke ma is, mint a bűvópatak föl-föl bukkan. Játéka csak akkor ér véget, amikor a „nagy víz” elnyeli. Az élet törvénye, hogy csak a be nem teljesült vágyak örök életűek. Mintha valahol mélyen megéreztek volna annak a viharnek a jöttét, amely szét fog szórni minket, ezért olyan lélekből énekeltük a:

Piruló, sárguló, hervadó falombok

Elhagyott utamon csak magam bolyongok

Elmúlnak a diákévek. Merre sodor majd az Élet?

Elsodor töletek, hírem se halljátok.”

IV.

Sajnos zavartalanul nem sokáig élvezhettük az álom s ébrenlét eme csodavilágát. Dörömbölni kezdett a valóság. Szemeinket vérmesre dörzsöltük, nem akartuk elhinni, hogy kísérettségi vizsgát kell tennünk. Akkor még nem is sejtettük, hogy a mi valamiben való hitünk vagy akaratunk semmit se számít. Mások fogják megmondani, hogy mibe kellene hinnünk, s akaratunkat is az ő akaratuk fogja megszabni. Akkor még sejtelveink sem voltak arról, hogy ez csak a kór egyik tünete, és előjátéka egy már megírt drámának, amit nemsokára velünk játszhatnak el. Mivel az elmúlt négy esztendő tananyagából kellett vizsgázni, ezért vakáció helyett tanultunk. Komolyan vettük, mert tudtuk, hogy ha az i-re nem tesszük fel a pontot, akkor az betű helyett csak egy értelmetlen vonalka marad.

Azt, hogy ennek a s azelőtt se azóta nem alkalmazott módszernek mi volt a célja, mindenki tudta, de senki nem mondta. Nem mondhatta, mert a félelem sötét madara már a fejünk fölött körözött. Az új hatalom is félt, de az ő félelme egészen más természetű volt. Mi az életünket, ő a hatalmát féltette. Kitől? Azoktól, akik nem csak többen, hanem többek is lesznek mint ők. „Tanulni, tanulni, de csak azért s annyinak, amennyire nem a népnek, hanem nekünk van szükségünk ahhoz, hogy hatalmunkat megtarthassuk.” Ez a tudott, de ki nem mondott „rejtély” akkor vált nyilvánvalóvá, amikor a dráma színre került. Egy év múlva megszüntették az egyházi iskolákat. Ezzel elkezdődött az erdélyi magyar oktatás tragédiája. Már ebben az első jelenetben a magyar középiskolák több mint felét megszüntették, ugyanis Erdélyben szinte kizárólag csak egyházi iskolák voltak. Az új, államilag kinevezett iskolák létszámát úgy lecsökkentették, hogy a tanulóknak kb. csak egy-harmada tanulhatott tovább. Nálunk Székelyudvarhelyen a Római Katolikus Főgimnáziumot jelölték ki, s keresztelték Magyar Vegyes Líceumra, amelynek csak az utolsó négy éve (VIII-XI) számított

gimnáziumnak. Az induló első, azaz IX. Osztályba felvételizni kellett. Erre pedig megint mi voltunk az esedékesek.

Azt, hogy felvételi versenyvizsgára a két iskolából hányan jelentkeztünk, nem tudom, de hogy az alig három évvel korábbani több mint 150-es létszám 49-re zsugorodott, bizonyítéka annak, hogy a vörös csillag fényében tevékenykedők terve sikerült, s a magyarság ama jó reménységgel kecsegtető szándéka pedig, hogy pótolja a 22 év alatt elveszített értelmiségnek a hiányát, kátyúba dőlt.

Negyvenkilencen maradtunk fenn azon a nagy szűrőn, amelynek egy része – talán a legkisebb – a képesség, és a tanulni vágyás akaratára, a másik a szülők áldozatvállalására volt beállítva. Nem lehet eléggé kihangsúlyozni, hogy ebben a küzdelemben a szüleinké volt a főszerep. Szüleinké, akik teremteni tudó félistenek kellett legyenek ahhoz, hogy elő tudják teremteni azt, amire vágyálmunk valóra válásához szükség volt.

A célbaérés legyőzhetetlen reményével és megtörhetetlen akaraterővel vágtunk neki a sűrűjének. Valóban sűrűjének, mert a körülöttünk egyre sűrűbbé váló eseményeken kellett átvágjuk magunkat.

A továbbiakban erről az osztályról, világról kíván szólni a krónika.

Hogy miért nem kezdtem itt? Azért mert ez már a szárba szökkenés kezdete. Ahhoz, hogy eddig eljuthassunk, gyökerek kellettek. Gyökér nélkül nincs növény, s a gyenge gyökerű elszárad. Ez az osztály azért különleges, mert a gyökerei is azok. Ugyanabban a talajban ugyanannak a növénynek két magja kezdett gyökeret eresztetni. Ezeknek azonban kezdettől fogva nem csak a hajszálgyökerei fonódtak egybe, hanem a főgyökerei is eggyé forrtak. Egy olyan ritkaságszámba menő gyökérré, amelyből kinőtt ez az osztály. Márpedig véletlenek nincsenek. Minden történésnek megvan a maga oka és rendeltetése. Csak nem tudjuk a magyarázatát. A tudomány sem más, mint ezekre az okokra és történésekre való válaszkérés. Nagyon nagy erőfeszítések árán ezekből egyet-egyet meg is kap, azonban ez csak egy

parányi az egészhez képest, mert az egészet soha de soha meg nem fejtheti. Ha ez megtörténhetne, a teremtség fejeződne be, s csak egy megkövült világ lenne minden. Ezért csak a balga ember hiszi, hogy egy-egy fölfedezésével közelebb kerül a mindenség titkaihoz, pedig sokszor még távolodik ettől. Azonban a „miért” kényszere olyan nagy, hogy amire az objektív tudomány választ adni nem tud, ott a filozófiát hívják segítségül, ami aztán ezt a megmagyarázhatatlant próbálja megmagyarázni. Amire ez sem tudja a választ, arra azt mondja, hogy véletlen. Nekem is most egy filozófust kellene segítségül hívjak, azonban mivel én a bennük s az eseményeken kívülálló magyarázkodásában nem hiszik, ezért magam próbálom meg a velünk és az általunk történeteket értelmezni. Mielőtt erre rátérnék, előrebecsátom, hogy a „véletlenben” nem, de az annak tartott előidézőjében hiszek, s úgy hívom, hogy Mindenható. Nos, én Neki, s nem holmi emberi szándékban látom, hogy osztályunk az iskola legfelső emeletének saroktermében kapott helyet. A találgatók egy része úgy gondolhatja, hogy azért kaptuk ezt a helyet, hogy az estleges „rossz” különcködésünkkel a többi diákot meg ne fertőzhessük. Másik része úgy vélheti, hogy a cigarettázást ezzel akarták eltitkolni. Más indoklást is felsorolhatnék, de fölöslegesnek tartom, ugyanis ez a kettő sem állja meg a helyét. Az első azért nem, mert amit egyesek különcködésnek vélhettek, az nem volt más, mint a legmagasabb emberi normáknak megfelelő viselkedési forma. Ezért pedig nem elizolálni, hanem terjeszteni kellett volna. A második, pedig azért sánta, mert a padlásfeljáró kanyarulatából a cigarettafüstöt a huzat sokszor a földszintig sodorhatta, s így nyílt titok volt a dohányzás.

A fentiek tehát csak spekulációk. A valódi ok egészen más. Magam is sokat pajmolódtam – törtem magam – amíg a Mindenható szándékát kifürkészhettem, s az alábbi választ megfogalmazhattam. Itt van egy osztály, amelynek tagjai a megpróbáltatásokat kibírták, s az akadályokat legyőzték, ezért különválasztom, főlemelem, hogy az erre hivatottak látva-lássák, s

példájukat látva soha semmitől vissza nem riadva, sem erőszaknak, sem csalárdságnak nem engedve, példájukat követve vezessék ezt a népet az örök megmaradás útján.

Az alább leírtak tehát nem más, mint a fenti véleményem erősítői. Azt, hogy ezek ehhez elegendőek-e, s hihetőek-e, azt döntse el az, akit érdekel. A kételkedőknek annyit mondok, hogy ez csak egy töredéke annak, amit az emlékezet folyton növekvő rostáján még nem hullott ki. A kételkedőknek örvendek, mert ők viszik előrébb a világot, de ebben az estben igyekezzenek, mert a még élő tanuk száma itt lent nagyon megfogyatkozott.

1948 ősszén tartott gimnáziumi felvételi bizottság a továbbtanulásra 49-et tartott érdemesnek. Ennyien foglaltuk el a nevezett legfelsőbb emeleti sarokosztályt. Ez egyszerre több szempontból is különlegesnek számított. Ezek közül nem az volt az első, hogy az egész folyosót csak ez az osztály uralhatta, hanem hogy nagyon jó rálátás volt a városra, de főképp jó kilátással kecsegtettek a tanítónőképző ablakából felénk leselkedő prepákra. A szemek, vágyak sugarai úgy összekötötték a két épületet, hogy egy erre szakosodott kötéláncos nyugodtan ugrálhatott volna rajta. A másik szempont sem elhanyagolható, nevezetesen, hogy a padlásfeljáró emelete kitűnő helyet biztosított nem csak a már igazi szivarosoknak, mint: Ádám A., Marek S., és Elekes K., hanem az ilyen téren szárnyaikat próbálgatóknak, akik itt egy-egy slukk után kiköhöghették magukat, s szabadon köpködhettek. Természetesen a tiltott élvezetekről az egész tanári kar tudott, de nem a besúgók, hanem mert a füstkarikák a huzattól kergetve sokszor egészen a tanári szobáig gurultak. Micsoda nevelői érzékre vall, hogy felismerve azt, hogy ez ellen a szemük dörzsölésén kívül mást nem tehetnek, ezért úgy tettek, mintha nem tudnának róla. Arról, hogy nem csak a tényről, hanem a történés helyszínéről is tudomásuk volt, akkor győződhettem meg, amikor az osztályfőnök Tittel egyszer terepszemlét tartani engem is magával hívott. A „bűnjeleket” látva, csak azt a megjegyzést tette: mond meg, hogy legalább ne köpjenek

akkorákat. Én kérésének eleget téve ezt meg is tettem, mire a bűnösök visszaüzentek, hogy „köpjön ő egy példát, s akkor ahhoz mérik a saját termékeiket”. Természetesen ez a megjegyzés akkora röhögést váltott ki, hogy nem kellett tolmácsoljak, mert azt bizonyosan Tittelt is elérte és meghallotta, ugyanis hatvan esztendő falairól visszaverődő hullámai még ma is megfodrozzák az emlékek tengerét.

Tehát a nekünk otthont adó környezet ennél jobb nem lehet volna. A Mindenható tudta, hogy sok hányadtatás után itt újra egymásra talált tizenegy lányt és harmincnyolc fiút miért helyezett pont ide. Tudta, mert öt év alatt az ő irányítása alatt az ő receptje szerint forrott ki az a bor, amely bár még karcos, de érzik rajta, hogy különleges. Mielőtt e bor ízlelgetésébe belekezdenék, egy-egy mozzanat erejéig nézzük meg, hogy kik azok a „vincellérek” illetve pincemesterek, akik ezt a bort teljesen kiérlelik. Azonban, amit az előzőekben talán csak pedzettem – érintettem – azt most itt kihangsúlyozottan állítom, hogy a jó bor kiérlelésének a legfontosabb feltétele a kiváló szőlő, amiből a pincemester munkája révén készülhet minőségi bor, vagy savanyú-keserű löre. De hát azon, hogy ilyen szőlő teremjen a fajtán kívül, megfelelő talajra, s kellő éghajlatra, időjárásra van szükség. Azért, hogy a „vincellérek”, „pincemesterek” különleges képességüket kiemelhessem, szólnom kell az előbb említett talajról, amelyet különleges ekével próbáltak felforgatni, s olyan „műtrágya” félével megszórni, amely csak a nekik tetszetős növényt fogja táplálni. Természetesen, hogy a sokaknak az évezredek légköre nem éppen volt ínyükre. Az új világhoz új légkörre volt szükség, ezért mindent de mindent elkövettek annak megváltoztatására. A fentiek igazolásaképpen néhány, ma apróságnak, s talán nevetségesnek is tűnő, de akkor nagy jelentőségű és siralmas példát kénytelen vagyok megemlíteni. Mindenekelőtt azt, hogy a már említett csillag mostanra egészen testközelbe került, s rikító vörös színével szemtelen versenyre kelt a nappal. A szemtelent, az erőszakot és a terrort jelentőt mindig akkor alkalmazzák,

amikor a tisztességes versenyben a győzelem nemcsak reménytelen, hanem lehetetlen is. De mint a történelem folyamán annyiszor, akasztás hóhér híján még soha nem maradt el, mert akadtak hóhérok, akik mint a bika a vöröstől, ezek is megvesztek, de sokan a vörös sötét árnyékában végezték aljas ténykedésüket. Állítom, hogy ezek az „érdek-hóhérok” sokkal többen, és sokkal veszedelmesebbek voltak, mint a „megvakultak” már csak azért is, mert amíg az utóbbiak egy része időközben a látását visszanyerte, az előbbiek tábora egyre szaporodott, s ha az érdekük úgy kívánta, egymást is felakasztották!

Az akkori történések szempontjából, mindegy, hogy ki melyik kaszthoz tartozott, mindnyájan azt képzelték, hogy ők a hatalom, pedig ők is csak játékszerek voltak egy másik, az igazi hatalom kezében. Mivel a hatalom megtartásának egyik szabálya: gyakran cserélni. Újakkal, harcosabbakkal váltani a szolgálóit, ezért a fentiek egy részét a tenyeréből hamar kiejtette. Ezek nagyrésze elkallódott. Volt, aki az akkori kicsi pecsenyécskéjét úgy gyarapította, hogy ma egy egész „ökörcsorda” áll rendelkezésére. Sokat gondolkoztam ennek a rejtélyén, amíg rájöttem, az „ökör” hiába tanul meg beszélni, az csak „marha marad”. Én azt történelmi igazságnak hiszem!

Most pedig az öreg elme eme félrekalandozása vagy eszmefuttatása után az előbb megígért néhány példácska

A múltat végképp eltörölni akarók szándéka így vagy úgy, az élet minden területén megnyilvánult. Az eszközökben nem válogattak, s ezek egy részének nevet is adtak. Így ismerhattunk, illetve tanulhattunk meg olyan neveket, amelyek eddigelé ismeretlenek voltak. Ilyen volt pl. az agitátor, amelyet mi egyszerűen kiabátornak nevezünk, vagy a propaganda, amelyet szűk körben propabandának „becéztünk”.

Amint az elnevezések mutatják, bennünk pont az ellenkezőjét váltották ki. Most, hetven év távlatából sem tudunk az igazi megbocsájtás szemével nézni rájuk. Nem csak azért, mert egy-egy kényszergyűlés, vagy a mozi

előadása alatt föl kellett állni, ha ők a még általuk is ismeretlen rendszer eljövételét, vagy ennek vezérét Sztálint éltették és tapsoltatták. Hanem a muszájért, a félelem kényszeréért, és mert mi már akkor több mint sejtettük, tudtuk, hogy ki az éltetett, és mert „ismertük” azokat a tapsvezéreket. Karrieristák voltak egytől egyig. Márpedig a karrierista mindent és mindenkit képes elégetni az érdekei oltárán, s így lesz ellensége annak, aki ha kell, önmagát áldozza föl népe érdekében. Mivel minket nem bosszúra, hanem szolgálatra szemelt ki a Sors, ezért nem írok ki neveket. A már nem élőkkel szemben ez fölrne egy hullagyalázattal. A még élők egy része megérdemelné, hisz ők lettek az új korszak haszonélvezői, karrier-lovagjai. Részükre most érett be a gyümölcs. Mi nem irigykedve, hanem inkább szomorúan nézzük, ahogy gyanús önmagukat kínálják. Nem bosszúnak, hanem figyelmeztetésnek szánjuk – Vigyázzanak, mert aki a jégen esi el, az kezét-lábát, de aki a hírnév és hatalom szekerekéről, az a nyakát töri.

Fő céljuk az ifjúság megnyerése és csordásítása volt. A karámba tereltekkel könnyű lesz majd bánni. Ennek érdekében a csapás fő iránya, ahogy mondták, nem lehetett más, mint a diákság. Nos, itt volt a nagy tévedésük, több butaságuk, nem tudták, honnan tudhatták volna, hisz nagyrészük nem volt soha diák, hogy a diák fő jellegzetessége a kételkedés, s ebből eredően a kutakodás. Még csak nem is sejtették, hogy a minden reggeli „áhítat” Sztálin elvtárs életrajza egy-egy részletének felolvasása arra készíti a diákot, hogy a vörös könyv igazságtartalmát megkeresse. Ezt mi meg is tettük, s így az ők „jóvoltából” meg is tudtuk, hogy Sztálin nem más, mint egy vonatrabló bandavezérből lett diktátor, tömeggyilkos. Meggyőződésem, hogy ezt az osztályt minden egyes tagja tudta, de még csak véletlenül sem beszélt róla. Hát kell ennél jobb példája az együvé tartozásnak, lelki összeesküvésnek? Természetesen a nemtetszés vagy bírálat így, vagy úgy, de mindig megjelenik. Amikor másképp nem lehetett, akkor humor formájában. Nem hiába mondják, hogy a humor a legkomolyabb műfaj, mert egy vicc nem

álcazott mondatban több lehet a mondanivaló, mint egy tanulmányban. Ezért a humor, a vicc, a zsenik műfaja. Hogy kik ezek a zsenik? Legtöbbször maga a társadalom, ezért a szerzők anonimok.

Azt, hogy az iskola kazánfűtője, Sándor bácsi saját agitátori képességét akarta-e fejleszteni, vagy a benne levő pálinka hatására társadalmi bírálatot tartott-e, azt még a szem és fültanú szomszédok sem tudják. De az tény, hogy pityókásan beült a disznópajtába, és egy brosúrából felolvasást tartott a disznóinak. Ez nem járhatott nagy sikerrel, mert hiába noszogatta hozzászólásra őket, ezek csak röfivel feleltek. Még az ölves sem szólt másképpen, pedig őt személy szerint kérte, hogy ölves elvtárs, szóljon hozzá. A röhögésen kívül mit tehetett volna mást a hatalom? Mint ahogy abba sem köthetett bele, hogy az egy osztállyal alattunk járó Vass Jenő nevezetű agitátort Szarvasnak nevezték. Természetesen a névadók itt nem a szarvasbikára gondoltak, hanem ama búzt árasztó valamire. Pedig, amint később bebizonyosodott, neki sem volt semmi köze a fentebb említettek egyik csoportjához sem. De hát a látszat gyakran csal, „nem minden nagyhasú ember jóllakott”. Nincs rosszabb, mint a karrierista, aki mindig előretol valakit, akinek a közössége előtt tekintélye van. Ezeket, mint a halászhok csak csaliként használja, a ahogy ott, itt sem a csalié lesz a kifogott zsákmány, hanem a halászé.

Most pedig e rövidke talaj és légkör ismertetése után, térjünk vissza azokra, akik ilyen körülmények között próbáltak meg ebből a már karcosra érett borból minőségit csinálni. Itt újból ki kell emelnem, hogy ezek az itt ismertetett „pincemesterek” egy részét már akkor ismerttettem, amikor a venyigék gondozásáról, a bogyók érleléséről, s a „must” ilyen fokra való kiértékeléséről szó volt. Ezért ezek újbéli bemutatásától eltekintek, kiemelve, hogy kilétüket a munkájuk eredménye minősíti. Bár már „időszükében” kezdek lenni, mégsem tehetem meg, hogy nevüket meg ne említsem. Baczó tanár úr, az örök diák elsőnek ment abba a dimenzióba, ahonnan csodálkozva

nézi a régi térképek átrajzolását. Lelki vigasztalásképpen előveszi a hegedűjét, s hogy mélyebb legyen a hatás, ezért a G húrt pengeti meg úgy, mint régen, egy-egy nemzeti ünnep hajnalán. Mátéfi tanár úr, mint volt kerékpáros hadnagy, már a Tejúton karikázik, s tanulmányozza a csillagok járását, hogy ha mi is megérkezünk olyan nagy szaktudással és lelkesedéssel magyarázhassa el azt, ami azóta e „Téren” történt. Vinczei tanár úr már elmaradhatatlan társa, a botjára támaszkodva már ugyanolyan lelkesedéssel dúdolja a: tavaszi szél vizet áraszt csodálatos népdalunk dallamát, s azon gondolkodik, hogy vajon nőtt-e azóta olyan fa, növény, melynek kérgét, levelét és virágját be lehetne a régi gyűjteményünkbe helyezni. Péter Attila „Komám” gyalog vagy biciklijével, öregesen de magabiztosan, s fiatalos lelkesedéssel próbálja rakásba hordani azt, ami szeretett városunkban kallódóban van, vagy csak neki köszönhetően él tovább. Ha nem tudnám, hogy görnyedt lelkében milyen egyenes lélek munkál, akkor biztatnám, mint ő minket matematika órán, hogy ne hagyd magad komám, a keservit. A hosszú nehéz úton elfáradva, de szolgálattevésbe nem belefáradva, ma is megpróbálják azt tenni, amit egy igazi tanárnak tenni kell, holtig szolgálni ezt a népet. Ehhez az adjon erőt, hogy nem vagytok egyedül, veletek vagyunk mi, a hozzátok öregedő tanítványaitok.

Most pedig megpróbálom előhívni az akkor még ismeretleneket. Sajnos már „el-kihasznált már az előhívó” ezért sokszor nem csak elmosódott lesz a kép, hanem sok helyen hiányos, un. fehérfoltos is. Ezeket megpróbálom kitölteni. Azonban előfordul, hogy vagy a szín üt el az eredetitől, vagy a festék kenődik szét. Természetesen ilyenkor csak a szándék, az igyekezet méltányolható, az eredmény olyan, amilyen.

A sort Tittel Andorral nyitom meg, mert ő három éven át nem csak a román nyelvet és irodalmat próbálta belénk plántálni, hanem osztályfőnökünk is volt. Ebből arra lehetne következtetni, hogy őt ismertük a legjobban. Nos,

ennek pont a fordítottja igaz, mert őt csak mint a kötelességét becsülettel és odaadással végző tanárt ismertük. Valódi énjéről fogalmunk sincs.

Mintha egy burok vette volna körül, amelyet vagy nem tudott, vagy nem akart áttörni. Ezért róla igazán csak sejtelmeink lehetnek, amelyből egy pontos, a tantárgyát jól ismerő s azt átadni akaró tanár képe áll össze. Nem volt tekintélyhajhász, a tiszteletet anélkül kapta meg, hogy ezért külön valamit is tett volna. Durva vagy bántó szó száját soha el nem hagyta, igaz, hogy mosoly is csak bujkálva s ritkán mutatkozott. Pedig sokszor nevetséges nyelvismeret miatt erre bőven lett volna oka. Csak románul – magyarul nem szólt- tartott óráin sokszor jutott eszembe Jaklovszki tanár úr mondása: inapoi vissza, aki nem tudja, a levét megissza. Bizony sok keserű levet megittunk, amíg például a Școala Ardeleana íróinak munkásságát megtanultuk. Érdekes, hogy nyelvismeretünk sokkal kevésbé gyarapodott, mint az irodalmi, amellyel ma sem vallunk szégyent azokkal szemben, akik ezt anyanyelvükön tanulták. Ezen emlékezés szubjektivitását nem tagadva úgy gondolom, hogy talán hasznosabb lett volna, ha a leckék tartalmát először magyarul is elmondja. Így sok energiát megtakaríthattunk volna. De ezt vajon mire fordítottuk volna? Íme sok „volna”, amely nem csak itt, hanem az életünk folyamán előttünk oly sokszor, naponta csavarodik kérdőjellé. Mivel ezekre a válsz is rendszerint egy másik „volnával” végződne, ezért ezekkel nem érdemes az időt mulatni. A Tittel tanár úrról való emlékezést: „a valaki nem lehet olyan kicsi, hogy ártani ne tudjon” szólás-mondással zárom. Mekkora nagyság kell ahhoz, hogy valaki ártani ne tudjon? Ezt megerősítendő, példának hozom föl, amikor egy március 15-re írt újságcikkemet kilesve, hogy senki ne lássa, a tábláról levette, s a következő szavakkal adta vissza: itt van, gyorsan tedd el, hogy meg ne lássák. Ilyen volt a „burok” alatti Tittel. Sajnos az érettségi találkozásainkon már nem vehetett részt, mert a legmagasabb szintre költözött, szervezni a „nagy találkozást”.

Az előbb egy száraz, fűszerezetlen pedagógiai módszer helyességét taglalgatva egy gyengén, vagy még úgy sem fűszerezett hús mellett, egy másik zamatos jól fűszerezett jut eszembe. Az elsőt csak muszájból, a másikat élvezettel is fogyasztjuk. Hogy melyik emléke él tovább, kétségtelenül az utóbbié, amelynek ízét talán életünk végéig a szájunkban érezzük.

Ezt igazolandóan a nagyon régmúltból „találok” olyanokat, amelyeket ma is élvezettel lehet elcsámcsogni.

Hogy miért Jaklovszki tanár urat idézem? Azért, mert mint „mesterszakács” a különben élvezhetetlen „étkét” is úgy meg tudta fűszerezni, hogy azok izére ma is összegyűl „szájunkban a nyál”.

Nagyon rég volt. Azóta immáron több mint hat évtized láttatta magát, mégis, mintha csak most lépne föl a katedrára, lobogtatva kezében egy füzetlapot, mondván: „Íme Pál Péternek az esze, ő még ezt is a füzetében felejtette. Hát ilyet, valaki puskázik s a végén a fegyverét a lövészárookban felejtse!

Hát ilyet én még nem láttam. Péter, aki a másik padsorban velem szomszédos volt, kínjában már a padot rágta, s az elkerülhetetlen bukás következményét fontolgatta, amikor a kiosztott dolgozat-füzetet kinyitva meglátta a piros nyolcast. Nem hitt a szemének, a az „öreg” gúnyolódására gondolt, míg újra meg nem szólalt, mondván: kitűnő puska, tízest is megérne, de aki ezt így szereli, csak nyolcast érdemel. Vigyázzatok, mert az élet sokkal szemfülesebb, mint én, s mesterlövészei az ilyen „katonákat” egyből kilövik. Felejthetetlen élmény, s egy életre szóló intelem.

Bár kevésbé nagy jelentőségű és mégis felejthetetlen maradt az, amikor Román Elemér az osztály kitűnősége, a ragozásába belekotyogott. Erre szokásához híven az „öreg” a nyaki bőrizmait felhúzva mondanivalóját úgy folytatta, hogy: hic, haec, hoc, puskatok, csináltok mit akartok? Román, én téged beírlak. Elemér erre megszeppenve: tanár úr, én ezt nem akarom! Erre Ő: akarom, nem akarom, én ezt innen ki nem vakarom. De az a pedagógiai

fogása sem volt „Kutya” amit akkor tett, amikor óráján valaki élvezeteinek egy furcsa hanggal adott kifejezést. Ő, aki különben bemondásainak a hatását élvezte, most nem azért, hogy a hangadót megdicsérje, azt kérdezte, hogy ki volt? Mivel senki nem jelentkezett, ezért én az osztály becsületének megmentésére gondolva, az esetet magamra vállaltam. Ő erre: nyiha-ha, ebből lesz hahota, mert én téged beírlak. Hát ebből bizony hahota lett, mert amikor a tanáriban olvasták és a diákok között is hamar elterjedt, hogy Toró Árpád óráam alatt nyertem, mindenki ezen röhögött. Természetesen akkor egyiknek sem volt semmi következménye, s nem is sejtettük, hogy milyen komoly tanulságot hordanak magukban.

Később az élet igazolta vissza, hogy sokszor beszélni sokkal könnyebb, mint hallgatni, és hogy a felelősségvállalás nem gyermekjáték, különösen nem, ha azt mások helyett tesszük.

Mészáros Imre tanár úrról, funkciójából fakadóan három jellemzést kellene adják. Azonban, mivel igazgatói tevékenységét csak egy évig élvezhettük, ezért erről legfeljebb csak az utána hallottak alapján nyilatkozhatnánk, amelyek összegzése alapján nagyon jó jegyet érdemel. A másik két tevékenységének szenvedő, illetve élvező alanya is lévén véleményem azt hiszem, nagyon közel áll az igazsághoz. Ezért ez több, mint egy tevékenység értékelése, ez egyenesen az ő minősítése. Minősítése, mert ő valóban egy minőségi változáson esett át. A két „énje” közötti különbség legkézzelfoghatóbb bizonyítéka a diákok által adott keresztnév.

Márpediglen a diákok keresztnéve olyan erős, hogy sokszor a hivatalos nevet teljesen lemossa, s az új név is, anyakönyvelése után csak a diákok jóváhagyásával változtatható meg akkor, ha az illető egyéniségében úgy változott meg, hogy az előző már nem illik hozzá, az új magatartás, az új minőség új elnevezést kíván. Itt feltétlen meg kell jegyezni, hogy a diákok adta keresztnévek nem mindig fedik az illető kiben, mibenlétét. Van úgy, hogy csak egy-egy külső jel, vagy csak egy-egy megnyilvánulás, pillanat

szüleménye az egész. Egy bizonyos, mindig őszinte, és ezért mindig találó. S mert egyfajta szubjektív-értékítélet, ezért abban mindig benne van a diákok szimpátiája, vagy ennek fordítottja. Ritka, hogy valakit kétszer is megkereszteljenek, de talán még ennél is ritkább, hogy a külső megjelenés s a „belső én” egymással összhangban legyen. Az pedig egyenesen csodaszámba megy, hogy a „belső én” egyik percről a másikra hirtelen változzon meg úgy, hogy a megváltozhatatlan külsővel teljesen ellentétbe mutakozzon. Az utolsó szóban ott van a kétely, hogy valóban minőségi változás történt-e, vagy csak egy addig takargatott énről hullt le a lepel, vagyis az illető valóban az-e akinek látszik?

Az előbbieket azért írtam le, mert ennek bizonyítható, de máig csodával és kétellyel keveredett példája Mészáros tanár úr.

Az előbbieken, az első keresztnévről már szóltam. Tehát itt ezzel kapcsolatban röviden csak annyit, hogy bár a Pupi nevet a testi hibájáért kapta, állítom, hogy a keresztelezésnél ez csak másodlagos szerepet játszott. Ebben a döntőt nem a testi hibája, hanem az ő „púpos” magatartása jelentette. Durva, már-már szadizmusba hajló viselkedésének okát nem tudom, de hogy nem csak a francia nyelv belénk sulykolásáért verekedett, az szinte bizonyos, mert ha valakit sportolni látott, az másnap hiányos francia tudása ürügyén szintén megkapta a maga porcióját. Amikor a „pléh krisztust” kezdte emlegetni, akkor tudtuk, hogy az a pálcát jelenti. Nagyon keserű, köves lehetett a lelke, hogy azt még a diákhumor sem tudta feloldani. Felejthetetlen élmény, amikor örökös padtársam – nyolc évig ültünk egy padba – Lukács Imre, aki kitűnően tudott utánózni, egyik szünet után Pupi érkezéséig a katedrára állva azzal szórakoztatta az osztályt, hogy Pupit utánozta. Óriási sikere lévén, a nagy kacagásban nem vette észre, hogy Pupi belépett. Luki ezt az előadása sikerének hitte s a még nagyobb röhögés még nagyobb nyomatékot adott a monológjának. Előadásának, amelyen más tanár elmosolyodott volna az vetett véget, hogy Pupi a szokásos pálcájával olyat

vágott a nyaka köré, hogy alig tudott helyre szédelegni. Érthetetlen, hogy egy ilyen vitathatatlanul okos ember hogy nem fedezte föl azt, hogy a humor a legkomolyabb műfaj. Ha ez nem volna, kipusztulna az emberiség. No, ennyit Pupiról, akit féltünk, de nem szerettünk. Talán francia tudásunk is azért volt olyan, amilyen. Victor Hugo csodálatos *Ultima verba* c. versét mindenki kívülről tudta, de egy útbaigazítást kérni franciául, senki.

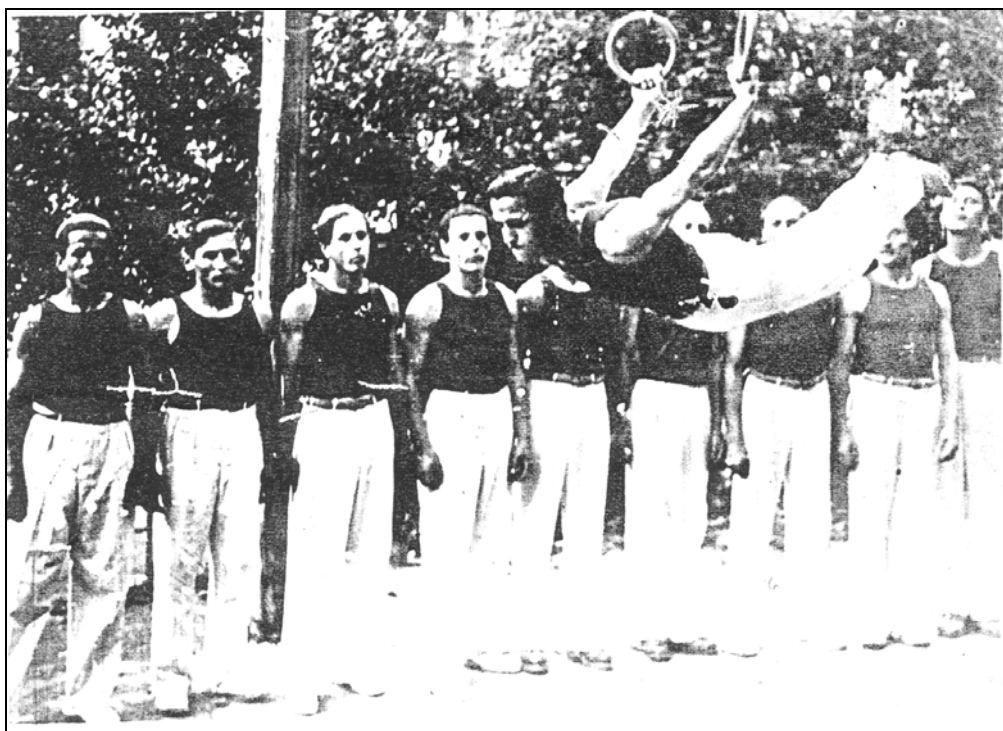
Most pedig nézzük meg Mészáros tanár úr másik, meggyőződésem szerint igazi énjét. Azt, hogy ezt eddig miért takargatta s, hogy tudott élni, illetve csak létezni az álarc mögött, még csak nem is sejthettem. Az átváltozását, helyesebben ön-leleplezését pedig ugyanannak az erőnek tulajdonítom, amely a damaszkuszi úton Pauluszt Pállá változtatta. Csak egy földöntúli „Erő” lehetett az, amely eddig őt eddigi lelki fogságából kiszabadította, s úgy állította elénk, mint a keresztelésre váró újszülöttet. De minket sem hagyott érintetlenül, mert mintha nem lett volna múlt, olyan önfeledten bámultuk az előttünk „pucérra” vetkőztet, s szinte megbénulva nyúltunk a keresztvíz után, amellyel régi nevét teljesen lemosva kereszteltük Mészi tatának.

Az említett „Erő” már előbb, akkor megnyilatkozott, amikor bátorságot, merészséget adott arra, hogy őt, Pupit megkérhetjük arra, hogy a délutáni magyar-osztrák futballmeccs közvetítését engedje nála meghallgatni. Kérésünkre szemeiben eddig nem látott fény olyan sugarat eresztett felénk, amelytől többé szabadulni nem tudtunk, de nem is akartunk. Mára emlékké válva, az idő viszontagságaitól egy kissé megfakulva bennünk él annak a délutánnak az emléke. Nem tudom hányan lehattunk, olyan sokan voltunk, hogy még a földön is ültünk. A helyzet megsűrűsödött levegőjében, az izgalom feszültségétől moccanni sem mertünk. Megkezdődött a közvetítés. Típpelés nincs, csak vágy. A győzelemre vágyakozunk, hisz ennek reményében ülünk most itt. A magyarok rúgta gól hatására – ettől a pillanattól kezdve Mészi tata - nem elszakítja, hanem összetépi a feszültség hálóját.

Fölugrunk egymást ölelgetve. Az újrakezdéskor mi is, s a csend is visszaül a helyére. Nem sokáig, mert születnek a gólok. Nem tudom hány, de hogy a csend nem sokáig ülhetett a helyén, az bizonyos. Minden magyar gólnál, de főképp a győztesnél Mészi ugrott föl elsőnek. Nem kiabált, hanem ordított örömében. Ámultunk, s bámultunk, mert ebben az új minőségében még a gerince is tiszta egyenesnek látszott. A győzelemtől megmámorosodva ölelgettük egymást, körülvettük, s magunkhoz ölelgettük örökre. Ahhoz, hogy az utolsó szót leírjam, nem volt elég az, ami eddig történt. Ha csak ennyi lett volna, akkor ha nem is teljesen kiradírozottan, de egy színét veszített elmosódott kép maradt volna róla a sok többi között. De mert Ő olyan képet készített magáról, amelynek festéke az őszinteség és hitelesség, ezért színe az idő kezétől még erősödik, s példaképpé magasztosul. Ő azt is tudta, amit rajta kívül csak kevesen, hogy a diák, különösen ha leckéjét hamar megtanulja, akkor ha további energiáját nincs ami lekösse, esze örökké az „ágak hegyén” jár, ahonnan azonban könnyen tévútra eshet. Bizonyosra veszem, hogy ez a felismerés volt az, amely arra sarkalta, hogy egy olyan ritka képességű tanulókból álló osztályt a nem hasznos félrekalandozásoktól megóvjon. Természetesen ebben benne volt a saját énjének kiélése is, és az iskola presztízisének növelése is.

A fentiekben leírt elképzelést igazolja, hogy Mészi kitűnő szimattal rendelkezett. Megszimatolta, hogy ennek az osztálynak a tanulói nem csak tanulásban utolérhetetlenek, hanem sportban is olyan teljesítményre lehetnek képesek, amilyenre mások még gondolni sem mernek. Mivel ebben az évben Udvarhely kézilabda-nagyhatalom volt, ezért úgy gondolta, hogy az érőben levő gyümölcs is, ha jól gondozzák, lehet legalább olyan jó, mint az érett, ezért ennek a bizonyítására Ő is a kézilabdát választotta. Megjegyzem, hogy ebben a „földetnéző” időben ez volt az egyetlen, ami a tekintetet is fölfele tudta emelni. Az emberek úgy mentek a meccsre, mint a ott reménységet osztogattak volna. Egy-egy gól után a lelkesedés a Szarkakőt ostromolta, s

győzelem után a „böcsködéstől” a Kossuth utcán alig lehetett végigmenni. Tehát a szekér készen állt, csak a lovakat kellett befogni, és megtanítani. Dehát Mészi azért Mészi, hogy a bakra az irányító kocsist megtalálja. Ez nem volt nehéz, mert ott volt Czikmántori Ottó, aki több volt, mint egyszerű tornatanár. Totyi (totyogó lépése miatt) volt a város egyszemélyes „sportminisztériuma” tervező, szervező és kivitelező is egy személyben. A Hargita, s a téli sportok szerelmese. A különböző síversenyek - lesikló verseny a Hargitán, ugró verseny a Szejkén – fő kolomposa. Síoktatói munkáját minősíti, hogy Dénes Laci (Kulák) a lesiklásban első díjat nyert a Hargitán. A tornatanári munkáját mi sem igazolja a jobban, mint az, hogy minden évben tornaünnepély keretében a külvilágnak is bemutatta azt, amit tanultak és tudtak a tanítványai.

Csak ámult és bámult a közönség, amikor látta a szebbnél szebb szertorna gyakorlatokat. Nos, Totyit nem kellett kérlelni, kapva kapott az alkalmon, ahol fölkészültségét és tenniakarását e téren is megmutathatja. Tehát jól egymásra találtak. Totyi volt a testi, Mészi volt a lelki edző. Mészi ez utóbbi funkciójánál föltétlen meg kell jegyeznem, hogy Ő mindent tudott, amit a

diákokról tudni lehet. Többek között azt, hogy jóllakott diák nincs. Ezért, de főleg az energia-bevitel miatt feleségével zabpelyhet főzetett s adott a játékosoknak. Czikmántori szakmai képességének a hatékonyságát azzal fokozta, hogy aki a kapu sarkába letett labdát megdobta, annak egy cukrásztésztát fizetett. Nos, a diákgyomor mindenre képessé tesz, s így ebbéli szándéka kitűnő fogadtatásra talált, és nagy sikerrel járt. Mivel ez írás szándéka az utókorra és utódokra való hagyaték, ezért itt kötelezőnek érzem felsorolni azok nevét, akik e neves küzdelemben szerepet vállaltak, megjegyezvén, hogy a csapatban két osztályunkon kívüli is szerepel (Toró T. És Simon K.), a többi tagok csak úgy kapásból, tehát szerepkör nélkül: Ádám Attila (Tuju), Sass József (Sasom), Pakot Gusztáv (Ruca), Nagy Levente (Öcsém), Szabó László (Csillag), Szemerjai Lajos (Szemét), Pap Zakor Endre (kicsi Zakor), Dénes László (Taszi), Bartók Sándor (Gólya), Hurubás János (Huru). A stop miniszter, vagy stopni suszter, azaz a leltáros Román Elemér (Molier).

Zárójelbe tett melléknevek rövid magyarázata, hogy azok vagy valamiféle testi jellegzetességből erednek, pl. kicsi növés (Öcsém), hosszú orr (Ruca), hosszú lábak (Gólya), vagy valamiféle kitűnő megnyilvánulásból, képességből, mint csillogó (Csillag), vagy Molier. A későbbiekben említett Tutaj, azaz Pék Marci diáknevét onnan kapta, hogy a háború utáni szükségben a negyvenes lábán 43-44-es cipőt hordott. Jakab Gyurit kutakodó,

legyőzhetetlen, nehézséget nem ismerő tulajdonsága miatt kereszteltük Javertnek. Vénlegény, azaz Szász Árpád, mert ő volt a legöregebb az osztályban. Én a Bogyó keresztnevet akkor vettem föl, amikor osztályfelelős lévén a katedráról a rövidre nyírott fejeket egy-egy bogyónak képzeltem, és úgy szólítottam meg őket, hogy bogyók. Megvallom, hogy ma is jól esik tőlük ez a megszólítás, mert ezáltal a múltat, a diákéveket érzem megszólalni.

Végezetül egy-két bizonyíték arra, hogy „sáraranyból” lehet csak valódi ékszer csinálni. De ahogy az aranyak a próbája a királyvíz, úgy a sportnak az eredményesség. A próbákból csak kettőt említek. Az egyik a május elsejei kézilabda torna, amelyen a város négy csapata vett részt, közte a valóban híres Auto-sport. Ez nem csak híres volt, mert az országos bajnokság döntőjét szokta játszani, hanem a város kedveltje is egyben. Azt hiszem, még az elfogult Mészi tata sem mert volna a diákcsoport győzelmére fogadni, ezért amikor ezt a csapat 8:5-re megnyerte, majdnem önkívületi állapotba kerülve ölelte s csókolta azokat, akiket két évvel korábban a sportért „francia lecke mérkőzésre” hívott. A legnagyobb, s egyben az utolsó eredmény – mert érettségiztünk – az volt, amikor fogarasi selejtező mérkőzésen nyolc megyei csapatot kenterbe vert a csapat. Azért írok nyolcat, mert az utolsót is simán nyeri, ha a bíró – aki ezt később bevallotta – el nem csalja. A kívülálló, aki a fenti alig két év munka eredményét látja, azt hiheti, hogy mint általában lenni szokott ez a másik oldal – itt a tanulás – rovására történhetett. Nos, ennek az osztálynak a rendkívülisége éppen abban van, hogy tagjai – amint azt később is látni fogjuk – a tanulásban is messze az átlag fölött teljesítettek. Nem az ezzel való dicsekvés, hanem a példamutatás szándéka adta kezembe a tollat, azt, hogy ennek a kicsi népnek a tehetség s az akaraterő gyermekei mire képesek, ha őket nemes szándékú „vezetők” irányítják és tanítják.

Nekünk egytől egyik ilyen vezetőink, tanáraink voltak. Nem a különbségtétel miatt, hanem a szemléltetés kedvéért írok egyikről többet, másiktól kevesebbet. Mindenik a maximálisat nyújtotta, de ami ennél is

fontosabb, halandzsa és képmutatás nélkül mindenik önmagát tárta elénk. Ezért állítom, hogy a mi szubjektív megítélésünk objektív.

A megfogalmazásom, illetve ennél több, állításom igazolásaképpen Raffain Rezső tanár urat idézem meg. Tehát nem igazolásul, mert ő már minden, de minden matek tételt igazolt. De nem ebbéli nagy tudása, s erre való képessége emeli őt az átlag fölé, hanem ahogy ezt tette. Azok közé a kivételes nagyságok közé tartozott, aki ha a matematika sűrű erdejében pillanatnyilag nem látta a célra vezető utat, akkor – általános szokás szerint - nem törtetett össze-vissza, hanem megállt, s azt mondta: a megoldást most nem tudom, holnap megmutatom. S így is történt, másnap az órát ezzel kezdte. Hát van egy szebb, emberibb gesztus, mint ez? De ő nem csak szálában és tudásában volt nagy, hanem emberismeretében is. Tudta, hogy a matekre való képesség az agy egy külön szegletében helyezkedik el, s ennek nagysága egyénenként változó. Ezt szorgalommal vagy akaraterővel legfeljebb csak rendezgetni lehet, de növelni nem. Ezért ő soha senkit ki nem nevetett vagy senkit durva bírálattal nem illett. A minősítésének fő szempontja az igyekezet volt, s csak másodsorban az ezáltal elért eredmény. Viszont ha valaki ebbéli képességeit a jövőben kamatoztatni szeretne volna, annak önzetlenül, s ami ma – ha ilyen van is – nagyon ritka, fizetség nélkül segített. Nagyrészt az ő ingyenes továbbképzésének tulajdonítható, hogy az osztályból kilencen kitűnően elismert mérnökök lettek.

Annak a tanárnak a mintaképe, aki nem olcsó népszerűség miatt lesz időlegesen a diákok kedvence, hanem akit tudásáért s magatartásáért mint szeretett tanárt őriz a szív és az emlékezet.

Az orosz nem volt kedvenc tantárgyunk, s hogy mégse halnánk éhen, vagy vesznénk szomjan, azért mert nem tudnánk kenyeret vagy vizet kérni Istvánffi Lajos – Kolbász – tanár úrnak köszönhető. Ha a tantárgyával szemben megértést tanúsító oktatásról van szó, akkor föltétlen rá gondolok. Azt, hogy a parancsoló és az alattvaló, illetve a tanár és a diák közötti viszony

helyénvaló magatartásában mennyire játszott közre a fogsága, nem tudom, de ő inkább sajnálta, ha valaki nem tudta a leckét, minthogy ezért korholta volna. Nemtetszése megnyilatkozására is talán ezért használta az egyik legfinomabb étket, a kolbászt. Hálás szívvel idézzük a padok között járkálva magyarázó alakját, s szelíd egyéniségét.

A diákélet sok-sok ritkaságszámba menő érdekességének egyike az, hogy a tanuló jobban szereti a tanárt, mint a tantárgyát. Erre kiváló példa a Hegedűs Gyula (Csula) tanár úr, és tantárgya a történelem. Ennek okát nem tudom, csak sejtem. Ami a történelmet, mint tantárgyat illeti, az előző hét év bőven szolgáltatott példát arra, hogy összehasonlíthassuk a történéseket azok leírásával. Ezekből méltán következtethettünk arra, hogy ha ezeket a „testközelebbieket” így át lehet írni, akkor hogy ne lehetett volna azokat, amelyeknek csak egy-egy mozzanata ismert. Ezeket a részleteket, ahány történész, annyiféleképpen próbálja összerakni a saját mozaiktabláján, s mindenik megpróbálja megmagyarázni. Ezek között összhangot csak az ideológia képes teremteni. Az ideológia pedig annyiféle, mint a hatalom. A mi osztályunk egyik különlegessége éppen abban van, hogy mi ezt már akkor felismertük. Mivel az aktuális hatalom ideológiáját nem tudtuk magunkévá tenni, ezért a történelmet csak muszájból tanultuk. Hegedűs tanár úr is ezt tökéletesen tudta, ezért viszonyult így a saját tantárgyához és hozzánk. A katedránál ülve elmagyarázta, amit „kellett”, s a feleléseink hiányosságait nagyothallásával leplezte. Bár senki sem beszélt erről, igazi tökéletes összhang volt közöttünk. Igazi emberi nagyság kellett ehhez. Ő az volt!

Hogy mi az irodalom? Ezt mindenki csak találgatja, de igazából megmondani senki nem tudja, éppen mint a szerelem, amely egyszerűen csak van, de igazi mibenlétét meghatározni még soha senkinek nem sikerült. Pedig minden költő ezt akarta, de a titok leplét róla lerántani róla senki sem tudta. Amikor azt hitte, közelébe jutott, ölelésre tárta karjait, pont akkor tűnt el, s indulhatott újra keresésére. A költészet nem más, mint e csalóka játék.

Így van jól, mert ha valaki megfoghatná, akkor ezzel véget érne nem csak a költészet, hanem az élet értelme is. A költészet irodalom a végtelen úton összekötő a Föld és Ég, a pokol és a mennyország között. A kívülálló csodálkozva s élvezettel nézi az ezen járókat, s szeretné megismerni őket és az üdvösséget kereső műveiket. Az irodalom tanár tehát nem tesz mást, mint egy idegenvezető. Ha jól kalauzolja a rábízottakat, akkor azok nem csak szemlélik, hanem élvezik is, amit látnak. S ez a lényeg, mert amíg a tárgy képe egy idő után elmosódik, az élvezetek íze örökre megmarad.

A fentiekben elmondottak csak egy parányi részei a nagy egésznek. De mert egyfajta tükörnek szántam, úgy érzem, benne van a tükör legfontosabb sajátossága, az, hogy a kicsiben is elfér egy nagy valóság. A jelen eset „nagy valósága” akit közel hatvan esztendő távolságában e tükör elé állítok irodalmi „idegenvezetőnek” László Béla (Dedi) tanár úr. Megjegyzem, nem volt könnyű dolga, mert mi többnyire vezetők nélkül már járogattunk ebben az erdőben, s egyik másik fáját távolról már ismergettük. Tehát órái egy-egy „óriás” közelebbi bemutatásán túl, a vele való érzelmi kapcsolatteremtést is kellett volna szolgálni. Az ételt minden szakács meg tudja főzni, de csak a mesterszakács tudja élvezhetővé, sőt felejthetetlen ízűvé fűszerezni. László Béla tanár úr az első feltételnek tökéletesen eleget tett. Minden órára az akkori követelményeknek megfelelően alaposan felkészült. Elvitathatatlan érdeme, hogy könyvünk nem lévén az órán elmondottakat le is diktálta. A második, az érzelmi részének „ízére” nem emlékszem. Ezen órák egyetlen felejthetetlen ízű emlékét Pék Marci szolgáltatta. Marci, aki egy szőke prepát köröplött, vagy csak kerülgetett, József A. Mama c. versét egy huncut sugó segítségével próbálta meg elmondani. Azért csak próbálta, mert amikor sugásra támaszkodva a „szürke haja lebben az égen” helyett szőke hajat mondott, olyan röhögés tört ki az osztályban, hogy annak visszhangját még ma is hallom. De ha egy virágcsokrot nem szabad szálakra bontani, mert az csak így együttvéve igazán szép, akkor egy tanár minősítését is

tevékenységének összessége adja. Ezt alapul véve, László B. Tanár úr megérdemli a tiszteletet. Meggyőződésem, hogy mindent megtett, amit megtehetett. Az utolsó szó kiemelt értelmezése, hogy akkor már a szint és illatot adott napsugarakat, mind jobban és jobban elárnyékolta a vöröscsillag. Az énünket meghatározó, velünk született vágy mellett, ennek tulajdonítom, hogy az osztályból kikerült 14 tanár közül egyik sem választotta az irodalmat.

Teleki József – Pityikó – tanár urat nem az érdemei, hanem csak a sorrend kedvéért hagytam a végére. Az ő apró természetében nagy lélek lakott, ő nem csak azt tudta, hogy a műszaki rajzot nem értjük, hanem hogy az nem is érdekelt. Ezt soha senkinek szóvá nem téve ingyen órákat adott az érdeklődőket, s jó jegyet a közömbösöknek. Áldassék az emléked Pityikó.

Tisztelt, és szeretett tanáraink emlékidézését befejezem, mert az véget nem ér. Ők velünk vannak, s addig kísérjük egymást, míg e földi pályafutásunk abba a „gödörbe” bele nem bukik. Természetesen, mint minden kép idővel szint vált, ez alól a róluk alkotott sem lehet kivétel. Megfakultak, de el nem színtelenedtek. Olyan erős színekkel festődtek, hogy az évtizedek sem tudták még „szürkére”, nemhogy feketére változtatni. Emlékük legyen áldott, s magatartásuk és munkásságuk példa a jövő nemzedék számára.

Ezekután közbe-közbe kószolgassuk meg azt a bor, amely éppen most jutott át az első fejtésen, s amelynek még három esztendő kell a teljes kiéréshez, amikor már csapra lehet ütni a hordót. Már most megállapítható, hogy opálos színe és karcos íze egy különlegességet takar. Ha az eredetére gondolunk, akkor ez teljesen természetes, hisz az alapanyaga sem akármilyen. Tőkéje olyan földbe gyökerezett, amelyben másfajtabéliek, nemhogy itt maradni, még meg sem mertek állni. Ez nem is csoda, mert ebben a „köves, agyagos valóságba” a világon egy egyedülálló különleges fajta tudott megkapaszkodni. Ennél több, ezzel egy olyan testvéri kapcsolatot, egységet teremtett – ehhez valóban teremteni tudás kellett, amelyet a kezdet kezdetétől fogva, soha semmi, egymástól elválasztani nem tudott. Ebből következik,

hogy ők itt a vég-végezetéig egymáséi. Természetesen a gyökér azért van, hogy hajtást hozzon. Ez a hajtás soha nem lehet más, mint amiből fakadt. A világon egyedülálló csodálatos hajtás ez. Sokan, nagyon sokat irigylük, de még többen szeretnék letörni, s a helyét elfoglalni. Az irigykedőknek annyit, hogy hasadjanak ki. Azoknak pedig, akik erre a helyre aspirálnak, azt tanácsolom, hogy ha a Mindenhatóval nem akarnak perbe szállni, akkor azt a földet, s rajta a székelty hagyják békében, mert mi az Ő fennhatósága alá tartozunk.

Nos mi ennek a különös gyökérnek a hajtásai, vagyis ennek a népnek a gyermekein vagyunk. De tudvalevő, hogy sem a hajtások, sem a gyermekek nem egyformák, vannak gyengébbek és vannak erősebbek. Ez az osztályozás természetesen egyoldalú, vagyis csak egy-két szempontot vesz figyelembe, mert tudvalevő, hogy bizonyos dologra nem mindenki alkalmas. Lehet, hogy egyik téren valaki gyenge, de a másikon kitűnő. Föltétlen figyelemre méltó, a kibontakozásra való képesség mellett, az arra való lehetőség is. Ami az utóbbit illeti, szomorú és sajnos, a háború a reménység feliratú, tárva-nyitva lévő nagy kaput, sarkából fordította ki, s zúzta össze. A szülők teremteni tudása kellett ahhoz, hogy a törmeléken, részünkre a felemelkedés létráját megteremtsék. Állítom, hogy sok arra érdemes, ennek hibájából maradt le tőlünk. De az „új világ” minket, a valahogy föltápaszkodókat, fölkapaszkodókat sem hagyott békében. Folyton kitalált valamit, hogy sorsunkat gyéríthesse. Fölfelétörekvésünket - „kapaszkodó-képesség” - csak 49-en igazoltuk. Ennyinek sikerült a létra kilencedik fokára, azaz a kilencedik osztályba lépni. Bár mindenik egy külön kicsi világ, egy önálló egyéniség az említett közös a gyökér.

Ami a tanulást illeti, olyan ritka összetételű osztály volt ez, amelyben átlag alatti tanuló nem volt, s legalább tízen voltak a jó átlag fölött. A lányok pedig, csak az irántuk való tiszteletből nem kaptak osztálynevet, s csak

látszólag voltak különállóak, mindenben a közös szellem alakítói és részesültjei voltak.

Az alábbiak, csak az emlékezet által megőrzött színfoltjai annak a megszámlálhatatlan, ki tudja hány összetevőnek, amelyből ez az „osztálykép” kialakult.

Mint a festő, aki különböző színeket rak egymás mellé, amelyből a végén kialakul a mű, én is megpróbálom, a maradék emlékeket úgy összerendezni, hogy belőlük bár egy jobbacska vázlat sikerüljön. Természetesen szeretnék úgy járni, mint Karácsonyi Laci festőművész barátom, aki egy olyan vázlatot csinált, amelyet a cicomázások csak ronthattak volna, mert így természetes és így igaz. Ami a színeket illeti, hogy ezen a képen nincsenek sötét, csak világos színek? Azért, mert mint általában a fiatalságot, de ezt az osztályt különösképpen az optimizmus, a remény s az önbizalom jellemezte. A remény álmunk beteljesedésében, s önbizalom, hogy meg is tudjuk fogni, erre képesek vagyunk és ezt akarjuk, olyan erősen áthatott, hogy ennek kifejezője nem is lehetett más, mint az erre való vágyakozás szülte jókedv. Ebből következik, hogy mint általában gondot okoz az első szín kiválasztása, itt ez magától adódik, hisz mi fejezné jobban ki a jókedvet, mint az éneklés. Természetesen erre csak az órák közötti szünetekben volt lehetőség. Ezt ki is használtuk, sokszor úgy elengedve a „bikát”, hogy az még az épület falait is megrengette.

Oly nehéz a hétfő szavamra

A kedd már nem nehéz

Ha szerda ül a nyakamra

Hát megáll már az ész

A csütörtök az sokkal vidámabb

A péntek elszalad

A szombat a diáknak

Az egy csodás nap

Mert szombat este nem kell más
Csak iskolában szabadság
És ez ami a fő,
Szombat este dalol minden diák
S diáklány
Ehhez nem kell bizonyítvány.

Hát kell, s van ennél optimistább dal egy diák számára? Nem hiszem, mert ebben benne van a ma nehézségein átsegítő remény, hogy holnap „szombat” majd nemcsak könnyebb, s szebb, hanem a miénk is lesz. Egy „héten” át érdemes küzdeni. A dal szerzőjét csak sejtem, hogy Petres Gyuszi lehetett, aki nemcsak egyszerű előénekesnek számított, hanem ő volt, aki a mindenki hangulatának megfelelően, ki tudta választani az akkor éppen idetalálót, reménykeltőt. Nagy lélekismeret kellett ehhez. Ő ilyen volt. Ha lekonyulva látta az osztály kedvét, mentén rázendített arra a dalra, amelyre a plafonig emelkedtek a fejek.

Nem élek én koldulásból.

Tele torokkal énekeltük, mert a szívünk adott hangot, nem akarunk senki kegyének a koldulásából élni. Mi a saját munkával kikövezett becsület útját akarjunk járni, még akkor is, ha rajta veszünk, s nem lesz több estünk, s nem lesz több csókos éjszakánk!

Télen az időjárásnak megfelelő ama nóta járta, hogy:

Ha-ha havazik

Hó-hó hó esik

He-he hetekig

Hi-hi hideg van

He-he hetekig

Természetes volt akkor, hogy ne lett volna az, ami a vágyakozásról szólt.

Menjünk Stájerba

Nézzük meg mit csinál

A három lány?

Az egyik súrolgat

A másik mosogat

A harmadik a harmadik

Az engem csókolgat

Olyan átélve énekeltük, hogy a csók semmivel fel nem érő csodáját úgy csámcsogtuk, mint éhes süldők a képzelt vályú tartalmát.

Ünnepélyes percek alkalmával mindig elkezdtek az én, a mi kedvenc dalunkat.

Az élet úgy is tovaszáll

A sír magába zár

Szeressük egymást gyerekek

Hisz minden percért kár

Volt olyan dal is, amelyet tanáraink, főleg az osztályfőnök ihletéséből írt Kovács Domi, amelyből ízelítőnek csak egy pár sort közlök, mert ez is elég ahhoz, hogy sejtése lehessen az olvasónak arról, amit ezzel a szerző ki akart fejezni, s amivel mi olyannyira egyet értettünk, hogy sokszor úgy éreztük, mint a részeg egér, amely a macskát akarja megleckéztetni. Természetesen, ahogy a „macska” megjelent mi is úgy elhallgattunk, mint a hősködő egér.

Íme az évtizedek kódén át földeregő kuplé egy részleteskéje:

A direktortól tegnap

Kaptam egy lapot,

No gondoltam engem

Most biztos kicsapott.

Gondolják el kérem

Ezt írta kereken,

Ezután a cigarettát

Ő veszi nekem.

Úgy-e be nagyszerű,
Hogy megesik ma még
Ilyen eset.

A tegnapelőtt este
Moziba voltam én.
Ott volt Tittel tanár
Kétségbe estem én.
A földszint, karzat, páholy,
Tanárral volt tele.
Mindegyik haragudott,
Miért nem mentem vele.
Úgy-e be nagyszerű,
Hogy megesik ma még,
Ilyen eset.

Ha már Domiról szó esett, föltétlen meg kell említsem az ő prózaírói tevékenységét is, amelyet szintén a tanáraink ihlettek, a amelyet hétfő reggelenként a Fekete Fantom címen adott közre, s melynek szereplői a tanáraink voltak különböző neveken. Mondanom sem kell, hogy az összefűzött füzetlapok ronggyá váltak, amire az utolsó olvasóhoz is eljutottak. Domihoz fűződik, s egyben az ő sokoldalú érdeklődését érzékelteti az az esemény, amelyben Domi azt akarta bebizonyítani, hogy olyan valami nem létezik, amit ő meg ne tudna csinálni. Jelen esetben ama drótkötéltáncos mutatványa csigázta föl, amelyik a „patkó” díszter fölött kifeszített kötélén nemcsak átsétált, hanem közben, hogy a feszültséget tovább fokozza, különböző mutatványokkal is elbűvölte a nagyszámú közönséget. Domi ebbéli próbálkozására úgy derült fény, hogy az osztályfőnök Domi többnapos hiányzása okának kiderítésére küldöttséget menesztett a Domi lakására. Az onnan visszatérők osztályfőnök előtti beszámolója röviden: Domi már

lábadozó beteg, rövidesen jön az iskolába. A betegsége okáról, nevezetesen arról, hogy Domi az udvaron kifeszített kötélén megpróbált átsétálni, de leesett, s a bokája kificamodott hallgattak. Ennek a még kifeszített kötél és bokájának daganata szolgált bizonyítékul. Mi nagyon jót derültünk, s bár a mutatóvány nem sikerült, Domi tekintélye mégis nőtt, mert a lehetetlennek tűnőt próbálta lehetségesnek bizonyítani. A sikertelen mutatóvány közvetlen eredménye elmúlt – a Domi lába meggyógyult – de amiért máig emlékezünk rá, az az a tanulság, hogy csak kitartó, kemény munkával lehet mutatóványos eredményt elérni.

Az előbbiekből ne gondolja senki, hogy a mi diákéletünk csupa nótaszóval kísért lakodalmi menet lett volna. A sok éneklés, a bennünk dúló érzelmi vihar kifejezésén túl, de inkább azzal együtt a gondúzó szerepét is betöltötte. Ebből az utóbbiból pedig volt bőven. A nehéz anyagi gondok mellett ott voltak a diáksággal együtt járó kellemetlenségek is, amelyeket valahogy agyon kellett ütni ahhoz, hogy a következő órákat, napokat ne csak átvészeljük, hanem azokat hasznunkra is tudjuk fordítani. Nos, ebben áll a diák legnagyobb tehetsége. Ő a sorsot is a saját javára tudja, ha nem is éppen használni, de magyarázni. Ez az általános diák tulajdonság nálunk nem volt elég, itt a továbbéléshez csak az „ellenség” – egy rossz érdemjegy – legyőzése vezethetett el. A pillanatnyi kudarc arra volt jó, hogy még jobban feltüzeljen, s a végső győzelmet lehetővé tegye. E nélkül a székely „baszomazta” nélkül mi soha le nem érettségizhattunk volna, de népünk se létezne már rég itt ezen a földön. Állítom, hogy ez a „csak azért is” vagy a „csak azért se” e nép énjének egyik legjobb kifejezője. Amikor ez öltik az eszembe, mindig drága jó Édesapám jelenik meg. Kora reggel, vagy még inkább késő hajnal volt. A Nap láthatár mögött kilövellt sugaraitól egy rongyos felhőcske ruhája tüzet fogva égett fölöttünk. Néztam a felhőcskét, ahogy a tűz martalékává válik, s Apámat, aki megemeli a kalapját s az Égre nézve elereszti a kérést: Én Uram s én Istenem, segíts meg! Nagyon nagynak láttam az előttünk álló munkára

váró területet, s reménytelenül ejtettem ki a számon: Édesapám, ez nem tud meglenni. Édesapám szelíd, de határozott szemeivel rám nézett s azt mondta: Márpedig ennek ma kicsi fiam, meg kell lennie. Már késő estefelé volt, a láthatár mögött legurult a Nap sugaraitól arany színű ruhácskában tetszelgett egy felhőcske, de még nem gyúltak ki a csillagok, amire a reggel még hihetetlennek látszó feladatot teljesítettük. Édesapám először az égre nézve s kalapját megemelve: Hála a Mindenhatónak! szavai után rám nézett, s szelíd, simogató hangon azt mondta: látod, kicsi fiam, az ember csak azt nem tudja megcsinálni, amit nem akar.

Nem nagyon bízva, inkább hitetlenkedve néztem Jakab Gyuri – Javert – barátomat, amikor a szépméltú Bakk Elek iskola-orvos ingyenes Röntgen-tüdőszűrését végezve fejszóval Gyurira néz, s azt mondja: na fiam, én ilyen angolkóros mellkast nem igen láttam. Hogy is tudtál így élni? Gyuri alig tudott kitámolyogni az ernyő mögül, s mintha belészorult volna szó, úgy jött mellettem. Már jó darabot mentünk, amikor hirtelen megállt, s felém fordult. Szemével mintha a kórt okozó ellenséget megtalálta volna, csak annyit mondott: meglátod, év végén kézállásban fogok a lépcsőn fölmenni. A kijelentése olyan ellentmondást nem tűrő, határozott volt, hogy én is mintha reménykedni kezdtem volna. Hát így kezdődött, így tört ki Gyuriból a székel „baszomazta” csak azért is. Tudtam, hogy ha ezt kimondta, meg is próbálja, mert nálunk az adott szó az olyan erkölcsi törvény, amit nem lehet áthágni. Gyuri valahonnan szerzett egy „Jóga-könyvet” s már azon este elkezdte tanulmányozni, majd az abban írottakat pontról-pontra teljesíteni. Kimondhatatlan önuralomra volt szükség ahhoz, hogy este villanyoltás után, amikor mi már az álmok ösvényein jártunk, télen 15-20 C-os hidegben a teraszon végezze azt a nem mindennapi önsanyargatást. Erről mindenki tudott, de a fogadalomról nem, ezért többen dillóságnak tartották. Érdekes, hogy a mai fejleményekről soha nem számolt be. Ezért egyik ámulatból a másikba estünk, amikor a célbaérést nem bejelentette, hanem bemutatta. Az

időközben izmossá fejlődött Javiert kézállásban úgy járkált, hogy a bicegő járásúak is megirigyelhették volna. Azonban Gyurit zetelaki fából faragták, az pedig nem ismer lehetetlent. Bizonyos vagyok, hogy az óriáskerék gyakorlásáról ő csak hallott, de azt soha nem látta. Hol is láthatta volna, amikor az még az iskola történetében sem szerepelt, s még a városban sem akadt senki aki ezt bemutassa. A televízió feltalálója is ekkor talán még csak álmában látta azt, amit ébrenlétében aztán meg is valósított. A csak ritkán látott mozifilmeken is a szovjet emberek egészen más világra szóló teljesítményén csodálkozhattunk. Így hát maradtak a képek, s Czikmántori tanár úr elméleti „mutatványai”. Csak nagy feladat sarkall nagy teljesítményre. „Aquila non captat muscas” – a sas nem kapkod legyek után – vallotta Gyuri. Ha valaki megcsinálta, akkor én is meg kell tudja csinálni. Nekilátott, s addig kínoztá, gyötörte magát, amíg egy „karika” sikerült. De hát a siker nem jár egyedül, társakat szül. Meg is születtek a végén. Gyuri úgy forgott a nyújtó körül, mint az óriáskerék a Vidám-parkban. Egyedi és különleges a székelő ama szokása, hogy nem szereti maga előtt nézni az üres poharat, de azt se, hogy ő a sor végén ténferegjen. Csak elől, az elsők között érzi jól magát. Ez a belső kényszer tette mindenkinél többé ezt a népet. Jó példa erre Gyuri padtársa Szász Árpád – a Vénlegény. Ha Gyuri megcsinálta, akkor én is meg kell tudjam csinálni. Nekilátott. Gyuri professzorsága mellett ez neki már könnyebben ment. Így most már ketten tudták azt, amit rajtuk kívül senki. Azt hiszem, semmi nem példázza jobban ennek az osztálynak az irigységmentes, egymáson segíteni akarás szellemiségét, mint ez.

Az eseményről az iskolában a hír hamar elterjedt, de mert a hír tulajdonsága, hogy szeret öltözködni, de a ruhák egy része hamis, ezért mindenki a csóré igazságát akarta látni. Még ma is végigfut hátamon a hideg, ahogy fölidézem az iskola udvarán azt a nyújtónak semmiképp nem nevezhető, magas, szőnyegporoló-szerű alkotmányt, amelyen a diákság „szörnyülködő csodálkozása” mellett Javert és a Vénlegény megmutatja, hogy

mire képes a székel „baszomazta”. Hogy a szörnyülködő jelző itt mit jelent? Nem csak azt, hogy ez a rúd eltörhetett, hanem, hogy a kezek ettől könnyen elszabadulhattak volna. Hogy ki sérült volna jobban meg, az az 5-6 – akkor hírre sem volt „szivacs-matrac helyettesítő” – a leeső megfogását óhajtó osztálytárs, vagy a leeső?

Szerencsére nem tudtuk meg!

A siker olyan nagy volt, hogy nem fért el az iskolán belül, annak falait átlépve a városban is elterjedt. Azt mondanom sem kell, hogy ez volt a nagy érdeklődéssel várt év végi tornaünnepély fő sikerszáma.

Dehát a siker, az a furcsa teremtség, ha valakiben madara befészkelte magát, azt onnan nehezen lehet elűzni. Állandóan költi a madárkát, amelyek ennek az égiszű sikerfának mind magasabb-magasabb ágaira akarják rakni a fészket. Csábító csicsergésük valósággal elvarázsolja a rájuk hallgatót, így az elfeledkezik arról, hogy a magassággal nő a szédülés veszélye. Ezért sokan csak a zuhanásukat észlelik, de ilyenkor megállni már szinte lehetetlen. Ilyen az a sikerfa, fölkapaszkodni rá nehéz, s róla lejönni veszélyes. Kevesen vannak, akik ezt fölismerik, s csak annak az ágnak a magasságáig engedik a siker fiókát fölszállni, amely biztonságos, s ahonnan évtizedek múlva is élvezettel lehet hallgatni, a most már nem harsány, hanem szelíd, nyugtató csicsergésüket. Azt, hogy ennek felismerése, vagy az ebből fakadó cselekedet-e nehezebb, könnyű eldönteni, mert itt önmagunkat kell legyőzni, s nem másokat, márpedig ez a legnehezebb. Nos, Gyuri erre is képes volt. Ő mérnök akart lenni, s az is lett. Az igazi siker titka a konok elhatározásban és a kitartó akaraterőben rejlik. Ez nem csak őt jellemezte, hanem az egész osztályt.

Mindenkiben, minden pillanatban ott van valamiféle vágy, s annak elérésére, megfogására való szándék. Az erre való törekvés az élet fenntartója. Természetesen nem minden vágy egyformán erős ahhoz, hogy elhatározássá váljon. Azonban vannak olyanok, amelyek mint egy belső kényszer arra

ösztökélnék, hogy sokszor még a lehetetlennek tűnőt is megpróbáljuk. Ilyen munkált Lukácsban – példanélküli – nyolc évig volt padtársam. Grositsot – Fekete párducot – valósággal fetisizálta, s eltökélt szándékává vált, hogy egyszer rajta a dresszét megsimogassa. Nekem ezt a vágyát többször említette, de a körülményeket latolgatva valószerűtlen bolondériának tekintettem. De hát, a Mindenható, amit nagyon akarunk annak a lehetőségét meg is teremti, most már csak tőlünk függ, a feltálatlalt lehetőséget ki tudjuk-e használni. Bár nagyon nehéz, s valóban göröngyös, elhanyagolt, kövezett út vezetett az álma megfogásához, nem próbaképpen, hanem a biztos siker reményében, rajta végig ment. Egyik reggel azzal állt elé, hogy ő holnap nem jön iskolába, mert a budapesti „Honvéd” csapata Marosvásárhelyen barátságos mérkőzést játszik, s a kaput Grosits Gyula fogja védeni. Nem hitetlenkedtem, mert őt jól ismertem, de kételkedtem, hogy álmát valóra tudja váltani. A több mint száz kilométer azon az úton lehetetlennek tűnt. De hát a székely nem ismeri a lehetetlent, csak a tehetetlent. Másnap Luki valóban nekivágott, s az egy nap alatt megtett több mint 200 km. útját siker koronázta. A fáradtságát teljesen elűző, madarat lehet volna fogni boldogsággal mesélte, hogy egyik pillanatban sikerült Grositshoz sunnyaszkodni s a dresszét megsimogatni. Ő ezzel valóban a hihetetlent tette lehetővé. De, hogy a még kételkedőkben ne maradjon betömetlen lyuk, az osztály szeme láttára, az iskola bejáratához vezető, több mint húsz lépcsőfokon biciklivel leereszkedett. Azt mondanom sem kell, hogy a mutatványa csillagos tízest, de a biciklije kerekei csak nyolcast kaptak. Az elmondottak kétségkívül az osztály szellemét gazdagították, de akkor inkább érdekességszámba vettük azokat. Ma már tudjuk, hogy ennél sokkal többek voltak: a székely kurázsi megnyilvánulásai. Csak hát sem a tehetség, sem a kurázsi nem elég ahhoz, hogy valaki tehetsége kibontakozhasson. Erre ugyan csak a Luki esete szolgál példával. Őt az Isten egy olyan rövid-távfutói tehetséggel áldotta meg, ami valóban igen ritka. Sajnos, sokszor az illető sem tud a benne rejlő tehetségről.

Luki sem sejtette, hogy olyan szívvel ajándékozta meg a Teremtő, amely más helyen, más körülmények között talán a világsiker felé lódtotta volna. Az előbb elmondottak bizonyítékaként szolgáljon az én első s egyben utolsó „sport-orvosi és edzői” ténykedésem. Az én felügyeletem mellett a Sétatéren tartotta az edzést. A sétatér harmincszori megkerülése után – becslésem szerint 8-10 km. – a pulzusszáma alig haladta meg a nyolcvanát. Ennek a megállapításomnak ékes bizonyítéka, hogy a 3000 méteren, az un. Profi futók előtt ért célba. Azonban, mivel nem tartozott egyetlen „kaszthoz” sem, ezért az illetékesek nem vették pártfogásukba. Megjegyzem, hogy az „ők” pártfogását el sem fogadta volna. Inkább vállalta azt, amit immáron közel nyolc éve csinált! Csepel márkájú biciklijével naponta – télen-nyáron – bejárt a 7 km-re levő Bikafalváról úgy, hogy hozta a kondér tejet, amelyet előbb elvitt az azt megrendelőkhöz, s csak azután jött az iskolába, ahonnan soha el nem késett. Ő igazi példakép lehet azok előtt, akik már sokkal kisebb feladat elől elszaladnak, vagy már százszor kisebb teher alatt összeroskadnak. Soha nem gondolt a feladásra, de ebből az osztályból más sem.

Ha Luki cselekedetei főhajtást, akkor Kapás Ferié térdhajtást érdemelnek. Ő nemcsak az osztály szegényei közül is a legszegényebb volt, hanem fizikailag is a leggyengébb lehetett. Bár ezek egymásnak hű társai, nem elégednek meg ezzel, maguknak „szórakoztató” társat keresnek. Mi lenne más, ami könnyen hozzájuk szegődik, mint a betegség. Ezek közül sem akármelyik, hanem a legveszélyesebb: a tbc, ahogy akkor nevezték, a száraz betegség. Ez a világ legaljasabbika, amely lesve lesi, hogy a szegényt, a gyengét nyomorékká is tehesse. Kapás Feri igazi jó médium volt a számára. Hát nem hagyta ki. A leggyakoribbat a Feri tüdejét támadta meg. Keveset tudunk erről, mert amint a szegénységet, ezt is, mint velejáróját, abban az időben igyekeztek leplezni. Én Jakab Gyuritól tudtam meg. Ő ugyanis, mint falubelije közelebb állt hozzá, s többet tudott róla. Ő nem csak hallásból, hanem saját megfigyelésére támaszkodva mondta el nekem, a „titkot”, hogy

Feri nem csak sokat köhögött, hanem véreset is köpött. Mi a magunkban való sajnálkozáson kívül mást semmit sem tehattünk. Igyekeztünk a „titkot” megtartani. Részünkről ez sikerült is, mert azt hiszem, hogy ma is akad, aki meglepődve olvassa e fenti sorokat.

Ha Kapás Feri betegségéről kevesen tudtak, akkor hogy tudhattak volna arról a küzdelemről, amit ő vívott meg ezzel a kórral. Ez több volt mint küzdelem, ez harc volt, mégpedig emberfeletti harc. Emberfeletti, mert ezt legyőzni csak egy istenadta különleges erővel lehetett. Egy olyan erővel, amely az Ő teljes egyéniségét áthatotta. Ez vetítődött ki abban a túlzottnak hitt önbizalomban, amelyet sokan talán meg is mosolyogtak. Makacsul hitt a minden megvalósíthatóságában és elérhetőségében. Egyszóval az akaraterő győzelmében. Aki ezt vallja, az a lehetetlennek tűnőre is vállalkozik, úgy mint Kapás Feri. Ha mint mindenkit érdekel, hogy eredményeiben vagy éppen sikertelenségében hol tart, hogy ne érdekelte volna pont Őt, hogy e gonosz kór ellen vívott háborúja békekötésre tudta-e kényszeríteni azt, vagy a véres küzdelem tovább folytatódik, mert meghátrálásról, az önfeladásról szó sem lehet. Mivel akkor még híre, hamva sem volt a Dr. Kállai Ernő által – állítom máshol nemzetközi hírnevet kapott volna – létrehozott tbc szanatóriumról, amiért itt ő – mert egy gyűlésen szegénységre, alultápláltságra mert hivatkozni – 10 év börtönbüntetést kapott. Ezt a mondatot az ő emlékének át annak a sem Istent sem embert nem ismerő kornak a felidézésére tettem. S azért, hogy Kapás Ferinek miért kellett egy vizsgálatért a 100 km.-re levő Marosvásárhelyre mennie. Valóban mennie, mert ő ezt az oda-vissza 200 km. utat gyalog tette meg. Mi Jakab Gyuritól értesültünk Ferinek erről az emberfeletti cselekedetéről. A részleteket, hogy közben mit evett, hol aludt, Gyuri sem tudta. Feri segítségkérés nélkül, egyedül maga vívta meg a harcát. Az élni akarás, a tanulni vágyás, egyszóval az akaraterő győzedelmeskedett. Ez az akkori csodálkozást és talán normálistól való eltérőnek vélt – az is volt –

cselekedet kétség kívül beépült az osztály életébe s énünké tette a soha föl ne add eszméjét.

Ahogy ezeket a sorokat írom, azt veszem észre, hogy a betűk elmosódnak. Kezem fejével szememből kitörlöm azt a valamit, s megpróbálok mást, vígabb dolgot felidézni. Most pont azok az órák utáni szünetek jelennek meg, amikor a szivarosok a padlásfeljáró felé sietnek. Ők sietnek, de Tóth Dini – Döci – és Demeter Gyuszi – Döme – rohan, egyenesen a katedrának, hogy gomb-foci meccsüket lejátszhassák. Nincsenek magukra, mert a drukkerok körülállják, jobbnál jobb beköpésekkel s tanácsokkal látják el. Azt, hogy mennyire hallgatnak ezekre, nem tudom, de azt ige, hogy sokszor olyan lehetetlen helyzetekből is gólt lönek, hogy azt még a világbajnok is – ha volt ilyen – megirigyelhetné. Egy csoport a legutolsó kugli eredményeit taglalva, azon élvezkedik, hogy Döme kezéből miként esett ki a golyó, amikor az „ellenőröket” meglátta. Ezt az eseményt azért hozom föl, mert ez is az osztály és tanáraink egységes szellemét bizonyítja. Különb, hogy történhetett volna meg az, hogy igazgató, osztályfőnök, és hozzájuk szegődő egyik tanárunk nem a büntetés szándékával ment ellenőrizni, hanem inkább megtréfálni azokat a Szombatfalván lakó diákokat, akikről a „jó kuglizók” hír járta be a várost. Hogyne lepődött volna meg Döme, s az egész „banda”, amikor egyik este – öt óra után a diáknak otthon volt a helye, a kintlakókra is vonatkozott, a silencium, azaz a tanulási idő – belépett a már említett tanári csoport. Ők tudták, hogy ilyenkor kik játszanak, azért mentek most oda. Az értesülésük jó volt, mert amikor az öreg gondnoktól megkérdezték: lehetne-e kuglizni, az azt válaszolt: most nem, mert a pálya foglalt a diákok számára. Az öreg is meglepődött, amikor a kérdezők a kilétüket felfedték, de nem volt mit tennie, hát beeresztette. A meglepetés természetes és szokványos, de a következmény az nem. Nem, mert más diákokkal szemben már az indíttatás szándéka sem ez lett volna, s a cselekmény elbírálása is valahol a szellemi tevékenység középszintjén elakad,

nem mint most, ahol annak a legmagasabb pontjáig jut el, s egy életre szóló, humoros történet lesz belőle. Mert nem csak egy-egy humoros esemény megfogalmazásához, kitalálásához kell egy átlagon felüli képesség, hanem annak befogadásához és megértéséhez is.

Az események felsorolását folytatni kellene, mert ki tudja hány az osztály szellemét alakító és azt jellemző történet, vagy kicsinek tűnő, de nagy hatással bíró történetecske zajlott le. Sajnos ezek az évtizedek a mind nagyobb és nagyobb lyukú rostán kihullottak. Az emlékek almáriuma kiürülőben. Már csak annak szegletéből egy-egy előbukkanónak a lábát sikerül megfogni a visszaráncigálni. Dehát azt hiszem, a célom: egy osztály szellemisségének emléket állítani, a fentiek is, ízelítőként elegendők. Valóban csak ízesítői, fűszerei annak a közös érzelem és gondolatvilágnak, amely ebben az osztályban kialakult, s amelynek kivétel nélkül mindenki részese volt. Tudom, hogy az immáron több mint öt évtizeddel ezelőtt történetekre lesz aki rácsodálkozik s lesz, aki csak rálegyint. Ezen nem lepődöm meg, mert ma maga az akkori kor is hihetetlennek tűnik. Nem csoda, mert nemhogy az egészséges nem hiszi el, hogy ő is megbetegedhet, még a súlyos betegségből szabadult is egy idő után másképp látja az akkori szenvedését. Bizonyára olyan is akad aki bárgyúságnak vagy vakmerőségnek véli egyes cselekedetünket. Pedig nem voltunk buták, csak naivak. Nem hittük, hogy a becsületességet és az igazságot a becsstelenség és a hazugság legyőzheti. Nem vakok, hanem tiszta éleslátó voltunk, ezért utasítottuk el a kényszer szemüvegét. De hát érdemes-e ezeken gondolkozni? Hisz egyáltalán van-e s lesz-e aki ránk emlékezzen?

Bizonyára mi, az egyének elfeledtetünk, de a szellemi nyomunk beépülve ennek a csodálatos városnak és iskoláinak életébe, megmarad. Bár ezt tudom, mégis „ez nem elég”. Az emberi tulajdonság arra ösztökél, hogy azért jó lenne, ha valami írásbeli lenyomatot is hagynánk magunk után. Azt, hogy ezt valaki elolvassa-e? Nem tudom, de azzal bolondítom magam, hogy

talán akad majd, aki a „nagy egész” részleteit is szeretné megtudni, s így ezt az írásocskát is kezébe veszi. Ez nem dokumentum, de egy különlegesen nehéz korban élő, rendkívüli osztály, még az emlékezés megőrizte igaz története.

Alig másfél év volt még a révbejutásig, az érettségiig, amikor a különben jókedvű Fábián Tóni olyan szomorúan, s lemondóan kezdett viselkedni, mint az, aki a lutrin az utolsó reménységét is elvesztette. Nem csoda, hisz az ő továbbtanulási lehetőségét elveszettnek hitte. Vissza oda, ahonnan elindult, tengődni egyik napról a másikra. De hát ő már annál több, ami ehhez az élethez kell, de nem elég ahhoz a másikhöz, amire vágyott, s amiért eddig becsületesen küzdött. Hiába a fegyver, az akarat, ha nincs hozzá muníció. Most tudtuk meg, hogy a szegények közül is a legszegényebb. Cudar körülmények közül került ide. Édesapja mindent megtett azért, hogy fia onnan kitörhessen. Sajnos lehetetlenné vált minden lehetőség. A nagycsalád egyetlen, nem pénzforrása, hanem csak csermelykéje is bedugult. Hiába csinálta a szebbnél szebb taplósapkákat, mint nem létszükségleti dolgokat, senkinek sem tudta eladni. Nagyon sajnáltuk Tónit. De a sajnálat csak akkor őszinte, ha keresi a megoldást. Hát mi kerestük, s meg is találtuk. Isteni szikraként pattant ki valamelyikünk agyából a taplósapka vásárlásának ötlete. Mivel az isteni szikra tulajdonsága, hogy lángra gyújtja a környezetét, hát most is ezt tette. Elhatároztuk, hogy mindenki vesz egy taplósapkát, hátha ezzel Tónit megmenthetjük. Tóni a remény szárnyain repült haza a megrendeléssel, s két nap múlva hozta a sapkákat, amelynek oldalán egy zöld levelű piros virág s a homloki részen egy római tízes, jelezvén, hogy tizedikesek vagyunk. Nagy megelégedéssel nyugtáztuk, hogy Tónit sikerült megmenteni, s nagy büszkeséggel viseltük az osztály egyensapkájává vált taplósapkákat. Egy különleges osztály különleges cselekedete volt ez, nem hiába néztek föl nemcsak a diákok, hanem a civilek is azokra, akik ezt a sapkát viselték.

Bár az eddigiekből is nyilvánvaló, hogy az osztály története 1943-ban kezdődik s immáron nyolcadik éves. Az emberi élet legfontosabb szakasza ez, amely alatt a gyermekből érett ifjú fejlődik, s a sok-sok külső és belső, de döntő módon egymásra, a tanár-diákra, a diák-diákra való hatás következményeként alakul ki az egyéniség, s ezekből egy közösség, az osztály. Azért, mert ami csak ritkán történik meg, itt ebben az esetben a ritka egyéniségek nemcsak egymásra találhatnak, hanem befogadói és kiegészítői is egymásnak. Másszóval egységbe forrtak.

A nyolc év alatt egyetlen egy esettől eltekintve nem is akadt, aki ezt az egységet nemhogy megbontani, mégcsak kétségbe vonni is megpróbálta volna. Czikmántori tanár urat sem hiszem, hogy rossz szándék vezette. Inkább egy buta kivagyiságból próbálkozott, „butaságból” ami lehet, hogy csak az esemény pillanatnyi mérlegelési hiányából fakadva „felejtette” el vele, hogy a megaláztatás az egyéniség feladását jelenti. Akivel ez sikerül, az gerinctöröttként nyomorékká válik s azt lehet csinálni vele, amit a kivagyiság erőfitogtatója akar.

Íme a kettő összefüggése: a butaság mindig erőszakos, s az erőszak mindig butaság. Ez nem csak az egyének, hanem a társadalom összeütközésének is a leggyakoribb oka.

A fent említett eset részleteit az idő elmosta, de a lényeg olyan mélyre ivódott, hogy az örökre bennünk megmaradt. Amíg a kiváltó ok éppen csak sejteti magát, az ebből eredő esemény viszont ma is úgy jelenik meg, mintha csak tegnap lett volna. Ott látom Román Elemért – Moliert – az osztály kiválóságát, amint jelleméhez híven, egyenes tartásban, farkasszemet néz a feléje közeledő Czikmántorival, aki mivel az ő guggolás-parancsát nem teljesítette, azt akarta, hogy előtte megalázkodva, térdeljen le. Ilyent követelni Molitól, aki a tiszteleten kívül, eddig még fejet se hajtott senkinek, most térdet hajtson? Több mint minősíthetetlen, egyszerűen érthetetlen. De hát a tekintélyét féltő hatalom, erőszakos cselekedete, mikor volt érthető? Soha!

Moli úgy állt, mint aki mindenre elszánta magát. Kezei nem szorultak ökölbe, de készek voltak az erőnek fogadására. Czikmántori, mint felbőszült bika, leszegett nyakkal, s ökölbe szorított kezekkel. Ennek fele se tréfa, itt a tekintély akar magának, erőszakkal érvényt szerezni. Bár a 19 éves Molier talán egyedül is győzhetett volna, mi nem vártuk meg az összecsapást, pillanatok alatt körülvettük őket. Mi is elszántak voltunk, mert itt nem csak Molierről, hanem a mi megaláztatásunkról is szó volt. A megaláztatás szándéka úgy föltüzelt, hogyha az az öklét föl találja emelni, akkor a miénk bizonyosan lesújt, s a „tekintélyt” úgy megruházzuk, hogy az, még a legnagyobb téli hidegben is megizzad, ha az esetre visszagondol. A „tekintély” meghátrált, ezért a ruha elmaradt, de a leckét amit kapott, azt hiszem még Szent Péternek is, dadogva fogja elmondani.

Nem a megalázkodásra születünk, s nem ennek az érvényesüléséhez szükséges különböző formáit tanultuk nyolc éven át. Mi hittünk a munka becsületében, az igazságra és tisztességre építhető életben, ezért minket csak meggyalázhattak, de meg nem alázhattak soha. Ezen a téren, nem voltunk hajlandóak semmiféle kompromisszumra, azaz a jóban való hitünk csorbítására. Ezek alapján a saját meggyőződésünk útján kívántunk járni. Igazi „önjáró” osztály volt ez. Nem csoda, hogy szálla voltunk a hatalom szemében, amelyet mindenképpen ki szeretett volna dörzsölni, de ahogy az előbbieket mutatják, az még mélyebbre fűrődött.

Mintha rövidebbek lettek volna a napok, s a hetek olyan rohamosnak éreztük az érettségi közeledtét. Ez a csalóka érzés, teljesen megváltoztatta az osztály hangulatát. Nem a számonkéréstől való félelem miatt, hisz egy ilyen kimagasló szellemi képességgel és ebből eredő felkészültséggel rendelkező osztály esetében arról szó se lehetett. Különben is nyolc éven át azért küzdöttünk, hogy ezt a célt elérjük. Annyi nehézség és akadály miatt, sokszor úgy éreztük lelassult az időmérő, s talán nem tudjuk megfogni az álmunkat. Most, hogy valóságképet öltött, mintha az érzéki világunk megfordult volna.

A „nagy óra” ingájába szeretnénk belekapaszkodni, s ha nem is megállítani, de legalább lelassítani. Megmagyarázhatatlan, hogy nem a rövidesen jelenné váló jövő, hanem a múlt érdekelt jobban. A múlt ami közös, s egyenként is mindenkié. Nyolc esztendő közösen vívott, ki tudja hány nehéz csatáinak vége. A háborút megnyertük, a „hadsereg” feloszlik. Ami ezután következik a jövő, az már egyéni. Ott mindenkinek önállóan, egyedül kell megvívja a saját harcát. Ezért volt, a nyolc esztendeig tartó fölkészítő „hadgyakorlat”. Meggyőződése, hogy mivel csak a gyenge, a bizonytalan latolgat, mi azért nem foglalkoztunk a jövővel, mert erősnek, s magabiztosnak éreztük magunkat. Csak ennek tulajdonítom, hogy ezért nem beszéltünk arról, csak sejtettük, hogy ki milyen csatateret választ magának. Most csak a múlt, s a jelen érdekelt. A múlt, amely összehozott, s a jelen amely elválaszt. Szerettünk volna mindent, s mindenkit magunkhoz ölelni. A várost, az iskolánkat, a barátainkat, s mindenkit, akit csak látásból ismertünk, de hozzátartoztak a városhoz az életünkhöz. Egy érdekes „szomorú öröm” lepte el az osztályt. Még a lépteink is, mintha lelassultak volna. A cél felé törtető énünk, amely mostanig egy pillanatig sem hagyott nyugton, s még az órák alatt is nyüszítésre – mozgolódásra – kényszerített, s a szünetekben olyan zsongást, s éneklést váltott ki, most mintha az ellenkezőjére változott volna. Ez az a pont, amikor az igen, s a nem összeölelkezik. Akarom, hogyne akarnám, hisz ez volt a szándékom, csak éppen még most ne. Ebben a furcsa kettőségben teltek napjaink. A beszéd meggyérült, s a daloknak is, amelyek néha fölcsendültek, mintha a szárnyaikra valami ránehezedett volna, nem ostromolták a vágyak egét. Nem csoda, mert a vágy, az égi tünemény, a búcsú, az földi valóság. Most pedig ez van, az elválás a búcsú valósága. Ezért énekeltük nem egetverően, szívből, hogy:

Az iskolának padjai

Nem lesznek többé gondjai

Tovább, tovább, tovább

Föl búcsúcsókra cimborák.

A barátok, az iskola, s ez a kicsi város, amelyben nem is csoda, hogy nem fért el az a szellem, amely évszázadokon át itt akkorára nőtt, hogy a vándor tarsolyában a kenyér s a szalonna mellett ez volt a legnagyobb. A város, amelynek gidres-gödrös utcáin annyit botorkáztunk, s nem volt egy kiálló köve, amely gyenge lábbelinken nyomot ne hagyott volna. Most ezt is itt kell hagyni, pedig...

De szép is volt ez a város

A szívünk újra magányos

Már úton vagyunk reád gondolunk

S feléd száll minden sóhajunk.

Az előbbieket szerint az indítatás, hogy a valóságban is elbúcsúzzunk a várostól érthető, de a hogyan, a miként találgatások szintjén marad. Mert ki tudná megmagyarázni, hogy előre meg nem beszélt és egyeztetés nélkül, ezen az estefelé, hogyan gyűlt össze az általunk Dzsungelnek nevezett sétatéri vendéglő teraszán egy osztály fiú része. Mit gondolhatott – ha egyáltalán gondolt is arra –, hogy miből fizeti a cekket, amikor a zsebekben, legfeljebb csak egy-egy a magányosságtól elszomorodott lej gunnyaszkodott. Ez titok, mint az is, hogy miért fogadtak rendkívüli kedvességgel a pincérek és Balogh Jancsi cigányzenekara. Vajon csak érezték vagy tudták is, hogy kik vagyunk? Meggyőződésem, hogy ha másképpen nem is ismertek, de a „taplósapkáról” nagyon sokat hallottak. Különben is egyedinek számított, hogy este a „tiltott időben” diákok énekeljenek valamelyik vendéglőben. Nagy feltűnést is keltett, mert a sétatéren ebben az időben és ebben az órában még szokás volt, senkitől és semmitől nem zavarva, valóban pihengetni, sétálgatni. Tehát sokan voltak, s volt, akikben feltűnést keltsen a mi éneklésünk. Több, mulatásunk, mert mi ott, akkor valóban mulattunk. Szívünkben fakadt a: Ballag már a vendiák..., föl búcsúzóra cimborák, s az Elmúltak a diákévek, merre sodor majd az élet? Percek alatt megtelt a vendéglő előtti tér. S, hogy ott akkor sok

öreg-diákban megmozdult valami, ennek fő bizonyítéka, hogy velünk dúdolták: ez út hazánkba visszavisz filiszter leszek magam is, tovább, tovább, tovább, föl búcsúcsókra cimborák! Nem a bortól mámorosodtunk meg, mint ahogy a körülállok sem, akik ismeretlenül is küldözgették nekünk azt, hanem az elvállás, a búcsú édes, keserű levétől. Hogyne könnyeztünk volna mi, amikor még a száraz fa is sírva fakadt Balogh Jancsi kezében? A végén fennállva, összeölelkezve énekeltük el a szinte osztályhimnusznak tartott: Szeressük egymást gyerekek, a szív a drága kincs, ennél szebb szó, hogy szeretet a nagyvilágon nincs. Az élet úgylis tovaszáll, a sír magába zár. Szeressük egymást gyerekek, hisz minden percért kár.

De hát az életben, minden cselekedetünkért, valamikor fizetni kell. Jelen esetben a valamikor a mai este és a holnap nap. Ma este – ha egyáltalán fizetünk – az az 1-2 liter bor volt. Balogh Jancsiék ingyen adták a „szívüket”. Holnap viszont nagyon sokat kellett volna fizetnünk. Azért csak volna, mert a diák-élet legfontosabb tartozéka a szerencse, s a véletlen, vagyis a véletlen-szerencse mentesített a kirótt adót nem kellett megfizetni. Jelen esetünkben a „szerencsére”, a diák isteni segítsége: ma szerencsére megúsztam, szerencsére pont azt kérdezte, amit tudtam, szerencsére nem fogott meg, amikor puskáztam, stb. föl sem vetődött, mert nem titokban szegtük meg a szabályt, hogy öt óra után, a városba járni tilos. A vendéglői mulatozás pedig sem ebben az időben, sem máskor, szóba se jöhetett. A tudatos, nagy nyilvánosság előtti cselekedetünk, kényszerhelyzetbe hozta a tanári kart, mert ezt nem lehetett nem tudomásul venni. Más körülmények közötti cselekedetünket, az osztály rendkívüliségét, s az érettségi közelségét figyelembe véve, is valamit tenniük kellett. Az előbbi véleményemet igazolja, hogy a kintlakók elmarasztalása szóba se került, a bentlakókat is csak az internátusból „rúgták” ki. Azt, hogy miként oldódik meg a sorsunk, fogalmunk sincs, de nem kellett sokáig törjünk magunkat, mert jött a „véletlen szerencse”. A döntéshozatal után mindjárt, Czikmántori felejtve az afférunkat, azt mondja: No gyerekek, én

„véletlenül” nyitva felejtettem a tornaterem ablakát, azon bemászhattatok, s a matracokon aludhattatok. Biztos vagyok, hogy Mészi tata is tudott erről, mert ő mint igazgató, a gimnázium épületében lakott. Nagyon megörvendtünk, de még jobban, amikor megjelent a megváltó „szerencse”. Nyilván a tornatermi alvás után nem lehetett volna kézilabdában eredményt elérni, márpedig, pár nap múlva erdélyi bajnokság, s itt most az iskola dicsőségéről van szó. Melyik lényegesebb? Különben is, a tekintélyt csorba nem éri, mert az a döntést meghozta. Most itt az utolsó lehetőség – a csapat nagyrészt ez az osztály alkotta -, hogy megmutassuk kik vagyunk. Hát ilyen a véletlen diák-szerencse.

A város gimnáziumaiban – csak ezekben – az érettségi előtti 2-3 héttel szokásban volt a kék maturandusz-szalag kitűzése. Ez nem járt semmiféle ceremóniával. A szerelmesek vagy barátok, barátnők egymás mellére kitűztek egy-egy kék szalagot, amelyen a maturandust jelentő nagy „M” betű volt és az érettségi éve. Különös jelentősége volt, úgy a város, mint viselője részéről. A város örömmel, s bizakodással nézte az új értelmiségi generációt. Örömmel, hogy új „katonák” állnak csatasorba, s bizakodással, hogy ezek meg is tudják védeni a népet, amely ezzel a reménységgel indította el nyolc évvel ezelőtt. A maturandusz pedig büszkén viselte ezt, a helytállás és célbaérés szimbólumát. A hagyományörzés tiszta, s őszinte szándéka vezetett minket is, amikor a kék szalag kitűzése mellett döntöttünk. Ezzel akartuk a város tudomására hozni, hogy a taplósapkások megértek, s nem engednek a huszonegyből. Ez azt jelentette, hogy valakik ezt nem akarták, s ezekkel kellett a játszmát lejátszani. Valóban csak valakik, akiket a vörös csillag fénye vagy elbűvölt – ezek kevesen voltak -, vagy azt remélték, hogy tehetségtelenségüket leleplezve, ennek az újvilágnak a haszonélvezői lehetnek. Nyilván mint általában, de velünk szemben most különösképpen – az irigység is közrejátszott. Ezt takarták be, a politikai kivagyiságuk piros lepedőjével. Magával az irigységgel szemben, senkinek semmiféle kifogása

nem lehet, hisz ez az egyik többre készítő ösztönző erő. A baj akkor s azokkal van, akik valami okból – főleg szellemi képtelenségük miatt? – versenyképtelenek, s ezt politikai hatalmukkal próbálják pótolni. A maturandus szalag körüli herce-hurca – nem vita – is, a fentiekben található meg. Mivel a múltat végképp eltörölni akaró kezük, a még „éretlen” körülmények miatt, a szándék szintjén fennakadt, ezért azt, az egyenlőség jelszavával helyettesítették, mondván, ne legyen különbség – kiváltság – az iskolák között, ezért minden iskola végzős diákja, tehet szalagot, de csak pirosat. Ez bennünk a székely „baszomaztát” a csak azért is, vagy csak azért sem – úgy fölheccelte, hogy azonnal úgy döntöttünk, a hagyományos kék szalagot nem csak feltűzzük, hanem azt az „illetékesek” tudomására is hozzuk úgy, hogy testületileg elsétálunk az IMSZ Kossuth utcai székháza előtt. A város lakói csodálkozó reményt és megnyugvást sugárzó szemekkel nézték a mi „felvonulásunkat”. Csodálkozva, hogy íme vannak, akik mernek szembenézni a hatalommal, s megnyugtató reménységgel, hogy amíg ilyen fiai vannak ennek a népnek, addig le nem veszhet. Nem így, a függöny mögül, az ablakon át kukucskálok. Bennük bosszút forralt a látvány. Mivel minden uralom, hatalma megtartásának a legfontosabb fegyvere, az ellenfél vagy ellenség meggyalázása és lehetőleg annak megalázása, ezért ezek is most, ehhez folyamodtak. Igen ám, de csak meggyalázni lehet valakit, megalázni csak akkor, ha a célzott meg is alázódik. Nos, minket nem olyan fából faragtak nyolc éven át, hogy bárki előtt is megalázkodjunk. Ezért az erre való kísérletük kudarcot vallott, ugyanis csak a megjelenési kérésüknek tettünk eleget, de ama utasításuknak, hogy az udvarukon lévő téglá törmeléket hordjuk el, nem. El lehet képzelni, nagyobb megalázású kísérletet annál, hogy érettségi előtt két héttel, olyan munkát végezzünk el, ami az ő feladatuk lett volna. Hangsúlyozni kívánom, hogy nem a fizikai munkát tartottuk megalázónak – bár ők ezt annak szánták -, hanem a módot, vagyis, hogy helyettük. Ezért beüzentünk, hogy csak segíteni vagyunk hajlandóak, vagyis,

ha kijönnek, s ők is hordják a törmeléket, segítünk. Dehát, hogy is vagyunk képesek ilyen elvetemült, ellenséges gondolatra, hogy ők az új - világ kiválasztott – önkiválasztott – vezetői, ilyen alantos, megalázó munkát végezzenek, hisz ők már nem proletárok, hanem azok vezérei. Pár perc hiába való várakozás után, Molier – Román – erőteljes, mély hangján azt kérdezi tőlünk: sztrájkolunk-e vagy mit csinálunk? Amikor ezek a bent leselkedők, a sztrájk szót meghallották, mintha darázs csípte volna meg, általunk is jól hallható, nagy fölháborodással akarták elűzni a szemtelen „darazsat”. Mi pedig ezen mosolyogva, győzelem adta meglelégedéssel távoztunk. Másnap azt az üzenetet küldték, hogy nem vesznek föl az IMSZ-be – Ifjú munkás Szövetségbe -, amely ekkor alakult és most osztotta a tagkönyveit. Mi ezen már nem csak mosolyogtunk, hanem röhögünk. Még csak eszünk ágában sem volt arra gondolni, hogy ennek a későbbiekben, milyen kihatása lehetett volna. Azért a volna, mert valószínű felsőbb utasításra – mert maguktól biztos, hogy nem teszik meg – két nap múlva a tagkönyveket fölküldték. Hát ilyen volt az akkori „világ”, s benne ilyenek voltunk mi.

Már alig két hét volt az érettségiig. Ilyenkor az ideje a kicsengetéseknek. Ezek voltak a gimnáziumok legnagyobb eseményei. Nem csak azért, mert nyolc év küzdelmei után, a révbejutás örömét ezek fejezték ki, hanem mert az öreg alma matertől, s annak lelkét, s szellemét formáló „művészeitől”, a tanároktól és a társaiktól itt vettek búcsút a nebulóból felnőtt emberré érett diákok. Itt gyérültek, sőt szakadoztak meg a nyolc év alatt szőtt barátságok hálói. Közös ünnep is volt ez egyben. Itt köszönték meg a szülőknek, s mindenkinek, akik ezt a révbejutást elősegítették. Itt intettek búcsút a diákok a szeretett városuknak, s a város nekik. Az öröm és az ürm édes-kesernyés egyvelege hullott az iskola, s a város szellemi talajára, megtermékenyítve azt, a következő generáció számára. Nos, ezt megtiltani nemcsak egyszerű bűn, hanem megbocsájthatatlan is. Miért? Egyszerű, magyarázatot nem adtak, de nem is adhattak, mert nekik pont ez hiányzott.

Így nem csoda, ha nem tudták, hogy a szellemet csak elfojtani lehet, de megfojtani nem. Ennek ékes bizonyítéka, hogy ez egyik szünetben, az egy évvel alattunk járó osztály tanulói, egy-egy szál virággal, feljöttek tőlünk elköszönni. Rendkívülien jól esett – s egyúttal a kor jellemzésére is vall -, hogy egy olyan osztálytársunk vezette, akit „árulónak” vélt a diákság, mert „vonalasnak” látszott, ezért a Vass nevét –ebbe nem lehet belekötni – Szarvasra változtatta. Az akkor történt részletekből csak annyi maradt meg, hogy bucsúzóul azt mondtam: viszont látásra az eszme barikádjain. Akkor legfeljebb csak sejtettem, de nem tudtam, hogy eszmék nem lesznek csak barikádok. Azt viszont tudtam, hogy a mi eszménk a barikádok ellenére sem változik meg soha.

Hogy is gondolhattunk volna mi arra, hogy látható emléket hagyjunk magunk után, amikor a múltat végképp eltörölők hada – mert ez már az volt – a folyosók falairól eltávolította a tablókat, amelyek nem csak a sok évtized végzettjeinek arckép-csarnokaként, hanem kortörténeti dokumentumként is – díszítő elemek, jelmondatok – az iskola nagy értékei közé tartoztak. Múlt idézésükkel vágyat ébresztettek, s reménységet szültek. Vágyat a csúcs elérésére, s reményt, hogy az teljesülni is fog, ha nyomdokait követik. Talán ez utóbbitól, a múlt reménykeltésétől félték legjobban, ezért akarták megsemmisíteni. Akarták, de nem tudták, mert a „lélekvándorlás” nem matéria, ezért elérhetetlen, s hiába akarják pincébe zárni, vagy padlásra száműzni, esetleg elégetni, az hamvában is tovább él, és munkál. Erre bizonyítéku szolgáljon a mi döntésünk, amely a fentiek tudatában is a tabló készítése mellett döntött. Azt mondanom sem kell, hogy ebben anyagilag is csak önmagunkra számíthattunk. Nem volt nehéz, itt és most megmutatni, a mi kivagyiságunkat. Két olyan rajztehetség is volt az osztályban Szász Árpád /vénlegény/ és Fábíán Antal /Tóni/ személyében, akik máshol, talán sokra vihették volna. Dehát, a Sors itt adott feladatot neki, s ők ezt sem hírért, sem kincsért meg nem tagadták, mert a helytállás az egyik legnagyobb emberi

[illegible]

95

nagyon „vadaljuk”, ezért a kérdéseit összeállítva átadta az osztálynak, megígérvén, hogy nem össze-vissza, hanem sorszám szerint fogja kérdezni. Így, mindenki kiszámíthatta, a rá váró kérdést. Ebben nem is volt hiba. A „baleset” szerencsére – diákszerencse – nem botrány, azért következett be, mert Kapás Ferinél erősebbnek bizonyult az izgalom, ami miatt, amikor rákerült a sor, s nevét meghallotta, nem várta meg, hogy a tanár is kérdezze, fölugrott, s egyből „beköpte”: a pápaság és császárság harca, ráeső kérdést. Mondanom sem kell, hogy Csula a székről majd leesett, s bennünk, a hasonló esetben szokásos röhögés, most nem kitört, hanem megfagyott. Megmagyarázhatatlan okból – diákszerencse – a bizottság másik két tagja, pont ezekben a percekben nem tartózkodott a teremben, s így Feri „harcoltatása”, de főleg az ő harca jó „békével” végződött. S milyen érdekes, amíg az érettségi eseményei alig éltek pár napot, ez ma is könnyesre röhögtet. Oh te csodálatos diákélet, hová tűntél?

Állítom, hogy az élet legnehezebb elvállása az, amelyben benne van a „soha többé”. Ez az érzelem volt az oka annak, hogy a mindenki részére sikeres érettségi vizsga után sem tudtunk „lebegni” a páratlan öröm s gondnélküliség tengerében. Holnap végleg, örökre szétszóródik az osztály! Nem volt elég önvigasztaló, hogy a régi szokástól eltérően nem a tíz, hanem az öt év utáni találkozót írtuk a tablónkra. Nem hittük, hanem tudtuk, hogy így hiánytalanul együtt, soha többé. Ebben a szellemi és lelki állapotban a mostanig soha el nem maradó bankettnek, e nemes iskolai hagyománynak, ennél több lelki kényszernek mi is megpróbáltunk eleget tenni, illetve ennek engedelmeskedni. Ilyenkor mindenki a múlt idézésén át a jövőt szeretné tudni. De mert a jelen ezt csak egy különös hangulatban teszi lehetségessé, ezért erre a mámort hívják segítségül. Ennek pedig legelfogadhatóbb eszköze a bor. A bor, ez az isteni ital, amit azt hiszem, még a tüzet ellopó Prométheuszt is megelőzve, valaki az istenek asztaláról ellophatta, mert az emberiség a „prométheuszi” kín csak így élhette és élheti át. Igaz, hogy

nélküle is lehet mámor, pl. az Ámor esetében, de a végén még ezt is ez fejeli meg. Olyan nagy ereje van, hogy már nem is a mibenléte, hanem csak a jelenléte is elég, hogy mámort okozzon, illetve azt fokozza.

De van-e szebb Ámor, mint a bor adta mámor?

Van-e nagyobb mámor, amit ad az Ámor?

Oh, te szent diák, mámoros Ámor, s Ámoros mámor!

A mi esetünkben sem lehetett sem mennyiségileg, sem minőségileg ennél több: csak szimbólum. Hogy is lehetett volna más, amikor nálunk pont az hiányzott, ami ehhez kellett. Tapasztalatból mondom, igaz a mondás, hogy a pénz a társaságot szereti. Ezért kerülte el a zsebeinket, mert abban csak egy-egy magányos bani ácsorgott, de az is csak néha-néha. E miatt most is, még a nem létező zsebeinket is összekotorásztuk, hogy a búcsú poharát összekoccinthassuk a az örökké való összetartozásunk s szebb jövőnk reményében fenéig üríthessük. Azonban köztudott, hogy az csak a magafakasztotta zenét kedveli, s nem az üres, korgó gyomorét, ezért ezt a „zenét” ki kellett iktatni. S milyen érdekes, ahol kevés a pénz, ott sok az ötlet. A szegény ezzel próbálja helyettesíteni a pénzt. Sajnos ez csak ritkán sikerül, mert amikor ötletét meg a karja valósítani, rájön, hogy ehhez is pénz kell. Mi is pont ennek az egynek voltunk szükiben. Már-már elszontyolodtunk forma, amikor a mit tegyünk kérdésre most jött meg a válsz, nem úgy, mint a gyengén felkészült diáknak, akinek az iskolában csak „véletlenül” nem jut eszébe az. A „segíts magadon, s Isten is megsegít” vagy „magad uram, ha szolgád nincs” alapján úgy döntöttünk, hogy veszünk egy disznócskát, amelyet a konyha személyzete a részünkre feldolgoz, s így a bentlakás ebédlőjében megtarthatjuk a bankettünket. Itt közbevetőleg megjegyzem, hogy nem csak a pénz hiánya volt az oka annak, hogy nem vendéglőben

tartottuk azt, hanem a minden kedvére nem levő „összebúzlódástól” féltő hatalom, amely ezt is megtiltotta.

A szükség szülte szürke ötletünket a szeretet s a jóság virágokkal díszítette. Amikor beléptünk az ebédlőbe, olyan látvány fogadott, amelyet csak őszinte, tiszta szívből jövő szeretet képes megcsinálni. Gyönyörű fehér, tiszta abroszokkal megterített asztalok, mindeniken a világ legszebb csokra mezei virágból. A konyha ajtajában fehér kötényes sírva-nevető nők, úgy néztek ki, mint a földből kinőtt angyalok. A köszönet, s a hála csókjaival köszöntük meg, hogy a fáradtságos nap után elvállalták ennek az éjszakának az ilyen való megrendezését.

A padtársak szerint, közben az előjáróinkkal asztalhoz ültünk. A tanáraink szó helyett, nem véletlenül írtam előjáróinkat ugyanis ők többek voltak, mint egy-egy tárgyat oktatók, ők valóban előjárók voltak, akik előttünk jártak, de nemcsak a jelen hanem – amire csak kiváltságosok képesek – a jövő útját is számunkra kijelölték. Ők voltak, akik sem a miért?, sem a hogyan-t nem kérdezték, mert mind a kettőre tudták a választ. Sokszor még az elemi szükségleteket is nélkülözve, sárban és hóban, csak a szívük lángjától melegedve tették, amit ebben a „furcsa, jeges, szeles időben” itt a Sors rájuk bízott. Hála és tisztelet népünk nevében.

Nem voltak érzelő beszédek, de nem is hiányoztak, hisz minden Demosthenésnél szebben beszél a tett. Az igazgató Mészáros tata, és az osztályfőnök Tittel pár mondatából is csak arra emlékszem, hogy mindkettő kiemelte, hogy ilyen osztállyal még találkozott, s nem csak reméli, hanem tudja, hogy évek múlva a találkozón is, ez lesz a meggyőződésből fakadó véleményük. Ez utóbbi miatt kénytelen vagyok ezt a különleges ünneplést megszakítva elmondani, hogy meggyőződésük igazolódott, de a hatalom soha nem felejtett, illetve nem bocsátott meg az eddigi magatartásunkért.

Ma elképzelhetetlen, de minket sem az öt, sem a tízéves találkozón nem engedtek be az iskola épületébe. Az ötévesnél az volt a kifogásuk, hogy

közöttünk van egy református pap, Dávid Laci személyében. A tízéves találkozón, pedig azt kifogásolták, hogy két olyan tanár van – Hegedűs Gyula és Czikmántori Ottó – akik bár évtizedekig ebben az iskolában tanítottak, de most magyar állampolgárok.

Természetesen akkor, ebben a hangulatban még csak nem is sejtettük, hogy azok a különleges szelek, amelyek jövőnk ablakait verik, azt be is fogják törni, s be is törték!

De hát ez már a régen múlté vált, akkori jövőnk volt.

Az első percekben vagy talán órákban csak a szívek beszélgettek. Alig hagyta el szájunkat néhány, csak úgy odavetett szó. Nem csoda, hisz minden búcsú nehéz, de különösképpen az, amelyről tudjuk, hogy ez valaminek a végét jelenti. Ha van várva-várt fájdalmas vég, hát ez az. Vártuk hisz ezért küzdöttünk nyolc éven át és most mégis fáj. Fáj, hogy végbúcsút kell venni mindentől és mindenkitől, amit s akit ezalatt az idő alatt szívünk befogadott. A várostól, amelynek utcáin annyit ögyelegtünk, s leánykákkal, vagy azok nélkül kergettük vágyainkat. Az almamáterektől, az iskoláinktól, amelynek kopott lépcsőit, s folyosóit tovább koptattuk. A csatatereink színhelyétől, az osztálytermektől, de legfőképpen azoktól – a pedellustól megkezdve a tanárainkig – akik ezek között az ősi falak között hozzájárultak ahhoz, hogy ma így, itt lehetünk. Ők mindnyájan, így vagy úgy előjáróink voltak. Azonban mindenek fölött elképzelhetetlen, hogy igaz szívből jött szeretetünk, s a leghálásabb gondolatunk, ne kopogna be abba a fészekbe, amelybe beleszülettünk, s nevelkedtünk, amely céltudatosan elindította azon az úton, amelynek most a legfontosabb útjelzőjéhez elérkeztünk. Semmi sem természetesebb annál, hogy kopogtatásunkra megnyíljon az ajtó, s ott lássunk kicsi székén kuporogva egy földreszállt angyalt: az édesanyánkat, aki köténye sarkával törülgeti ki szeméből az öröm, s az aggodalom keverékének igaz gyöngyeit. Az asztalnál édesapánk félkönyökre támaszkodva nézi a feleségét, a fél életét, s közben csontos markában tartott tarka zsebkendőjével gyakran

orrához nyúl, hogy kifogja vele azokat a gyémánt gömböcskéket, amelyek ezen az úton hagyják el a szemét. Majd egymásra néznek, s a siker adta megnyugvás tölti be a „fészket”. Boldog aggodás ez. Öleljük, s csókoljuk egymást, szó nem hagyja el a szánkat, de mit is mondhatnánk, amikor az illeténvaló búcsú – találkozásra még nem született szó. Pont mint nyolc évvel ezelőtt, amikor először hagytuk el a fészket, pont olyan nehezen bontakoztunk ki egymás karjaiból. De hát ezt akarták, ezt akartuk. A Mindenható pedig ezt szentesítette. Akkor egyedül csak Ő tudta, ma már mi is tudjuk a küldetésünket: népünk szolgálata. Ez a mostani, ennek csak az első állomása. A nagy feladatot teljesíteni kell, a vonat nem vár, menni kell. Megyünk, mert bízunk benne, s hisszük, hogy továbbra is velünk lesz. Ez ad erőt az elvállásra, s ez szüli meg a boldog viszontlátás reményét.

A „lélekvándorlás” fokozatosan véget ér. Ennek első jele, hogy mind hangosabbak, s hangosabbak lesznek a szavak, amelyek egy rövid idő után csak úgy bírják a magasságot, ha szárnyra kelnek. Az első dal a „Ballag már a vendiák” a körülménynek megfelelően csak ünnepélyesen szárnyal, de az ezt követőek már az eget akarják elérni. Minden, de minden dalt elénekelünk, ami nyolc év alatt a miénk lett. Ahogy múlnak órák, mind jobban és jobban szorítjuk magunkhoz, nem akarjuk elengedni a most múlttá váló jelent. Nem sírunk, a lelkünk zokog. Így akarjuk a lehetetlent: vigasztalni magunk. Most csak az ének, a zene könnyíthet. Ezt érezte volna meg Konya Jancsi bácsi, a város szimbóluma vált híres cigány-prímás? Aki teljes zenekarával most lépett be az ajtón. Csak az együtt, a velünk érzés lehetett, ami idehozta, mert a jelenlevők közül senki nem hívta, senki sem tudott erről. Anyagi érdek nem hozhatta, hisz mi őt csak hírből ismertük. Azt sem tudtuk, hogy a Szabó Károly vendéglő ajtaja merre nyílik. Különben is, nála jobban senki sem ismerhette a lelkek és „zsebek terhét”. S így tudta jól, hogy a „diákkincs” az a „nincs”. Több, mint valószínű arra érzett rá, amire a város. Arra, hogy itt ma nem csak egymásnak, s az iskolának, hanem a városnak is

búcsút int egy osztály. Az az osztály, amely nemcsak a taplósapkájáról volt híres, hanem az értelem és érzelem olyan egyvelegétől, amelyet egyszerűen csak szellemiségnek szokás nevezni. Ez pedig részévé vált annak a ki tudja hány száz, vagy ezer éves székely anyavárosi szellemiségnek – kultúrának -, amely egyedülálló és legdrágább a világon. Nem találgatom tovább, hisz most nem az ok, hanem az okozat a lényeg, az, hogy itt vannak, s úgy muzsikálnak, ahogy csak a szív rendelésére lehet. Nem a zavaros lőrétől, hanem a tiszta szívből jött zenétől mámorosodtunk meg. Nincs a világon olyan, amely a legmélyebb titkokat, s vágyakat – tiltott vágyakat – úgy elő tudna csalogatni, mint egy cigány-prímás hegedűje. Az értelem másodrendűvé válik, az érzelem, a szív veszi át a hatalmat. Ez pedig mivel fölfelé, égretörő, ezért nem ismeri a földi korlátokat. Ennek tulajdonítható ama kérésem Jancsi bácsihoz, hogy húzza el a lelkünk, a szívünk legmélyebb rejtekéből feltörő reményünk, s hitünk dalát, hogy: Ott, ahol zúg az a négy folyó, ott ahol szenvedni jó, ott ahol kiömlött annyi drága vér, ezred évről mond egét a szél...

Nem lesz valami baj? Jancsi bácsi most vonójával a mi vágyunk, több, hitünk „madarát röpíti föl a Kárpát szent bércére. Istenem, de szép volt ez a ráadás. Az elmúlt nyolc esztendőre. De hát azzal együtt ez is hogyan süllyedne el az elmúlás feneketlen tengerébe. Oda, ahonnan soha többé senki felszínre nem hozhatja. Legföljebb csak egy-egy töredékét halászhatja ki az emlékezet.

Pirkadat lett, a Nap még a Szarkakő mögött hunyorgott, de szeméből már egy csodálatos láng elérte az Ég tetejét. Egy tépett ruhájú vándor-felhőcske éppen arra járt, s olyan tüzet fogott ettől a sugártól, amilyent még soha nem láttunk. Utoljára ölelkezve bámultuk, s jól emlékszünk a lángoló ruhájából egy nagy „V” betű formálódott. Könnyes szemekkel néztük a véget jelentő jelt, s szívünkben feltört a dal: Ami elmúlt csak álom volt, csak mese volt az egész, öreg diák visszanéz.

Utószó

Most, ahogy egy nagy magaslaton, a hetedik évtized tetején üldögelek s várom Öcsémet (Nagy Levente), hogy átadjam neki ezeket a vállalt, s a Mindenható kegyelméből és segítségével megírt gimnáziumi évek emléktöredékeit, ránézek az alattam nyüzsgő világra, s a sok-sok minden mellett arra gondolok, hogy vajon ebből az új világból akad-e valaki, aki legalább kezébe vegye ezt a könyvecskét? Öcsém érkezéséig még van időm, hogy végigszaladjam – tehetem, mert ide nem kellenek lábak – múltunk egyes szakaszait. Mivel ehhez szív kell, s nem lábak, közbe-közbe meg kell pihenjek. Többre, mint egy szusszanásnyira, megállok a Malom utca pallóján, amelynek helyén, akkor régen egy öreg híd kötötte össze a Küküllő két partját. Az egyik végénél már rogyadozó öreg házak, a másikon most épülő újak. Ezért több volt, mint egyszerű átkelési lehetőség. Szimbólum volt, amely összekötötte a jelent a múlttal. Nem volt diák, aki meg ne állt volna, s ne próbálta volna meg a „hajókázást” a víz sodrát nézve részegülten. Mi is mindig megálltunk s bámultuk a felszínen kergetőző s csókolózó habokat, s a víz mélyén a fejre állított világot. Istenem, azóta ki tudja, hogy a valóságban is hányszor állt fejre a világ? Milyen nehéz volt benne talpon maradni! Velünk s körülöttünk forgott a világ, de közülünk senkit sem tudott úgy megszédíteni, hogy talajvesztett legyen. Sem erőszakkal, sem csalárd simogatással nem tudták elérni az önfeladásunkat, mert úgy kapaszkodtunk egy ősi erkölcs falába, hogy onnan csak a Mindenható tudhatott volna leválasztani, de ő velünk volt, s nem ellenünk.

Fütytyelet hallok, a miénket, „Öcsém” a hollétem felől érdeklődik. Visszaválaszolok. Közeledik, mint akkor régen, ugyanolyan vígkedélynek ad otthont a hetvenöt évet cipelő külső. Hogyan tudnánk kiszabadulni a lélek öleléséből, amikor még karjaink szorításából is csak nagyon nehezen. A jelen

csak eddig tartott. Mintha újra megfordult volna a világ, bármerről indulunk el, minden út a múltba vezet. Nyugodtabban s biztosabban járunk benne, mert abban már nincsenek göröngyök. Ez az a világ, amelyben fénysebességgel lehet száguldani, s amelyben kíváncsi szerint a végtelen pillanattá zsugorodhat össze, s a pillanat végtelenné nőheti ki magát. Ez az a világ, amelyben az igen s a nem, az örökké és a soha valóban azt jelenti, ami megmásíthatatlan. Rohanunk benne, kergetjük a lehetetlent, minden részletét szeretnénk bejárni, de az emlékezet mindig egy újabb kaput nyit meg. Mintha az idő érzékelése is a visszájára fordult volna, bennünk minden lelassult, csak az idő múlása gyorsult föl. Akkor régen, egy-egy feleltetés elkerülését remélve ólomlábon jártak a percek. Öcsém az egyetlen, aki a ref. Templom toronyórájára rálátott, s sokszor már belefáradt a hátralevő percek integetésébe. Most sajnos nem a torony, hanem a saját karóránk jelzi a felgyorsult időt, s azt, hogy emléktúránk véget ért. Itt most elkerülhetetlenné válik a számvetés. Vajon érdemes volt így élni? S főleg, hogy itt? A választ nem latolgatjuk. Szent meggyőződésünk, hogy érdemesség nincs! Aki ennek a népnek a gyermeke, azt a Sors” kötelezi. Ez előtt nem lehet félrefarolni. Aki ezt megpróbálja, azt nem csak a Sors istenhidege veszi meg, hanem a nép átka is rajta lesz. De hát minden jó s rossz egyaránt mulandó. Az osztály emlékére is maholnap végleg ráhull a feledés leple. Ennek az írásbeli lenyomatnak is ez lesz a sorsa. Az idő sem a kivételt, sem a kegyelmet nem ismeri. Már-már a hiábavalóság szakadékába zuhanunk, amikor messziről a „Ballag már a vén diák” dallamát hozza fülünkbe, szívünkbe a jelen s a jövő válasz szellőcskéje. Mind közelebb, s közelebbről jövő hangok egyszerre csak felfedik a forrást. Az általunk Dzsungelnek keresztelt vendéglőbe érettségi bankettre sétál egy székelyruhába maturandusz szalagos osztály. Ahogy nézzük, velük érezzük magunkat, s fentről egy különös megnyugvás ereszkedik ránk. A gondolat nem tud szavakká formálódni, de nem is lényeges, mert e nélkül is tudjuk, amit mondani szeretnénk: hogy ebben és a

nagy egészben valahol a mi apró lenyomatunk is ott van, mert minden elmúlik, csak amit a „Szellem” falára írnak az örök.

A változhatatlanba nem belenyugodva, csak beletörődve búcsúzkodunk. Ölelésünk közepette, a viszontlátásra gondolunk, amelynek sem a helyét, sem az időpontját még nem is sejthetjük. S ez így van jól, mert ha nem is hittel, de önhitegetéssel csak így bogozhatjuk össze reménységünk gyenge hálóját.

Öcsém nem tud visszanézni, az én szemeim elé is homály ereszkedik. A Nap a Budvár tetejéről túl már legurult, de egy-egy sugara még eléri a fák hegyét, ahol a levelekben hamar megbotlik, s belehull a sötét „Semmibe”. A „Semmibe”? Örök titok. Sokat gondolkoztam ezen, az elmúlás értelmén. Nem találtam, mert ennek így nincs értelme. Ha minden a „Semmibe” hullana, akkor a végén mi maradna? A nagy Semmi? De hát ez lehetetlen, mert a Nap reggel újra felkel. Az Élet örök. Tehát ez csak egy része a nagy körforgásnak. Ahogy az alvás értelme az ébredés, úgy az elmúlás értelme az újjászületés. Valahogy, valami módon – s ez az igazi nagy titok – minden tovább él. Minden „hogyan”, a vágy, a képzelet édes gyermeke, s boldog aki hisz benne. Gyerekek, örök diák barátaim, legyünk boldogok, higgyük el, hogy újra találkozunk, s a füttyjelre oda „valahová”, amikor közülünk az utolsó is megérkezik, a nótasort azzal kezdjük, hogy újra itt van, újra együtt a nagycsapat.

A Mindenható kegyelméből 2009 június 25.

10 éves találkozó

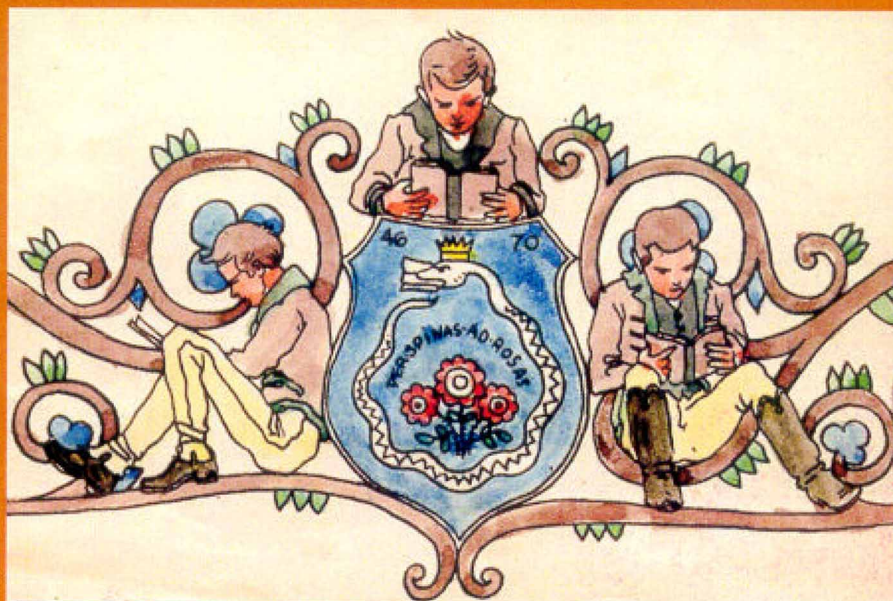

20 éves találkozó – 1971

50 éves találkozó

„ Per spinas ad rosas „

Ez a könyvecske egy olyan gimnázium osztályáról szól, amelyik öreg tanáraink szerint is különleges és egyedi. Azért különleges, mert kitűnő tanulmányi eredménye egy tiszta erkölcsi magatartással társult. Egyedi, mert ez egy olyan történelmi korban valósult meg, amikor alig egy évtized alatt nemcsak két impérium, hanem egy társadalmi rend változást is át kellett éljünk. Ma hihetetlen az a valóság amely 1943 és 1951 között velünk megesett. 1940-ben egy olyan reménysugár ereszkedett ránk amelybe még a legszegényebb tehetség is belekapaszkodhatott. Sajnos a háború ezt hamar kettészakította. Nem maradt csak a kétség szülte „égi jel” és az ablak üvegeken látni vélt „Szûz Mária” kép. Népünk hamar felismerte, hogy fennmaradásunkat nem csalóka lidércfények biztosítják, hanem a Mindenhatóban és önmagában vetett erős hitre épült becsületes munka és a küzdelmet soha fel nem add elve. Az osztály történetét is ez határozta meg. Szolgáljon példaként a következő nemzedék számára is.